

KREATOLÓGIA

Úvod

Katolícka (dogmatická, cirkevná) kreatológia (lat. creatio - stvorenie; gr. lógia - veda) je náuka o Božom stvorení sveta. Zároveň sa používa aj výraz protológia (gr. náuka o počiatku), ktorý vznikol ako analógia k výrazu eschatológia (gr. náuka o konci).

Ak by sa nepoužilo prídavné meno „katolícka“ (resp. dogmatická či cirkevná), mohlo by dôjsť k omylu, pretože v profánnom svete platí, že kreatológia je veda o tvorivosti, tvorbe a utvorených dielach. Pričom tvorenie a tvorba (utváranie, dielo) sú pripisované výlučne pozemským tvorcom, najmä človeku; je to komplex aktivít vyúsťujúcich do diela odlišného od toho, čo v realite zatiaľ existovalo. Ide o „psychológiu tvorivosti“, o samostatný vedný odbor (kreatológia), ktorý vznikol koncom 20. stor. Vedúcimi osobnosťami tejto profánnej vedy boli manželia Irene Annie Isaksen (+2011) a Clyde C. Murdock (+1979).

V katolíckej kreatológii má jediný pojem „stvorenie“ aj aktívny, aj pasívny význam; oba však nerozlučne súvisia. „Stvorenie“ v aktívnom význame hovorí o božskej stvoriteľskej činnosti (actus creationis). „Stvorenie“ v pasívnom význame pojednáva o výsledku tejto činnosti, učí o vznikajúcom (vzniknutom) diele (creatura, creatum). O ktorom z týchto významov je reč, rozhoduje kontext.

Podľa týchto dvoch základných významov má jadro tejto knihy dve hlavné časti.

Historická cesta k súčasnej katolíckej kreatológii

Katolícka (dogmatická, cirkevná) kreatológia má už dvetisíc rokov. Takmer všetci známi teológovia uznávajú, že aj v kreatológii dochádza k pozitívnemu vývoju (napr. Pierre Teilhard de Chardin, +1955; Adolf Novotný, +1968; Karl Rahner, +1984; Pascual Jordan, +1980; Claude Tresmontant, +1997; Jean Guittou, +1999; James Dixon Douglas, +2003; Pavol Kandra, +2004; Xavier Léon-Dufour, +2007; Česlav Stanislav Bartnik, Emil Krapka; Krzysztof Gózdź; Carlo Borasi; Stuart Kauffman, Miroslav Karaba, Andrzej Maryniarczyk a i.). Azda najstručnejšie opísal túto „trojetapovú“ cestu vývoja nemecký vedec (teológ a matematik) Hans Rohrbach (+1993) takto:

Prvá etapa kreatológie: Predvedecký, naivný obraz sveta.

Druhá etapa kreatológie: Prírodovedecký, novoveký obraz sveta.

Tretia etapa kreatológie: Súčasný obraz prírody (nie sveta).

Prvá etapa kreatológie: Predvedecký, naivný obraz sveta

Svet a jeho počiatok bol od najstarších čias chápaný ako božsko-ludské tajomstvo. V pohľade na svet sa tak spájalo empirické (predvedecké) poznanie s náboženským chápaním a predstavami. Medzi starovekými protológiami zaujali dominantné postavenie **dva grécke systémy – homocentrický a epicentrický** (Česlav Stanislav Bartnik). Homocentrický pohľad (5. stor. pr. Kr.) staval do stredu kozmu človeka, vychádzajúc z intuitívneho povedomia každej osoby, že práve „ona“ je centrom všetkého. Tento pohľad postupne prerastal (4. stor. pr. Kr.) na geocentrický názor – zem je centrom všetkého. Epicentrický pohľad (2. stor. pr. Kr.) učil, že všetky nebeské telesá sa točia ako prstene uviazané na obrovskej niti okolo zeme – ako koleso po svojich sférach. Tento pohľad napokon vo všeobecnosti prevládol. Nad všetkými pohyblivými (nižšími) sférami sa nachádzali nepohyblivé (vyššie a večné) nebeské sféry (s početnými bohmi) plné svetla – ohňa. Bohovia svet utvorili a hýbu ním, preto kozmos odzrkadľuje božský poriadok.

Kresťanská kreatológia vychádzala zo zjavenia – z biblického stvorenia sveta, ktoré spojila s prevládajúcim epicentrickým názorom, s tzv. Ptolemajovým geocentrickým obrazom sveta (Klau-

dios Ptolemaios, +165; gr. astronóm, tvorca hviezdneho zverokruhu). V teologickom zmysle „stvorit“ znamená urobiť niečo z celkom ničoho. „Stvorenie“ sa teda odlišuje od každého iného tvorenia a stvorenie môže konať len Boh. Katolícka teológia používala dva termíny – prvé (prvotné) stvorenie (*creatio prima*), čiže stvorenie prvej podstaty v určitej forme a – druhé (druhotné) stvorenie (*creatio secunda*), čiže vývoj bytí. Tak zaujímala vyvážené stredné stanovisko medzi nesprávnymi krajnosťami: na jednej strane bol evolucionizmus – neexistuje stvorenie len vývoj a na druhej strane bol kreacionizmus – neexistuje vývoj len stvorenie (por. *Youkat*, č. 42). Extrémna skupina kreacionistov je známa pod skratkou YEC (Young Earth Creationists).

Tento obraz sveta mal isté miesto pre Pána Boha, ktorý zasahoval do sveta a do ľudských srdc. Podľa väčšiny historikov táto etapa trvala asi do roku 1500.

Druhá etapa kreatológie: Prírodovedecký, novoveký obraz sveta

V 16. stor. začal prechod z prvej etapy „videnia“ sveta do druhej etapy. Druhý obraz sa vyznačoval: „obmedzenosťou“ (za skutočné, teda „vedecké“, pokladal len to, čo je viditeľné); „naivnosťou“, že človek už všetko pozná (pýcha pretrvávajúca u niektorých vedcov do dnešných čias); „ateizmom“, lebo v tomto prírodovedeckom obraze sveta Boh nemal žiadne miesto.

Žiaľ, že spojenie náboženskej pravdy (Božie stvorenie) s Ptolemajovým obrazom sveta bolo v niektorých kruhoch (cirkevných i svetských) také silné, že sa bránilo ešte aj vtedy, keď už niektorí vedci (napr. Mikuláš Kopernik, +1543; Galileo Galilei, +1642) dokazovali heliocentrický obraz sveta (Lucie Kolářová). Preto zánik prekonaného geocentrizmu následne stiahol „do zániku viery“ aj ľudí z niektorých filozofických skupín (panteisti, deisti, ateisti). Čisto prírodovedecký obraz sveta trval podľa väčšiny historikov až do 20. stor. Cirkev sa však z tohto obdobia poučila a začala dôslednejšie rozlišovať **poznánie vedecké** a **poznánie zjavené** (duchovné, otázky viery).

Prírodovedecký obraz sveta nemal miesto pre Pána Boha, lebo „Boh“ sa nedal „vedecky“ dokázať. V tomto čase sa zrodilo aj veľké napätie medzi vierou a vedou, ktoré niekde trvá dodnes. Podľa väčšiny historikov trval tento „vedecký“ obraz sveta do roku 1927.

Tretia etapa kreatológie: Súčasný obraz prírody (nie sveta)

Súčasný obraz prírody je oveľa skromnejší (vedome nejde o obraz sveta), lebo podáva popis len toho, čo je vedecky možné pozorovať; už nehovorí o nekonečnom priestore a čase, ani o nezničiteľnej hmote, ani o absolútnych prírodných zákonoch. Dnešný obraz prírody má opäť miesto pre všemohúceho Boha. Dnešný (moderný a vedecký) obraz prírody má opäť istý rozmer pokory, lebo prijíma, že existujú skutočnosti, ktoré nikdy nemožno vedecky objasniť (Jean Guilton, +1999; Günter S. Stent, +2008; David J. E. Ingram).

Podľa prevažujúcej mienky väčšiny odborníkov súčasnú etapu „obrazu prírody“ vo vede začal Max Planck (+1947), nemecký teoretický fyzik, zakladateľ kvantovej mechaniky, ktorý vyvrátil „betónové“ istoty materializmu. Moderná fyzika natrvalo prevzala jeho nové objavy – Planckovu konštantu, Planckov čas, tzv. Planckov múr (r. 1927). Teoretickí fyzici, napr. Ernest Rutherford (+1937) a Werner Karl Heisenberg (+1976), pokusne dokázali, že elementárne častice atómu (elektróny, protóny, neutróny, hadróny, kvarky) sa nesprávajú ako hmotné (pevné) častice, ale ako abstraktné veličiny. Ukázalo sa, že hmota nie je ani taká pevná, ani taká večná, ani taká nezničiteľná, ako sa myslelo koncom 19. stor.

Pokoncilová katolícka teológia učí o evolučnom kreacionizme (Pierre Teilhard de Chardin, +1955; Karl Rahner, +1984; Claude Tresmontant, +1997; Česlav Stanislav Bartnik; Benedikt XVI. dňa 31.10.2008), podľa ktorého je evolúcia Božím fenoménom (por. *KKC* 310). Tu sa už nerozlišuje *creatio prima*, čiže stvorenie prvej podstaty v určitej forme a *creatio secunda* (zmena formy, vývoj bytí). Katolícky kreacionizmus chápe aktívne stvorenie (t.j. konanie Boha) ako **creatio continua**, ktoré je nutne aj *creatio evolutiva* (rozvíjajúce sa, meniace sa). Pretože stvorenie rozhodne nie je (ani nikdy naozaj nebolo) jednorazovým aktom vykonaným kedysi v minulosti. Pokiaľ je svet svetom, Božie „stvárať sveta“ stále trvá v nových a nových formách. Tento pohľad katolíckeho

(resp. evolučného) kreacionizmu prekonáva mylnú predstavu principiálnej nezlučiteľnosti stvorenia a evolúcie, t.j. viery v Boha - Stvoriteľa s novými poznatkami vedy. Kvantový fyzik Pascual Jordan (+1980) tvrdil, že „nové poznatky fyziky negujú starý obraz sveta, ktorý negoval Boha“. Dnes veda neprotirečí viere, lebo fyzika, ktorá sa medzi prírodnými vedami dostala najďalej, už neposkytuje nevercovi nijaké argumenty proti Bohu (Hoimar von Ditfurth, +1989).

Pravdou je, že človek nikdy nemôže prestať v hľadaní a vo vedeckom skúmaní sveta, poprel by tým samého seba (por. *Gn* 1, 28; *KKC* 285). Preto žiaden vedecký poznatok nemôže byť pokladaný za konečný. Ani kvantová fyzika, ktorá vystriedala newtonovskú fyziku, nie je posledná. Už vieme, že po kvantovej fyzike príde fyzika „významov“ (Jean Guitton, +1999; Edward Fredkin). Záverom treba dodať, že každý seriózný pohľad na svet (minulý, terajší i budúci) a priori neodváža od Boha, skôr naopak, akosi k nemu smeruje (Česlav Stanislav Bartník).

Nikdy totiž nemožno tvrdiť, že empirické vedy úplne vysvetlia život, podstatu stvorenia a celok reality. To by znamenalo, že prekročili svoje metodologické hranice. Ak sa uvažuje len v tomto obmedzenom empirickom rámci, vytratí sa estetická citlivosť, poézia a dokonca aj schopnosť rozumu chápať zmysel a účel vecí. Tu treba pripomenúť, že biblické náboženské texty (Bohom inšpirované, bez vieroučných omylov) vykladajú zmysel vecí pre všetky doby a majú taký motivačný materiál, ktorý otvára stále nové obzory. Bolo by nerozumné považovať tieto spisy za tmárske iba preto, že vznikli v kontexte náboženskej viery (por. enc. *Laudato si* 199). Biblické náboženské texty sú ovplyvnené starovekými mýtmi o pôvode sveta (najmä sumerskými, babylónskymi a egyptskými) a majú istý podiel na štýle a forme, t.j. na „obale“ rozprávání, ale po obsahovej stránke (vd'aka Božej inšpirácii) biblické texty všetky staroveké legendy prekračujú a prekovávajú.

Židovsko-kresťanské myslenie svojou vznešenou náukou o stvorení zbavilo prírodu všelijakých mýtov. Bez toho, že by prestalo prírodu obdivovať (pre jej krásu a veľkosť), už jej nepripisuje božský charakter – už sa jej netreba zbytočne báť (por. enc. *Laudato si* 78).

I. časť Stvoriteľský Boží čin

Koncepcia osobného Stvoriteľa je osou celej teológie (začínajúc protológiou a končiac eschatológiou). V prvom rade však nejde ani tak o veľkosť a krásu stvoreného diela, ako o absolútnosť samozjavujúceho sa Boha (Krzysztof Stola), pretože biblické texty o stvorení poukazujú predovšetkým na „spásne dejiny“ (*Inšpirácia a pravda Svätého písma* 67, 75; Emil Krapka; Adolf Novotný, +1968).

Pokoncilový pohľad na stvorenie

V aktívnom zmysle slova stvorenie znamená božskú stvoriteľskú činnosť (actus creationis, creatio). Stvorenie ako činnosť (creatio continua evolutiva ex nihilo sui et subiecti ad extra) je vlastná celej Najsvätejšej Trojici – aj Otcovi (Creator Pater), aj Synovi (Creator Filius), aj Duchu Svätému (Creator Spiritus) a realizuje sa v priestore i čase nasmerovaná na Boha. Je to lineárna funkcia bez akéhokoľvek opakovania sa (Krzysztof Gózdź, Stuart Kauffman).

Aktívne stvorenie (t.j. konanie Boha) je creatio continua v dvoch rozmeroch – časovom a priestorovom. V časovom rozmere je creatio continua aktom súvislým, rozvíjajúcim sa a pôsobiacim „vo vnútri“ celej univerzálnej evolúcie všetkého, čo existuje. Je to jeden a ten istý (nepretržite trvajúci) Boží akt. Na tento jeden akt stvorený človek hľadá ako na minulosť, prítomnosť a budúcnosť. Stvorenie tak rozhodne nie je jednorazovým aktom vykonaným kedysi v dávnej minulosti.

Stvorenie nikdy (bez ohľadu na rôzne kozmologické modely) nemožno stotožňovať s počiatkom (t.j. začiatkom) nášho vesmíru či času; stvorenie je viac – ono je pôvodom všetkého, čo je „mimo“ Pána Boha; pojem „stvorenie“ sa týka pôvodu a nie počiatku. Akýkoľvek vedecký úsu-

dok, či už na základe urýchľovačov častíc alebo matematických modelov, je využitie vedeckých princípov „zvnútra“ vesmíru; to nie je stvorenie, o ktorom hovorí filozofia a teológia. Podľa teológie je stvorenie závislosť na Bohu, nie počiatok v čase (William E. Carroll).

Aktívne stvorenie (konanie Boha) je creatio continua aj v priestorovom rozmere. Všetky bytia sú stvorené (lepšie povedané „stvárané“) v úzkom vzájomnom spojení do „continuum“ (do celku). Existujúce bytia totiž nie sú stvorené v izolácii jedno od druhého, ale akosi „vedľa“ seba.

Pasívne stvorenie (t.j. Božie dielo) je jeden nerozlučný celok s dvoma aspektmi. Prvým aspektom bolo productio entis ex nihilo sui et subiecti (vznik bytia z ničoho) a druhým aspektom bolo transformatio creativa (tvorivá zmena). Spojac oba aspekty mohla pokoncilová teológia začať učiť o evolučnom kreacionizme (Pierre Teilhard de Chardin, +1955; Karl Rahner, +1984; Claude Tresmontant, +1997; Česlav Stanislav Bartnik, Jerzy Buxakowski). Podľa nej je evolúcia Božím fenoménom, t.j. postupne sa javiacim výsledkom jeho jedinečného Božieho diela.

„Stvoriteľská transformácia“ (transformatio creans) je aj stvoriteľský akt, lebo sa zakladá na neustálej intervencii Prvej Príčiny a, súčasne, je aj transformačný akt, lebo má svoj podklad, ktorý je pretvorený na nové formy, postoje, bytia, etapy... Tak „prvé“ stvorenie (productio) a „druhé“ stvorenie (transformatio) už nie sú od seba odtrhnuté, ale sú úzko spojené do jedného celku. To znamená, že stvorenie (t.j. Božie dielo) „Božou mocou povstalo a Božou mocou ďalej trvá“, pričom stále dvíha úroveň svojho „trvania“ a úroveň „vývoja“ (por. *KKC* 302, 310; *DH* 3003). Na základe toho, čo ľudstvo vie o zvyšovaní komplexnosti štruktúr a diverzifikácii fyzikálnych, chemických a biologických procesov, možno toto pôsobenie chápať ako uskutočňované cestou prírodných potencialít a kontinuálneho vynárania sa novostí – samoorganizácie, života, mysle a ducha (Miroslav Karaba).

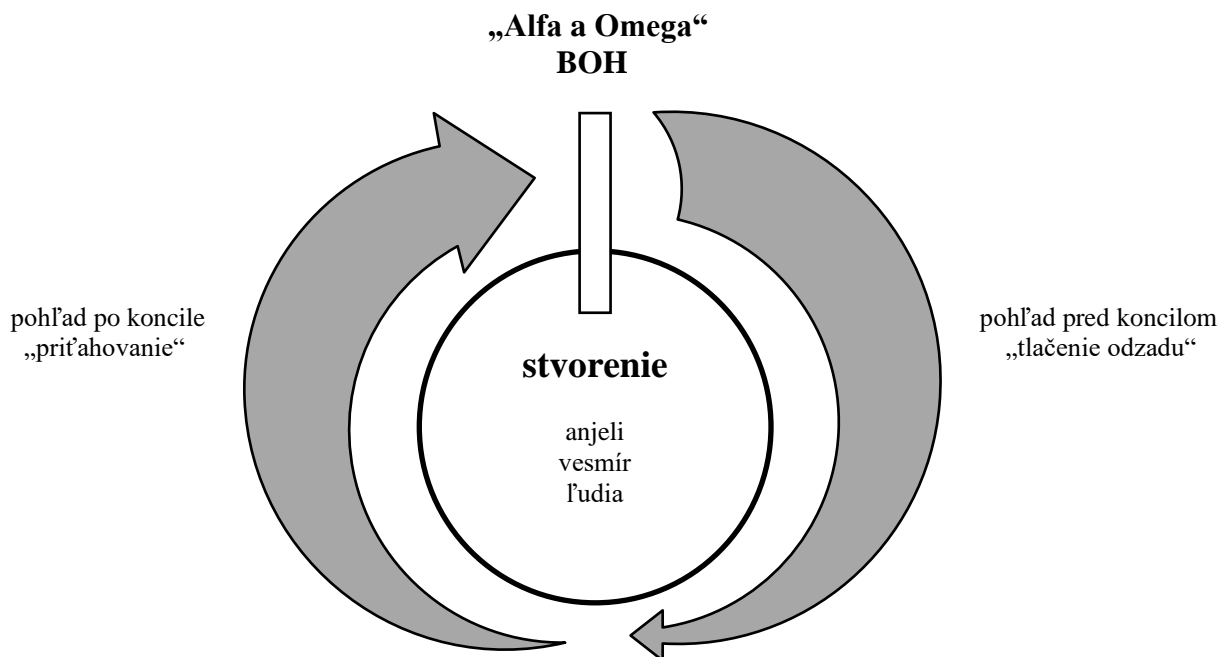
Až do novoveku boli oba aspekty Božieho diela (productio a transformatio) oddelené (Česlav Stanislav Bartnik). Len prvé stvorenie bolo pravým stvorením; druhé stvorenie, transformácia, nie; tá nebola tvorivá, lebo nedávala nič „nové“, ale iba uvádzala do toho istého, čo spočívalo v možnostiach (in potentia) už toho prvého. Znamenalo to, že ak sa objavilo „čosi nové“ (teda viac ako klasická zmena), napr. život na mŕtvej zemi či ďalšia ľudská duša – tak to nebolo cestou pokračovania alebo aktualizácie stvorenia, ale novým stvoriteľským aktom zo strany Boha. Išlo teda o nespočetné množstvo nových „vyvedení z absolútnej ničoty“, o nespočetný počet kreácií. Boh teda bol toľko ráz Stvoriteľským Aktom, koľko bolo (alebo je) odlišných substanciálnych bytostí. Takýto pohľad však privádzal k mnohým teologickým (zmeny v Bohu – raz koná, potom nekoná) aj vedeckým ťažkostiam (samoorganizácia hmoty, rast a zánik živých tvorov).

Pokoncilová teológia už chápe objavenie sa novej kozmickej štruktúry, či života, alebo človeka, národa či nového biogenetického druhu nie ako neustále **opakovanie stvorenia in principio**, ani akýmsi vyťahovaním vecí, pripravených od začiatku v nejakom „skladišti skutočnosti“, ale ako **pokračovanie stvorenia**, jeho aktualizáciu, jeho realizáciu (por. *Inšpirácia a pravda Svätého písma* 116). Jestvuje teda iba jeden a ten istý stvoriteľský akt, ktorý sa rozkladá na celú evolúciu stvorenia (William E. Carroll, Česlav Stanislav Bartnik, Krzysztof Gózdź, Emil Krapka, Miroslav Karaba, Stuart Kauffman).

Pritom (toto je ďalší bod nového pohľadu na stvorenie) Boží akt stvorenia pôsobí „spredú“ (alebo „zhora“), z bodu Omega, z konečného cieľa (Česlav Stanislav Bartnik, Krzysztof Gózdź, Nancey Murphy, Warren S. Brown, Miroslav Karaba). Teda: skutočnosť je stvorená priťahovaním – tak ako železné piliny magnetom. Skutočnosť stvorenia nie je stvorená a tlačaná akosi „zozadu“, akoby postrkovaním. „Spredú“ sa stvoriteľský akt rozvíja, posilňuje a urýchľuje, aby prešiel do finálneho a pleromatického akordu v bode Omega – t.j. završením v Bohu, v tzv. kristogenéze. Klasický pohľad na stvorenie – to bolo „mystérium začiatku“; nový pohľad na stvorenie – to je predovšetkým „mystérium konca“.

Prejav vzťahnej Božej dobroty je klasicky „videný“ ako „nula“ na ciferníku časopriestoru; pokoncilovo ako „dvanásťka“ na tom istom ciferníku. Stvorenie nielen „je“, ale skôr „sa stáva“.

Stáva sa vlastným stvorením (keď sa dovŕši) až na svojom konci (Pierre Teilhard de Chardin, +1955).

Kruh stvorenia je časopriestor, v ktorom sa realizujú dejiny spásy (v smere hodinových ručičiek).

Pokoncilová teológia zahŕňa klasickú Božiu starostlivosť (jej tri dimenzie: zachovávanie sveta, spolupôsobenie s činnosťou tvorov a Božiu prozreteľnosť) pod jediný širšie chápaný pojem „stvorenie“, ako creatio continua evolutiva – stále evolučné stváranie (Pierre Teilhard de Chardin, +1955; Česlav Stanislav Bartnik; Krzysztof Gózdź; Stuart Kauffman; Jerzy Buxakowski).

Slovenský filozof Ján Letz koncom 60.-tych rokov 20. stor. vytvoril pojem kreačno-evolučná filozofia; tá chápe bytie i všetky rozhodujúce aktivity človeka ako vývojové, úzko spojené s Božím pôsobením, pričom ponecháva človeku jeho autonómiu.

Viera a veda

Cirkev v novoveku (od r. 1517) začala dôslednejšie rozlišovať **poznanie vedecké** a **poznanie zjavené** (duchovné, otázky viery), tak, ako to odporúčal Augustín (+430). Ak ani veda ani viera neprekračujú svoje kompetencie, nemôžu si protirečiť, naopak – dopĺňajú sa. Cirkev sa poučila, že „náboženské“ zasahovanie do vedy bolo chybou a ospravedlnila sa za to. O to viac prekvapuje, že aj na začiatku 21. stor. sú niektorí vedci, ktorí učia o „nekonečnej moci vedy“ tak, že zatracujú úlohu náboženstva a viery (William E. Carroll).

Katolícka cirkev plne a s úctou rešpektuje, že otázka o pôvode sveta a človeka je predmetom mnohých vedeckých výskumov, ktoré obohacujú poznanie o vesmíre, o vznikaní živých foriem a o prvom objavení sa človeka. Tieto úžasné objavy nabádajú veriacich, aby väčšmi obdivovali veľkosť Stvoriteľa a vzdávali mu vďaka za všetky jeho diela, aj za inteligenciu a vedomosti, ktoré dáva vedcom (por. *KKC* 283; Pius XII., +1958; Ján Pavol II., +2005; Benedikt XVI.).

Zjavené poznanie (duchovné, náboženské) je iného druhu ako veda. Ono presahuje oblasť prírodných vied; ono odpovedá, aký je zmysel vzniku všetkého (por. *Inšpirácia a pravda Svätého písma* 67): že svet neriadi náhoda alebo slepý osud, či anonymná nevyhnutnosť, ale transcendentná, rozumová a dobrá Bytosť, ktorá sa volá Boh (por. *KKC* 284); on sám svet múdro stvoril (*KKC* 295).

Obrazne povedané, viera je nad celou vedou ako krásna obloha. Skôr či neskôr bude veda od viery žiadať svetlo, aby nebola obeťou ignorancie skutočnosti, bez ktorej nemôže dať plný zmysel svojmu rozvoju a úžasným výsledkom (Jozef Šuppa).

Zásady katolíckeho biblického bádania

Zachovávanie katolíckych zásad pri biblickom bádani i pri vysvetľovaní náuky o stvorení sveta (svet v kategórii existenciálnej, syntetickej – všetko, čo je mimo Boha) zabráňuje vzniku nepriateľského napätia medzi zjavenou pravdou a prírodnými vedami (por. exhort. *Verbum Domini* 32; Xavier Léon-Dufour, +2007; Emil Krapka; Pavol Kandra, +2004; Adolf Novotný, +1968; James Dixon Douglas, +2003). Nasledujú hlavné zásady správneho poznania biblického textu:

1. Miesto a hodnota Písma, najmä knihy Genezis

Sväté písmo je Božie slovo napísané z vnuknutia Ducha Svätého (KKC 81). *Sväté písmo* učí bez omylu spasiteľnú pravdu, to, čo chcel Boh prostredníctvom posvätných autorov zjaviť pre spásu ľudí (KKC 136-137). *Písmo* teda nie je učebnica vedy – je to „Kniha večného života“ (por. *Jn* 6, 68). *Kniha Genezis* nie je ani najstaršia časť *Svätého písma*. Celý *Pentateuch* je zložený zo štyroch vrstiev alebo tradícií. Viacerí katolícki biblisti používajú radšej tieto dva výrazy namiesto slova „prameň“, por. Roland Guérin de Vaux (+1971), Celestín Tomič (+2006).

- Jahvistická tradícia (prameň) bola zredigovaná okolo r. 950 pr. Kr.
- Elohistická tradícia – asi r. 800 pr. Kr.
- Deuteronomická tradícia – v 8. stor. pr. Kr.
- Kňazská tradícia – v babylonskom zajatí, asi r. 550 pr. Kr.

Aj *Kniha Genezis* je poskladaná z týchto tradícií (por. KKC 289) a jej konečná redakcia sa uskutočnila v 5. stor. pr. Kr. Prvá a druhá kapitola *Knihy Genezis*, ktoré opisujú protológiu sveta a človeka, čerpajú z jahvistickej a kňazskej tradície.

2. Stvorenie bez svedka

Pri stvorení sveta nebol žiadny ľudský svedok (por. *Gn* 1, 1). Nemožno si ani myslieť, že Boh musel dopodrobna zjaviť spôsob stvorenia akémusi človekovi, lebo opis stvorenia je v *Písme*. Boh zjaviť o stvorení len to, čo je prospešné vedieť pre spásu človeka a sveta (por. KKC 287).

3. Božie zjavenie a tradičné izraelské myslenie

Celé *Písmo* má dvoch autorov – prvotného (Boha) a druhotného (inšpirovaného človeka), por. KKC 106-107. Aj prvé kapitoly *Knihy Genezis* (protológia) sú výsledok tradície izraelského myslenia (por. KKC 288). Preto nejde o priame doslovné Božie zjavenie, ale o také Božie zjavenie, ktoré sa prejavilo v skutkoch spásy Jahveho v jeho národe.

Texty o stvorení vznikli ako spoločné dielo Boha a človeka, ktorý meditoval o Bohu i o svete na pozadí svojich vlastných vedomostí a skúseností iných ľudí. Pritom orientálec myslí a vyjadruje sa konkrétnejšie a obraznejšie, ako my. Povie napr. „Boh má štyri oči a štyri uši“ – my povieme: Boh je nekonečne dokonalý a všetko vidí; alebo „Boh má život vo svojich rukách“ – my povieme: Boh je nesmrteľný; alebo „Ja, Boh, idem pred tebou i za tebou, neboj sa“ – my povieme: Božia prozreteľnosť. Podobne je to aj s číslami, ktoré majú u orientálcov nielen numerický, ale vždy aj veľký symbolický význam (Celestín Tomič, + 2006).

Je jasné, že aj pri Božom osvietení ostali „vedecké“ poznatky spisovateľa obmedzené (Emil Krapka). Boh chcel v *Písme* poukázať na skutočnosť, že stvoril svet a nie na to, „ako“ ho tvoril.

4. Obraz sveta a svetonázor

Existuje rozdiel medzi obrazom sveta a svetovým názorom. Obraz sveta je súhrn prírodných poznatkov (vek, spôsob, obdobie, vznik – ako sa to stalo). Svetový názor je odpoveďou na otázku o zmysle sveta ako o celku (kto a prečo to urobil). V *Písme* nejde o obraz sveta, ale o svetonázor – odpoveď na zmysel všetkého; zmyslom všetkého je spása.

Stvorenie sveta je základom všetkých spasiteľných Božích plánov (por. KKC 280, 288), je začiatkom dejín spásy, ktoré majú svoj vrchol v Kristovi. A zároveň: Kristovo tajomstvo je rozho-

dujúcim svetlom tajomstva všetkého stvorenia; Kristovo tajomstvo zjavuje cieľ, pre ktorý Boh stvoril nebo a zem – na slávu nového stvorenia v Kristovi (por. *Rim* 8, 18-23).

5. Kresťanský svetonázor

Stvoriteľ a Pán sveta je Boh. Svet nie je večný, nejestvuje akási pralátka sveta, ktorá by nebola závislá od Boha. Boh usporiadal svet tak, aby na ňom vznikli živé bytosti (Cirkev pripúšťa istú evolúciu). Človek bol stvorený na Boží obraz (čo znamená veľmi veľa). Človek – ako osoba – má telo i dušu.

Tak, ako inšpirovaný autor upieral svoj zrak ďaleko na začiatok všetkého, tak neopomenul zadívať sa aj ďaleko do budúcnosti – na koniec všetkého (Emil Krapka). Zjavenie protológie je spojené so zjavením eschatológie (por. *Iz* 65, 14. 17; 66, 22n; *Rim* 8, 18-23; *KKC* 280).

6. Antropologický svetonázor

Stvoriteľská Božia priazeň sa sústredila na osobné stretnutie s človekom. Tak má svet a jeho stvorenie dialogický charakter (por. *KKC* 45). V takom zmysle dochádza k stretnutiu dvoch skutočností: podmetovej a predmetovej, vonkajšej a vnútornej, materiálnej a duchovnej. A človek na zemi žije v dočasnom (materiálno-duchovnom) stave (por. konštit. *Gaudium et spes* 2).

Vďaka týmto zásadám sa dá symbolická rozprava o stvorení (*Gn* 1 a 2) ľahšie pochopiť a nepredstavuje nezmieriteľný postoj medzi vierou a vedou (por. *KKC* 289, 337, 362, 375). Biblická rozprava je básnická skladba, ktorej schéma má osem obrazov (diel), ktoré boli zámerne vložené do šiestich pracovných dní. Rozprave vôbec nešlo o chronológiu (ani o dvadsaťštyrihodinový deň), ale o „fakt“ Božieho stvorenia.

ĽAVÁ STRANA SCHÉMY to, čo sa nehýbe, priestor, „javisko“		⇒	PRAVÁ STRANA SCHÉMY to, čo sa v priestore hýbe, „herci“	
I. deň	1. dielo: svetlo a tma	⇒	IV. deň	5. dielo: slnko, mesiac, hviezdy
II. deň	2. dielo: vrchné a spodné vody	⇒	V. deň	6. dielo: vtáctvo a vodné živočíchy
III. deň	3. dielo: súš a more	⇒	VI. deň	7. dielo: pozemská zver
	4. dielo: rastlinstvo	⇒		8. dielo: človek
VII. deň	bez diela – Stvoriteľ sa tešil zo svojho stvorenia a odpočíval			

Inšpirovaný autor úmyselne oddelil to, „čo sa hýbe“, od toho, „čo sa nehýbe“. „Nepohyblivé“ skutočnosti sú priestor, „javisko“ (štyri diela troch dní; ľavá strana schémy) pre stvorenia, ktoré sa na tomto javisku pohybujú, „herci“ (štyri diela druhých troch dní; pravá strana schémy).

Starý zákon používa slovo „stvorit“ (hebr. *bára*) 48-krát, ale vždy len v zmysle činnosti Boha. Tým zjavuje, že stvorenie je výlučne Božia činnosť. Stvorenie sveta – ako „dielo šiestich dní“ – je obraz, z ktorého vyplýva, že svet je stvorený dobre, múdro a krásne; zároveň je obrazom pracovného týždňa, ktorý korunuje deň odpočinku (por. *Youcat* 46).

Dokumenty Pápežskej biblickej komisie (*Interpretácia Biblie v Cirkvi* z r. 1993 a *Inšpirácia a pravda Svätého písma* z r. 2014) odsudzujú doslovné chápanie symbolickej správy o stvorení sveta. Stvorenie treba vysvetľovať v súlade s dnešnými poznatkami vied (por. *KKC* 283, 302; *Inšpirácia a pravda Svätého písma* 136).

Skutočnosť Božieho stvorenia

Pravda, že iba Pán Boh – slobodne, sám a z ničoho – stvoril svet, je zjavená v *Starom i Novom zákone*.

Sväté písmo

- Gn* 1, 1: „Na počiatku stvoril Boh nebo a zem.“ Por. *Hebr* 11, 3; *Jn* 1, 3. Exegéza: Biblia nie je prírodovedecká učebnica, ale zjavená kniha večných právd, por. konštit. *Dei Verbum* 7. Výrazy *Knihy Genezis* „Boh povedal: Bud'... a stalo sa tak“, vyjadrujú aj počiatok aj poriadok z Božej vôle, nie z nejakej náhodnosti. Táto opakujúca sa forma poukazuje na Božiu inteligenciu. Biblická správa zbavuje človeka strachu pred svetom a osudom. Správa sa odvoláva na ľudskú rozumnosť, a tak je schopná adaptovať sa na chápanie zodpovedajúcej dobe. Slovo „stvoril“ (hebr. *bára*) označuje výlučne Božie konanie, nikdy nie konanie iných „bohov“. „Bára“ je blízke slovu „bá-rak“ (hebr. žehnať), čím sa vyjadruje spojenie medzi tvorivým konaním a požehnaním.
- Žalmy* – napr. *Ž* 19, *Ž* 8 – oslavujú veľkosť Boha a jeho stvorenia. Proroci hovoria o Božom stvorení preto, aby ľudia poslúchali Boha – Stvoriteľa (napr. *Iz* 48, 12-13; *Jer* 31, 35-36).
- 2 Mach* 7, 28: „Prosím ťa, dieťa moje, pozri na nebo a zem, všimni si všetko, čo je na nich, a poznáš, že Boh ich stvoril z ničoho.“ Exegéza: Výraz „z ničoho“ znamená, že pri stvorení nebola nijaká mimobožská spolupríčina. Svet má svoj obsah i realitu výlučne z Božej všemohúcnosti (Emil Krapka, Česlav Stanislav Bartnik). Podľa fyzikálnych zákonov sa mohol vyvinúť na zemi život, ale nemusel (bolo vysoko nepravdepodobné, že vznikne). Matematická pravdepodobnosť vzniku života bola blízka nule. Preto sa dá kvalifikovane predpokladať, že vznik života sa uskutočnil iba raz – a to sa uskutočnilo na Zemi. Druhým faktom, ktorý sa mohol stať, ale nemusel, bol vznik ľudskej bytosti. Aj to bolo tak nepravdepodobné, že prírodovedci vznik človeka pokladajú za mimoriadne výnimočný, ktorý nastal iba raz (Jaques Monod, +1976; Jean Guittou, +1999; Howard Smith, Walter Thirring).
- Sk* 4, 24: „Pane, ty si stvoril nebo a zem i more a všetko, čo je v nich.“ Por. *Sk* 14, 15; 17, 24; *I Kor* 8, 6; *Ef* 3, 9; *I Tim* 4, 3-4; *Hebr* 1, 2; 1, 10; *Zjv* 4, 11; 10, 6; 14, 7.
- Mk* 13, 19: „Boh stvoril svet.“ Por. *Mt* 19, 4; *Lk* 11, 40; *Jn* 1, 3. Exegéza: Vďaka novozákonnému zjaveniu možno – a aj treba – vidieť pravdu stvorenia v trojičnom svetle: Boh (ako jeden, ako Trojica) je Stvoriteľ.

Tradícia

- Najstaršia tradícia bez výnimky vyznávala vieru v Boha Stvoriteľa; nemohlo by sa tvrdiť „Boh je Pán“ (napr. *Joz* 22, 34; *I Kr* 8, 60), keby všetko nevyšlo z jeho ruky.
- Klement Rímsky (+101), pápež v r. 92-101, list je z r. 96: „(Boh je) Otcem a Stvoriteľom celého vesmíru“ (*List Korinťanom* 19, 2).
- Teofil Antiochijský (+c.186), biskup, spis – katechéza je asi z r. 180: „Veď čo by bolo na tom veľké, keby bol Boh stvoril svet z jestvujúceho materiálu? Lebo keď u nás remeselník dostane od niekoho materiál, urobí z neho, čo sa mu páči. Božia moc sa však prejavuje v tom, že Boh robí z ničoho, čokoľvek chce“ (*Ad Autolyicum* II, 4).
- Irenej (+202), biskup, vieroučné dielo je z obdobia po r. 180: „Jestvuje jeden Boh... on je Otec, on je Boh, Pôvodca, Stvoriteľ a Tvorca, ktorý urobil všetko sám od seba, to znamená skrze svoje Slovo a svoju Múdrost“ (*Adversus haereses* II, 30, 9).
- Tertulián (+224), kresťanský spisovateľ, spis je z r. 197: „Uvedomujeme si, že za to musíme ďakovať Stvoriteľovi – Pánu Bohu. Nič neodmietame, čo urobil; len nechceme, aby to bolo zneužitie“ (*Apologeticum*, cap. 42).
- Hypolit Rímsky (+235), kňaz, protipápež, mučeník, spis je z r. 220: „Keď bol Boh sám a okrem neho nebolo nič rovnako večné, rozhodol sa vytvoriť svet. A stvoril ho tak, že si pomyslel, chcel a povedal; a svet začal jestvovať“ (*Contra haeresim Noeti*, cap. 10).
- Hilár (+367), biskup, dvanásťzväzkové dielo je z r. 359-360: „Jeden je Stvoriteľ všetkého. Jeden je totiž Boh Otec, z ktorého je všetko. Jeden je aj Jednorodný, náš Pán Ježiš Kristus, skrze ktorého je všetko. A jeden je aj Duch, dar vo všetkom“ (*De Trinitate* II, 1, 33).
- Cyrl Jeruzalemský (+386), biskup, katechézy sú z r. 351: „Sú totiž takí, ktorí vo svojej nečestnej náuke si dovoľia deliť jedného Boha. Niektorí učili, že ktosi iný je Stvoriteľom a Pánom duší,

a ktosi iný Stvoriteľom a Pánom tela – je to nezmyselný a bezbožný názor... Je iba jeden Boh, Stvoriteľ duše i tela... On je Stvoriteľom mnohých vecí, ale od vekov jedným Otcom jednorodeného Syna, nášho Pána Ježiša Krista, skrze ktorého stvoril všetky veci viditeľné i neviditeľné“ (*Catecheses illuminandorum* 4, 4).

Augustín (+430), biskup, kniha je z obdobia po r. 413: „Všetko, čo Boh učinil, je dobré, a on sám je plnosť dokonalosti“ (*De civitate Dei* XI, 21). „Kto by nevedel, že od neho (od Adama) pochádzajú všetci ľudia a že v štyroch písmenách jeho mena sú označené grécke mená štyroch svetových strán; totiž východ (anatolé), západ (dysis), sever (arctos), juh (mesembria)“ (*Tractatus in Joannis Evangelium* 2, 9, 14), exegetické dielo má 124 častí, pochádza z obdobia r. 408-420.

Historický vývin pojmu „stvorenia“

Kresťanstvo sa zrodilo v prostredí, ktoré bolo pod vplyvom gréckej filozofie. Významný filozof Parmenides (+470 pr. Kr.) vytvoril empirickú zásadu – „ex nihilo nihil fit“, podľa ktorej nejaký „boh – pôvodca“ mohol tvoriť svet z večnej neusporiadanej matérie. Preto aj viacerí kresťanskí učenci, napr. Justín (+165) a Klement Alexandrijský (+c.215), výraz „stvorit“ chápali ako „usporiadať večnú a chaotickú matériu“.

Naproti tomu Irenej (+202) a Tertulián (+224) rozhodne tvrdili, že žiadna „večná matéria“ neexistuje; večný je len Boh a že on, ako Stvoriteľ, stvoril svet z ničoho.

Augustín (+430) obohatil teológiu stvorenia tvrdiac, že Boh jediným úkonom stvoril všetky bytia, ale veľa z nich stvoril v nedokončenom stave ako rationes seminales (v zárodku); tým otvoril cestu evolučnému kreacionizmu.

Peter Lombardský (+1160) objasnil striktné rozlišovanie pojmov „stvorit“ a „tvoriť“; stvorit znamená „urobiť z ničoho niečo“ a tvoriť znamená „urobiť z niečoho čosi iné“. On položil základ k správne filozofickému chápaniu biblického stvorenia „ex nihilo“ (2 *Mach* 7, 28).

Albert Veľký (+1207) sa stal otcom kresťanského evolucionizmu, keď teologicky rozvinul augustínovský koncept „rationes seminales“.

Tomáš Akvinský (+1274) učil v zhode s Lombardským, že „stvorenie nie je zmenou podstaty, ale je jej povolaním do existencie“ (*Summa contra gentiles* II c. 16; *Theologická summa* I., 45, 2), a tak „úkon stvorenia nie je kategóriou pohybu“, t.j. prechod z jednej formy do druhej formy (*Summa contra gentiles* II c. 19; *Theologická summa* I., 45, 3). Tomáš Akvinský okrem toho podrobil „stálu platnosť“ metafyzickej zásady „ex nihilo nihil fit“ kritike a zrevidoval ju: zásada neplatí pre Bytie, ktoré je nutné – pre Existenciu samu; zásada platí pre bytia, ktoré nie sú nutné, u ktorých „jestvovanie“ nie je „bytosť“ (por. *Summa contra gentiles* II c. 31; *Theologická summa* I., 65, 3). Tak položil metafyzický základ – tri konsekvencie – katolíckeho kreacionizmu (Andrzej Maryniarczyk, Krzysztof Gózdź):

1. Všetko, čo existuje (v podstate i v prirodzenosti), pochádza od Stvoriteľa.
2. Matéria začala existovať spolu s bytím a všetko bytie (celý svet) má zmysel a plán v Stvoriteľovi.
3. Skutočný svet (nielen akýsi zdanlivý) sa realizuje podľa Božieho plánu, ktorý človek môže spoznať (svet je poznateľný, svet nie je náhodný).

Ján Duns Scot (+1308) podporoval dôkladné Tomášove kreacionistické tézy a obohatil ich tvrdením, že Láska bola dôvodom a zmyslom celého Božieho konania ad extra (navonok).

Scholastika obohatila kreatológiu o dôležité poznatky, ktoré vyjadrujú základné termíny: creatio prima (prvotné stvorenie), creatio secunda (druhotné stvorenie), ex nihilo sui et subiecti (z ničoho – bez formy a bez matérie).

Pritom stvoreniu „z ničoho“ neprotirečil vývoj, o ktorom učila katolícka teológia. Ved' samotné zjavenie učí o istom vývoji bytí. *Písmo* hovorí, ako Boh stvorený svet usporiadal (oddeloval jedno od druhého, por. *Gn* 1, 4-5; 1, 7; atď.) a utváral (človeka z hlíny zeme, por. *Gn* 2, 7; vysadil raj, por. *Gn* 2, 8; utvoril z hlíny všetku zver a vtáctvo, por. *Gn* 2, 19; atď.). Zjavenie tak dokazuje absolútnu Božiu moc; aj zmena či vývoj materiálneho sveta (ako učí veda) je Božie dielo!

20. stor. prinieslo nový pohľad na stvorenie a na Božiu starostlivosť o stvorený svet. Dovtedy sa Božia starostlivosť chápala viac-menej staticky a akosi „zvonka“: Boží plán, jeho konanie, dohľad a korigovanie (klasicky sa učilo: - o zachovávaní sveta; - o činnosti tvorov a Božom spolupôsobení; - o Božej prozreteľnosti). Myšlienka a výraz *creatio continua* (stále stváranie) boli neznáme. Teológovia (Pierre Teilhard de Chardin, +1955; Karl Rahner, +1984; Hans Urs von Balthasar, +1988; Česlav Stanislav Bartník) začali zdôrazňovať Božiu starostlivosť o stvorenie dynamicky a imanentne (zvnútra). Stvorenie (aj ako činnosť) nielen aktuálne „je“, ale ono „sa stáva“, lebo prvý Pôvodca je vo svojom stváraní stále činný.

Samotný výraz *creatio continua* ráta s ďalším vývojom stvorených vecí (ako to bolo obsiahnuté vo výraze *creatio secunda*). Avšak viacerí teológovia (napr. Česlav Stanislav Bartník, Krzysztof Gózdź) začali používať výraz *creatio continua evolutiva* (stále evolučné stváranie). Tým zdôrazňujú, že Boh nepretržite stvára svet na spôsob evolúcie (por. dokument Pápežskej biblickej komisie *Interpretácia Biblie v Cirkvi* z r. 1993).

Rozumová úvaha

V žiadnom dogmatickom traktáte nedochádza k takému úzkemu prepojeniu právd Božieho zjavenia a vedeckého poznania ako v kreatológii. V posledných desaťročiach vedecké poznanie o počiatkoch vesmíru, života i človeka obdivuhodne napreduje – a privádza odborníkov do úžasu: aký je svet detailný, obdivuhodný a harmonický. To poukazuje na úžasný plán a geniálny mozog; tak to vidia aj neveriaci vedci. Sčasti to môže vyvolať otázky a pochybnosti, ak by bola teológia nesprávne späť „s jedným“ vedeckým pohľadom, lebo jeho inovácia by nabádala inovovať aj Božiu pravdu. Ak je však teológia teológiou (najmä zjavenou pravdou), s radosťou môže vítať všetky nové poznatky o spôsobe uskutočnenia stvoriteľského diela.

Všeobecne platný zákon príčinnosti „najprv akcia – potom reakcia“ vylučuje, že by sa svet urobil sám; že by sa život oživil sám. Tomáš Akvinský (+1274) zdôrazňoval: „V bytiach nemôže byť nič, čo by nebolo od Boha. Iba on je všeobecnou príčinou celého bytia. Preto je nutné povedať – Boh priviedol veci z ničoho k bytiu“ (*Theologická summa* I., 45, 2). Stvorenie je vyplývanie celého jestvovania z ničoho (por. *Theologická summa* I., 45, 1); stvorenie nie je zmena – stvorenie je počiatok bytia. Pokiaľ si nepredstavíme nebytie, podceňujeme víťazstvo Boha a nezbadáme ani jednu trofej z jeho stvorenia (Gilbert K. Chesterton, +1936).

Ľudský rozum dokazuje dogmu stvorenia z toho, že veci na svete vznikajú. Čo vzniká, vzniká od iného. Čo vzniká, nemá dôvod jestvovania v sebe. Posledným dôvodom vecí je Bytosť, ktorá nevzniká, nikdy nevznikla, ale neustále „Je“ (por. *Ex* 3, 14). Aj kvantová fyzika vedie vedcov k tomu, že stoja pred unikátnym vesmírom – jediným možným, kde pôvodné podmienky jeho vzniku, jeho fyzikálnych konštant, boli ustanovené so závratnou presnosťou (Jean Guitton, +1999).

Magistérium

Dogma: „Boh stvoril celý svet z ničoho.“

Por. *Gn* 1, 1; *Hebr* 11, 3; *2 Mach* 7, 28; *Sk* 4, 24; základné vierovyznania, *DH* 1-5; Nicejský koncil, r. 325, *DH* 125; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; Florentský koncil, r. 1442, *DH* 1333; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3021, 3025; *KKC* 293, 297, 338.

Dogma vyplýva z celého obsahu Božieho zjavenia. „Stvorit“ (povolať úplné nebytie, teda „nič“, k bytiu) môže len Boh ako jediný Všemohúci (por. *Theologická summa* I., 32, 1). Ani on nemôže dať nejakému stvoreniu moc, aby čosi stvorilo (por. *Theologická summa* I., 45, 5).

Dogma vylučuje, že by pred stvorením sveta existovalo niečo – mimo Boha (energia, pralátka, praidea); dogma vylučuje, že by existoval nejaký pomocník či prostredník stvorenia; dogma zaujíma akýsi stred medzi maximalistickým kreacionizmom (popieranie vývoja) a evolucionizmom (materialistická evolúcia – popieranie Stvoriteľa). Katolícka cirkev učí o evolučnom kreacionizme (Pierre Teilhard de Chardin, +1955; Karl Rahner, +1984; Claude Tresmontant, +1997), podľa ktorého je evolúcia fenoménom Božej kreácie (por. *KKC* 302).

Dogma znamená, že hmota nie je večná, že neexistuje nejaký stvoriteľský dualizmus, že stvorenie je odlišné od Boha. Pritom dogma vôbec nehovorí o šiestich dňoch (obdobiach či etapách) stvorenia; to nie je predmetom kresťanskej viery (William E. Carroll).

„V židovsko-kresťanskej tradícii povedať „stvorenie“ je viac než povedať príroda, pretože sa to týka Božieho plánu lásky, kde každé stvorenie má svoju hodnotu a svoj význam. Príroda sa často poníma ako systém, ktorý sa analyzuje, chápe a riadi, ale stvorenie možno pochopiť iba ako dar, ktorý vychádza z otvorenej ruky Otca všetkých, ako realita osvietená láskou, ktorá nás zvoláva k univerzálnemu spoločenstvu“ (enc. *Laudato si* 76).

Stvorenie – priestor a čas

Stvorenie je Božie povolanie nebytia k bytiu; stvorenie sa uskutočňuje v jednom neopakovateľnom Božom akte, ktorý je univerzálny a zároveň aj konkrétny v každej svojej časti. Každá vec (či jej časť) nie je Bohom povolávaná k bytiu „osobne“, ale oným jediným univerzálnym Božím úkonom – „Božím chcem“ – keď Boh začal (mimo seba) realizovať svoj stvoriteľský plán.

Priestor a čas sú kategórie hmoty (materialistická filozofia), nie Boha. Preto obe tieto kategórie (vlastnosti) začali existovať spolu s hmotou (odhliadnuc od poznatkov kvantovej fyziky) a sú tam, kde je stvorenie. Nakoľko „priestor a čas“ akosi odzrkadľujú a obsahujú Božiu lásku – sú v istom zmysle sviatosťou (Česlav Stanislav Bartnik).

Na konci sveta sa však obe kategórie (priestor i čas – v kvantovej i nekvantovej fyzike) zmenia, lebo bude všetko nové (por. *Iz* 65, 17; 66, 22n; *2 Pt* 3, 13; *Zjv* 2, 17; 3, 12; 21, 1n). Z „priestoru“ sa stane „nové nebo a nová zem“ a z „času“ sa stane „večnosť“ (por. *KKC* 1042-1047).

Stvorený priestor má dva rozmery: - vonkajší (prvotný – hmotný, prírodný) a - vnútorný (druhotný – viažuci sa na človeka, na jeho vedomie). Biblický hexameron sa stal zdrojom a zároveň aj odôvodnením sedemdnového týždňa s jedným dňom odpočinku. Božia stvoriteľská aktivita je trvalým vzorom každej ľudskej práce (Xavier Léon-Dufour, +2007).

Priestor sa stáva „miestom“ realizácie Božieho plánu – pre všetko hmotné stvorenie i pre (hmotno-duchovné stvorenie) – človeka. Realizácia Božieho plánu bude zavŕšená pri Pánovej parúzii – vtedy bude v Kristovi spolu s ľudským pokolením dokonale obnovený celý svet, aj Cirkev bude zavŕšená v nebeskej sláve (por. konštit. *Lumen gentium* 48).

Stvorený čas je večitý. Má začiatok a koniec, kedy sa pretvorí – ďalej bude existovať ako „večnosť“. „Večnosť“ nie je nekonečne dlhý rad časových úsekov, ale je to spôsob v čase uskutočnenej duchovnosti a slobody (Karl Rahner, +1984). „Večný“ v plnom zmysle slova je len Boh. Večnosť pre stvorenie však nie je len spôsob bytia, ona je aj „vykúpenie“ stvorenia z ohraničenia času; je to plnosť Božieho kráľovstva. Večný život je stav (situácia), v ktorom je Boh všetko vo všetkých (por. *1 Kor* 15, 28; *KKC* 1326). Večný život znamená ponoriť sa do oceánu nekonečnej lásky, v ktorom čas už viac neexistuje (enc. *Spe salvi* 12).

U Boha je toto povolanie k bytiu (úkon stvorenia sveta) bez času a priestoru; čas a priestor sa prejavujú len „vo vnútri“ stvorenia, ako vlastnosti stvorených hmotných vecí. Stvoriteľský charakter „všetkého“ môžu ľudia pozorovať a spoznávať (Česlav Stanislav Bartnik).

Stvorenie a evolúcia

V dnešnej dobe by už malo byť prekonané staré tvrdenie: buď viera – alebo veda. Ved' kompetentná viera (vysvetlenie existencie, zmyslu sveta) a kompetentná veda (vysvetlenie poriadku sveta) nie sú protipóly – sú to dva dopĺňajúce sa pohľady na ten istý svet (por. *KKC* 159).

Svet bez stvorenia – materializmus

Niektorí vedci učia, že celý vesmír je uzatvorený (oscilujúci či pulzujúci); ide o relativistický kozmologický model vesmíru so začiatočným veľkým treskom, v ktorom je priestor kladne za-

krivený a zatvorený (čo je podmienené viacerými fyzikálno-matematickými veličinami); jeho začiatky a konce sa neustále opakujú.

Dokonca aj v tomto prípade, že by bol vesmír „uzavretý“ a pulzujúci, potreboval by prvotného pôvodcu. Navyše všeobecná teória relativity z r. 1915 (Albert Einstein, +1955) nepripúšťa viac ako jeden cyklus od počiatočného veľkého tresku po záverečný tresk; vesmír má podľa nej iba jeden „pulz“ – je to lineárna funkcia.

Ak úprimní vedci skúmali časopriestor a pritom „neobjavili“ Boha, to neznamená, že Boh neexistuje; to znamená, že takými (t.j. vedeckými) metódami skúmania je Boh nedosiahnuteľný (Boh je totiž čistý duch, por. *Kaz* 5, 1; *Ž* 115, 3; *Múd* 12, 1; *2 Kor* 3, 17; *KKC* 1028, 370).

Život bez stvorenia – darvinizmus (evolucionizmus)

Svet a živé organizmy (aj človek) sa samy postupne vyvíjali z menej dokonalejšieho stavu k väčšej dokonalosti, od chemických prvkov až k živej látke (Charles Darwin, +1882).

Zakladatelia (biologickej) evolučnej teórie (Jean Baptiste-Lamarck, +1829; Charles Darwin, +1882) boli vedci a nie teológovia. Oni nechceli bojovať proti Bohu – Stvoriteľovi. Žiaľ, že ateistickí materialisti (napr. Karl Marx, +1883; Fridrich Engels, +1895; Vladimír I. Lenin, +1924) ideologicky zneužili vtedajšie objavy vedy na boj proti (kresťanskej) viere. Opačný extrém zastávajú veriaci fundamentalisti, ktorí podozrievavo hľadajú na každý vedecký pokrok a neuznávajú kompetenciu cirkevného magistéria v biblickej exegéze (najmä čo sa týka obsahu *Knihy Genesis*). Ved' seriózna veda a správne chápaná zjavená viera sú dva navzájom sa obohacujúce pohľady na tú istú skutočnosť (por. pápeži Pius XII., Ján Pavol II., Benedikt XVI.).

Koncom 20. stor. pribudlo vedcov, ktorí na základe výskumu a početnejších nálezov (najmä skamenelín) živočíšnych druhov začali protirečiť viacerým darvinistickým názorom; tvrdia, že nálezy oveľa menej dokazujú taký evolučný posun, ako si myslel Darwin. Napokon Medzinárodná konferencia o vzniku života (r. 1999) konštatovala, že darvinizmus (v základných tvrdeniach) skončil v slepej uličke. Pôvod života je achillovou päťou evolučnej teórie (Lee Strobel).

Stvorenie bez vývoja – kreacionizmus

Kreacionizmus má v súčasnosti viacero foriem, najhlavnejšie sú tri (Józef Turek): - **maximalistická** (len stvorenie – žiaden vývoj; tento postoj pohrda prirodzeným poznaním); - **minimalistická** (len občasné stvorenie; Boh zasahuje do sveta v určitých časových bodoch, a tým vyvoláva dôležité medzníky v histórii, napr. vznik života alebo ľudskej duše; toto sa však blíži k deizmu); - **evolucionistická** (lat. creatio continua evolutiva - stále evolučné stváranie; Boh nepretržite stvára svet na spôsob evolúcie); táto forma sa nazýva aj „**katolícky kreacionizmus**“.

Maximalistickí kreacionisti (tzv. klasickí alebo aj vedeckí) pokladajú biblický opis sveta (*Gn* 1-2) za absolútnu (aj vedeckú) pravdu a odmietajú akúkoľvek evolúciu. Maximalistický kreacionizmus vytvoril v druhej polovici 19. stor. Američan William Bryan (+1925) a nazval ho „vedecký kreacionizmus“. Jeho zástancovia z jednej strany správne vzdorujú (materialistickému) evolucionizmu, no z druhej strany nesprávne zavrhnú vedy.

Stvorenie a vývoj – katolícky kreacionizmus

Stvoriť (z lat. creatio) znamená urobiť niečo z celkom ničoho. „Stvorenie“ sa teda odlišuje od iného tvorenia a môže ho konať len Boh (por. *KKC* 290). Výrokom „z ničoho“ je vyslovený aj časový postup – po nebytí nasleduje bytie. Stvorením boli učinené veci vo svojej podstate; akcidenty boli spolustvorené. Pred stvorením existoval jedine Boh a žiadna iná bytosť alebo látka. Filozoficky je stvorenie prechod z nebytia k bytiu (creatio prima); t.j. stvorením Boh stvoril niečo mimo seba, a nie niečo zo seba. Stvorenie je počiatok novej veci mimo Boha.

Klasická katolícka teológia používala dva termíny – prvé (prvotné) stvorenie (creatio prima), čiže stvorenie prvej podstaty v určitej forme a – druhé (druhotné) stvorenie (creatio secunda), čiže

vývoj bytí. To bol stred medzi krajnosťami: na jednej strane evolucionizmus – neexistuje stvorenie len vývoj a na druhej strane kreacionizmus – neexistuje vývoj len stvorenie (por. *Youcat*, č. 42).

Evolúcia (lat. *evolutio* - vypuknutie, rozvoj) je rozvoj, rast bytí, najmä živých organizmov, do ich konečnej podoby, tzv. ortogenéza – riadený vývoj (Pierre Teilhard de Chardin, +1955). Všetky živé organizmy sú späté spoločnou históriou vývoja a pochádzajú zo spoločného prapredka – archeónu (Ol'ga Erdelská, Stuart Kauffman). Vedecky možno skúmať vzostupný vývojový pohyb; od kozmogénézy cez biogénézu k antropogénéze (Pierre Teilhard de Chardin, +1955).

Z kresťanského pohľadu **sa evolúcia uskutočňuje ako pokračujúce Božie tvorenie v prírodných procesoch**, por. *Youcat*, str. 36. Evolúcia je Boží fenomén; aj ňou Boh neustále udržuje tento svet. Teda: všetko – čo je, je výsledkom spolupráce najprv Boha ako Prvotnej príčiny a potom celého materiálneho kozmu ako druhotnej príčiny – lebo to Boh takto chcel (hoci všetko mohol robiť aj sám). „V každej častici, v každom atóme, v každej molekule, v každej bunke hmoty skryté žije a pôsobí – bez toho, aby o tom ktokoľvek vedel – vševediacosť Večného a všemohúcnosť Nekonečného“ (Pierre Teilhard de Chardin, +1955).

Viera, že Boh je prvou príčinou všetkého, nepopiera druhoradé (živé či neživé) príčiny stvoreného poriadku; ide totiž o iné interpretačné roviny. Živé aj neživé veci sú reálnymi príčinami mnohých zmien a udalostí, ktoré sa vo svete dejú. Základná, prvotná Božia príčinnosť, je taká špeciálna a odlišná od druhoradých príčin, že tieto dve si vôbec nekonkurujú, nevylučujú sa – naopak sú konštruktívne spolu. Netreba limitovať Boha, keď vidíme druhotnú príčinnosť – a netreba limitovať živé či neživé veci, aby sme verili v Stvoriteľa (William E. Carroll). V dielach prírody nie je „primiešané“ stvorenie, učil Tomáš Akvinský (+1274), stvorenie je základom prírodných diel, všetky diela prírody predpokladajú stvorenie (por. *Theologická summa* I., 45, 8).

Podľa vedcov 20. stor. na začiatku života (pred asi 4 miliardami rokov) stála RNA – ribonukleová kyselina a ďalším vývojom vznikla DNA – deoxyribonukleová kyselina (Walter Gilbert). Tento starý predpoklad mal viacero „trhlín“, a preto nová skupina vedcov prišla v r. 2016 s hypotézou vzniku života RNA a DNA; obe vznikli spolu, v tandeme (Michal Ač).

Nech to bolo akokoľvek (veriaci sa na nové vedecké objavy tešia), moderná veda umožňuje uvažovať o Bohu ako o autorovi plánu samoorganizujúceho sa systému. Ak sa stvoriteľské pôsobenie Boha zasadí do evolučného kontextu, potom, uvažujúc o komplexnosti a diverzifikácii procesov v čase po Big Bangu, možno toto pôsobenie chápať ako **prirodzené odkrývanie prírodných potenciálnosti a kontinuálneho vynárania sa novosti – samoorganizácie, života, ducha**. Prírodný poriadok nemá žiadne medzery a pri vzniku života i vedomia nie je potrebná nijaká zvláštna intervencia – Boží zásah ad hoc (Miroslav Karaba). Samoorganizujúcemu systému stačí (ba je nutná) stála transcendentná prítomnosť Boha – Stvoriteľa; avšak náhodné aj nutné zmeny majú prírodný charakter (William E. Carroll).

V súčasnosti začal byť život vnímaný ako výsledok dynamického procesu kreativity a spontánneho vzostupu k vyššej komplexnosti. Tento vzostup dospieva od úrovne hmoty až k úrovni ľudského ducha. Hmota a duch sú len dva odlišné aspekty jednej a tej istej reality (Pierre Teilhard de Chardin, +1955; Karl Rahner, +1984; Claude Tresmontant, +1997; Josef Petr Ondok, +2003; Česlav Stanislav Bartník).

Ústrednou črtou života je jeho kreativita chápaná ako vzostup k novej vyššej úrovni komplexity a organizácie (nie darvinistickej adaptability). Adaptabilita totiž nevysvetlí, prečo živé formy neukončili svoj vývoj na úrovni siníc, ktoré boli dokonale prispôbené prostrediu, ale vyvíjajú sa ďalej. Evolúciu treba chápať nie ako výsledok náhodnej mutácie a selekcie, ale ako kreatívny rozvoj života do foriem vzrastajúcej diverzity a komplexnosti, čo je inherentnou charakteristikou všetkých živých systémov. Evolúcia nespočíva na náhodných mutáciách, ale na spontánnej emergencii nových komplexnejších foriem života. Ďalšou mohutnou utvárajúcou evolučnou silou je symbióza (Tony Capra).

Dnes sa zdá, že najlepšie sa dá jedinú Božie stvorenie – ktoré sa (od chvíle, o ktorej rozhodol sám Boh) stále realizuje v časopriestore – vyjadriť slovami „**creatio continua evolutiva**“ (stále

evolučné tvorenie). Takto dochádza k „zmiereniu“ (dialógu, integrácii) bývalého napätia medzi vývojom a stvorením (Česlav Stanislav Bartnik, Tony Capra, Miroslav Karaba). Boh – vo svojej dynamickej nemennosti – nepretržite stvára svet na spôsob evolúcie (on sa nemení, len jeho dielo sa mení jeho mocou a podľa jeho vôle). Boh je „príčinou bytia“ ako takého – a „pôsobenie bytia“ ako takého je presný význam pojmu „stvorenie“.

Medzinárodná teologická komisia v r. 2004 vyhlásila: „Božie konanie nevytláča, ani nenahrádza pôsobenie stvorených príčin, ale umožňuje každej z nich pôsobiť podľa vlastnej povahy a napriek tomu privodiť tie výsledky, ktoré Boh zamýšľá. Boh svojou slobodnou vôľou – stvoríť a udržiavať vesmír – chce aktivovať a udržiavať pôsobenie všetkých týchto sekundárnych príčin, ktorých pôsobenie prispieva k zveľaďovaniu poriadku prírody, ktorý mal on v úmysle vytvoriť“ (*Spoločenstvo a služba*, čl. 68). Pretože „Božie konanie nenahrádza pôsobenie stvorených príčin“, nemožno hovoriť o Bohu ako o Bohu „medzier“ (resp. Boh – inteligentný dizajnér), ktorý „občas“ zastúpi domnelú neschopnosť prírody.

Katolícky kreacionizmus (evolucionistický kreacionizmus, teistický evolucionizmus) zastávajú významné katolícke osobnosti, napr. Pierre Teilhard de Chardin (+1955), Kazimierz Kłószak (+1982), Karl Rahner (+1984), Claude Tresmontant (+1997), Česlav Stanislav Bartnik, Jozef Tomko, Krzysztof Gózdź, Stuart Kauffman a i.

Boh – Najsvätejšia Trojica a stvorenie

Teológia rozlišuje tzv. vnútorné (vnútro-božské, ad intra) konanie Pána Boha a tzv. vonkajšie konanie Boha (ad extra). Stvorenie sveta je vonkajšia oblasť božskej činnosti – ad extra.

Sväté písmo

Mt 11, 25: „Zvelebujem ťa, Otče, Pán neba i zeme.“ Por. *Iz* 44, 24; *Jn* 5, 19; *I Kor* 8, 6; 12, 4-6; *Gn* 1, 2-3; *Ž* 33, 6. Exegéza: Ježiš nazýva Otca Pánom neba i zeme; stvorenia sveta je pripísané Otcovi.

Jn 1, 3: „Všetko povstalo skrze neho (Slovo) a bez neho nepovstalo nič z toho, čo povstalo.“ Por. *Kol* 1, 16; *Hebr* 1, 2; *Jn* 5, 19; 10, 30. Exegéza: Božie slovo nebolo prírodnou silou, ono je osobnou mocou. V Jánovom *Prológu* je stvorenie sveta pripísané Synovi (Logos). Stvorenie „slovom“ je taký personálny čin, ktorý je vyňatý z tlaku prírodnej nutnosti (sloboda stvorenia).

Rim 11, 36: „Lebo od neho, skrze neho a pre neho je všetko. Jemu sláva naveky. Amen.“ Por. *Gn* 1, 2; *Jób* 26, 13; *Ž* 104, 30. Exegéza: V oslave Božieho Ducha (hĺbka, múdrosť, vedomosť) je stvorenie sveta pripísané Duchu Svätému.

Pripísanie stvorenia jednotlivým božským osobám neznamená, že každá osoba tvorí inú etapu stvorenia; znamená to, že stvorenie ako celok je dielom Najsvätejšej Trojice (Xavier Léon-Dufour, +2007; James Dixon Douglas, 2003; Adolf Novotný, +1968).

Tradícia

Otcovia jednotne vyznávali, že Otec pôsobí skrze Syna a Ducha Svätého. Božie dielo stvorenia, vykúpenia a posvätenia pochádza z tej istej Božej činnosti (Boh vystupuje navonok ako jeden subjekt).

Tacián (+c.180), asketický apologéta, spis je z obdobia po r. 172: „Boh (Otec) stvoril pralátku a Logos (Syn) z nej sformoval konkrétny svet“ (*Oratio ad Graecos*). Tacián striktno zastával stanovisko, že Boh „z ničoho“ stvoril svet; v ostatnom sa usiloval zjednotiť grécky platonizmus so žido-kresťanstvom.

Irenej (+202): „Jestvuje iba jeden Boh... on je Otec, on je Boh, Pôvodca, Stvoriteľ a Tvorca, ktorý urobil všetko sám od seba, to znamená skrze svoje Slovo a svoju Múdrosť“ (*Adversus haereses* II, 30, 9). „Syn a Duch sú akoby Otcove ruky“ (por. *Adversus haereses* IV, 20, 1).

Atanáž (+373), biskup, spis je z obdobia r. 335-337: „Svätá a dokonalá Trojica je v sebe rovnaká a nedeliteľná podľa prirodzenosti: Jediná je aj jej činnosť. Otec koná všetko skrze Slovo v Duchu Svätom, a tak je jednota Božej Trojice zachovaná“ (*Epistola ad Serapionem* I, 28).

Bazil Veľký (+379), biskup, spis je spred r. 379: „Ak svet má počiatok a bol stvorený, hľadajme, kto ho stvoril a kto mu dal počiatok, teda toho, kto je jeho Stvoriteľom“ (*Homilia in Hexaemeron* 1, 2, 6).

Cyril Jeruzalemský (+386): „Ver aj v jedného a jediného Syna Božieho, nášho Pána Ježiša Krista... Lebo nebol – ako niektorí verili – akýmsi spôsobom korunovaný po umučení, nie za svoju trpezlivosť dostal trón po pravici, ale odkedy je – a od vekov bol zrodený – má kráľovskú hodnosť a panuje s Otcom, pretože – ako sme už povedali – je Bohom, Múdroťou a Mocou. Vládne s Otcom a všetko stvoril skrze Otca“ (*Catecheses illuminandorum* 4, 7).

Augustín (+430), biskup, 15 kníh je z obdobia r. 399-419: „Boh je označený vo vzťahu k stvoreniu ako jeden jediný princíp, nie ako dva alebo tri princípy“ (*De Trinitate* V, 14). Stvorenie nazval slobodným spoločným dielom Trojice (opus commune) vykonaným z lásky, a preto je všetko stvorenie dobré; zlo pochádza zo zneužitia slobody človeka. Sloboda je schopnosť voliť a určovať svoje vlastné konanie.

Augustín tiež učil, ako jednotlivé druhy stvorení predstavujú Najsvätejšiu Trojicu (por. *De Trinitate* I, 45, 7):

- Nerozumné stvorenia – stopa Trojice.
- Všetky rozumné stvorenia – obraz Trojice.
- Rozumné stvorenia s posväcujúcou milosťou – podoba Trojice.

Rozumová úvaha

Boh – ako Pôvodca – má všetky dokonalosti. V Bohu – Trojici osôb je všetko spoločné s výnimkou protikladných vzťahov (otcovstvo, synovstvo, aktívne dýchanie a pasívne dýchanie). Stvoriteľským aktom sa však nepostavila jedna božská osoba proti ostatným. Teda stvorenie je všetkým trom osobám spoločné.

Tomáš Akvinský (+1274) vysvetlil: „Stvorenie náleží len Bohu ako takému, podľa jeho prirodzenosti, ktorá je spoločná všetkým trom osobám. Preto stvorenie neprináleží nejakej (božskej) osobe, ale spoločne celej Trojici“ (*Theologická summa* I., 45, 6). Len vďaka Trojici možno správne pochopiť dôvod stvorenia sveta – vnútrobožskú lásku (por. *Theologická summa* I., 32, 1).

Trojčný aspekt dokonale prehľbuje pohľad na stvorenie, ktoré chápe ako prehĺbenie vnútrobožských pochádzaní Syna a Ducha do mimobožského, ktoré sa takto stáva svetom (Emil Krapka).

Jediná a tá istá činnosť troch božských osôb navonok je nutným dôsledkom jednej a tej istej prirodzenosti. Agere sequitur esse – činnosť nasleduje prirodzenosť. Božia činnosť navonok je jediná, lebo Boh má jedinú božskú prirodzenosť: „Koľko prirodzeností, toľko činností.“

Teológia z pedagogických dôvodov (názornejšia náuka o Trojici) privlastňuje (pripisuje) božským osobám isté činnosti (por. *KKC* 316). Pripisovanie má rozumný dôvod. Vychádza z osobnej charakteristiky jednotlivých osôb Trojice. Stvorenie potom možno opísať takto: „Otec stvoril svet skrze Syna v Duchu Svätom.“

Magistérium

Dogma: „Stvorenie je spoločným dielom Najsvätejšej Trojice.“

Por. *Mt* 11, 25; *1 Kor* 8, 6; *Gn* 1, 2-3; Druhý carhradský koncil, r. 553, *DH* 421; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; Florentský koncil, r. 1442, *DH* 1333; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3021; *KKC* 290-292; 316.

Stvoriteľ sveta musí byť osobou (nie vecou – neosobný rozum, sila, poriadok, energia), inak by stvorenie prevyšovalo Stvoriteľa, a to je nezmysel. Zjavenie učí, že Stvoriteľ je trojosobný.

Stvorenie (ako činnosť) je Boží personálny proces vo svete (perso-genéza) – je to univerzálno-konkrétne vystupovanie skutočnosti z ničoty, ktoré realizuje osobný Stvoriteľ, aby vznikali

d'alsie iné osoby. Zo strany Stvoriteľa je to jeden úkon, ale navonok je to mnohonásobný čin; bytie ako celok je stvorené priamo (*creatio directa*), no jeho špecifickosti nepriamo (*creatio indirecta*, *per conclusionem*). Stvorené prvky tvoria hierarchiu podľa štruktúry osoby (Česlav Stanislav Bartník).

Dogma: „Tri božské osoby majú navonok jedinú činnosť.“

Por. *Jn* 5, 19; 10, 30; Lateránska synoda, r. 649, *DH* 501; Toledská synoda, r. 675, *DH* 531; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800.

Dogmu možno vysvetliť podľa zásady: „Koľko prirodzeností, toľko činností.“ U Boha je iba jedna prirodzenosť, preto má len jednu činnosť. Tomáš Akvinský (+1274) však odobruje, keď sa jednotlivým božským osobám – podľa ich pochádzaní – pripisujú isté činnosti navonok (por. *Theologická summa* I., 45, 6).

Význam stvorenia ako spoločného diela božských osôb

Podľa viacerých teológov by Boh nebol Stvoriteľom, keby nebol Trojicou osôb (napr. Hans Urs von Balthasar, +1988). Personálna teológia vidí šesťnásobný význam stvorenia, ktoré vykonal Boh ako Trojica (Česlav Stanislav Bartník):

1. **Rozumnosť.** Stvorenie je veľmi múdрым dielom (vid' článok Božia idea stvorenia).
2. **Sloboda.** Stvorenie je slobodným úkonom Boha (vid' článok Sloboda Božieho stvoriteľského aktu).
3. **Dobrota a láska.** Stvorenie je láskavý dar (nielen vnútrobožský), ale aj dar Boha človeku (vid' článok Druhotný objektívny cieľ stvorenia). Keďže osobný Boh sa môže obrátiť len na osobu („vnútrobožsky“ i „mimobožsky“), preto je partnerom Stvoriteľa *ad extra* človek – ako osoba (vid' článok Zlo a dobrý Stvoriteľ).
4. **Krása.** Stvorenie je krásne umelecké dielo, a to nielen vo vecnom zmysle slova, ale aj vo vzťahovom a dejinnom pohľade (vid' článok Cieľ stvorenia).
5. **Nezastupiteľnosť.** Úkon stvorenia (urobiť z ničoho niečo) je vo svojej podstate vlastný len Bohu a ten ho nikomu nemôže delegovať; môže si však prizvať k participácii na svojom diele, napr. rodičov, budovateľa, umelca... (vid' článok Činnosť tvorov a Božie spolupôsobenie).
6. **Dynamickosť.** Stvorenie – ako činnosť – je permanentne dynamické; je neustále „stávajúce sa“, je stále jestvovanie. Takéto stvorenie je dušou tvorenia, a to pomocou druhotných príčin (synergizmus), vid' článok Činnosť tvorov a Božie spolupôsobenie.

Úloha stvorení v tvorení

Hoci Boh nepotrebuje nijakú vopred jestvujúcu vec ani nijakú pomoc, aby niečo stvoril (por. *KKC* 296), predsa na uskutočňovanie svojho plánu „v čase“ používa aj **spolupôsobenie stvorení** (podľa ich prirodzenosti, por. *KKC* 1883). Toto „zapojenie“ stvorení do tvorenia nie je znak Božej slabosti, ani akejsi potrebnosti či neschopnosti, ale veľkosti a dobroty všemohúceho Boha.

Boh totiž nedáva svojim stvoreniam iba jestvovanie, ale aj dôstojnosť, aby konali samy, aby jedny boli príčinou a počiatkom druhých (por. *KKC* 306). A nielen to: Boh ľuďom dáva aj schopnosť slobodne mať účasť na jeho prozreteľnosti, keď im zveruje zodpovednú úlohu „podmaniť si“ zem a ovládať ju (por. *Gn* 1, 26-28). Boh takto uschopňuje ľudí, aby boli **rozumnými a slobodnými príčinami**, aby dopĺňali dielo stvorenia a zdokonaľovali jeho súlad pre svoje dobro a pre dobro blížnych (por. *KKC* 307; vid' článok Činnosť tvorov a Božie spolupôsobenie).

Božia idea stvorenia

Keď Boh stvára svet (*ad extra*), zobrazuje v ňom idey, ktoré mal o ňom od večnosti vo svojom rozume (*ad intra*). Vďaka zobrazeniu Božích ideí je stvorený svet akýmsi obrazom Boha. Každá stvorená vec napodobňuje – podľa miery svojej dokonalosti – Božiu podstatu.

Sväté písmo

- Prís* 8, 22: „Pán vládol nado mnou (múdrost'ou) od počiatku svojich ciest, prv ako stvoril od pradávna čokoľvek.“ Por. *Múd* 9, 9; *Sir* 1, 1; 15, 10. Exegéza: Pôvodcom múdrosti je Boh.
- Sir* 1, 3-4: „Božiu múdrost', čo predchádza všetko – ktože vie prebádať? Prv, ako (to) všetko, bola stvorená múdrost' a múdra rozvaha je odveká.“ Por. *Sir* 1, 24; *Múd* 11, 20. Exegéza: Božia múdrost' je nestvorená. Avšak prvá zo stvorení bola stvorená múdrost' (poriadok sveta).
- Gn* 1, 26: „Boh povedal: Urobme človeka na náš obraz a podľa našej podoby.“ Por. *Kol* 1, 15.
- Múd* 11, 20: „Lenže ty (Pane) si mierou, počtom, váhou usporiadal všetko.“
- Ž* 104, 24: „Aké mnohoraké sú tvoje diela, Pane! Všetko si múdro urobil. Zem je plná tvojho stvorenstva.“ Por. *I Kr* 10, 24; *Ezd* 7, 25; *Jób* 11, 6; 12, 12-13; *Ž* 16, 7; 136, 5; 139, 6; *Jer* 10, 12; *Prís* 3, 19.
- Iz* 40, 28: „Či nevieš? Či si nepočul? Bohom večnosti je Pán. On stvoril končiny zeme, neukoná sa, ani neustane, jeho múdrost' je nevystihnuteľná.“
- Rim* 11, 33-35: „Aká hĺbka Božieho bohatstva, múdrosti a vedomosti! Aké nepochopiteľné sú jeho súdy a nevyspytateľné jeho cesty! Ved' kto poznal Pánovo zmýšľanie? Alebo kto bol jeho radcom? A kto mu dal niečo prvý, aby mu bolo treba vrátiť?“ Por. *Dan* 2, 20; *Iz* 44, 24.

Tradícia

Grécky filozof Platón (+348 pr. Kr.) začal ako prvý učiť o ideách. Tvrdil, že idey predstavujú zvláštnu ríšu pomimo Boha. Kresťania tvrdia, že idey existujú, ale nie vedľa Boha, idey existujú iba v samom Bohu. Ariáni sa mýlili, keď učili, že Logos (nie spolupodstatný s Otcom) bol pomocníkom pri stvorení. Gnostici učili tiež chybné, keď hovorili o Demiurgovi, ako o pomocníkovi pri stvorení.

Hypolit Rímsky (+235): „Stačí nám teda vedieť, že Boh nemá nijakého súčasníka. Okrem neho nebolo nič; on bol jediný a všetko obsahoval. Nechýbal mu totiž rozum, ani múdrost', ani moc, ani rozvážnosť. Všetko v ňom bolo: on bol všetkým. Kedy chcel a ako chcel, v čase, ktorý sám určil, zjavil svoje Slovo, skrze ktoré stvoril všetko“ (*Contra haeresim Noeti*, cap. 10).

Atanáž (+373), biskup, spis je spred r. 318: „Zo všetkého, čo jestvuje a vzniká, nie je nič, čo by nebolo povstalo a existovalo v ňom (v Bohu) a skrze neho... Lebo ako hudobník dobre naladenou lýrou dômyselne skladá hlboké tóny s vysokými a stredné s ostatnými a vytvára ladnú melódiu, tak aj Božia múdrost' drží celý svet ako lýru... a vytvára jediný svet a jediný nesmierne krásny a harmonický poriadok vo svete“ (*Contra gentes* 42).

Ambróz (+379), biskup, 6 kníh (9 homílií) o stvorení je z obdobia po r. 390: „Čo je ťažké tomu, u ktorého je chcieť to isté, ako urobiť“ (*Hexaemeron* II, 2).

Cyryl Jeruzalemský (+386): „Heretici si dovoľia hovoriť o dvoch bohoch a dvoch prameňoch dobra a zla, obidvoch samých od seba“ (*Catecheses illuminandorum* 6, 13).

Augustín (+430) učil správne, že každý tvor má svoj vzor v Božej idey, ktorý ju stvorením uskutočnil (por. *Confessiones*, XII. kniha), dielo je z r. 400. „Svet bol od večnosti v Božej idey. Boh potom v čase celkom slobodne a z čírej dobrotivity túto ideu uskutočnil a nebol k tomu donútený ani zvonka, ani zvnútra“ (*De civitate Dei* XI, 24). „Kto teda zmarí Božie myšlienky? Pred stvorením sveta nás videl, napravil nás, poslal k nám, spasil nás. Tento jeho úmysel trvá na veky, tento jeho zámer trvá naveky vekov“ (*Enarratio in Psalmum* 32, 3, 14), glosy (kázne) sú z obdobia r. 396-416.

Rozumová úvaha

Stredovekí scholastici, najmä Tomáš Akvinský (+1274), preberali do podrobností náuku o Božích ideách a tvrdili, že sama Božia podstata, nakoľko je navonok poznateľná a napodobiteľná, je Božou ideou.

Stvorenie, ako rozumné dielo, má znaky celistvosti (vzájomné prepojenie tvorov a ich ovplyvňovanie sa), znaky zmyslu (všetko, čo je, má zmysel), znaky príčinnosti (logickej i vecnej),

znaky poriadku (makro i mikro-kozmu) i znaky smerovania (nové nebo a nová zem). Stvorenie vôbec nie je absurdné či chaotické. Stvorenie má svoj zmysel, por. *KKC* 284, 349.

Napokon „stvorit“, v plnom a presnom zmysle slova, môže len Boh – on sám. Lebo nikto iný nemá potrebnú moc, aby mohol niečo vytvorit' a darovať bytie niečomu, čo nejestvovalo (povolať „z ničoho“ k jestvovaniu), por. *KKC* 318.

Magistérium

Istá mienka: „Boh stvoril svet podľa svojich večných ideí.“

Por. *Sir* 1, 3-4; *Rim* 11, 33-35; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; Florentský koncil, r. 1442, *DH* 1333; *KKC* 299, 318.

Božia múdrosť vládne v celom poriadku sveta. Preto Cirkev učí, že stvorenie sveta je múdre a nie je výtvorom nevyhnutnosti ani slepého osudu či nejakej náhody (por. *KKC* 295). Stvorený svet je akoby „múdrym slovom“, ktoré osobný Boh z lásky prehovoril k ďalším osobám (Česlav Stanislav Bartník).

Dogma: „Boh stvoril svet sám, ako jediný absolútny pôvodca všetkého.“

Por. *Iz* 40, 28; *Ž* 104, 24; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3021; *KKC* 216.

Pravda viery, že Boh je aj vzorovou a aj účelovou príčinou stvorených vecí, je dvojnásobne odôvodnená:

1. Keby bol Boh použil pri stvorení nejakú nástrojovú príčinu, táto by musela existovať už pred stvorením. Kto tak tvrdí, vystavuje sa dvom absurdnostiam:
  - ako by vznikla tá nástrojová príčina,
  - popri Bohu by musela existovať aj iná bytosť.
2. Samotný pojem „stvorenie“ vylučuje použitie akéhokoľvek nástroja, či pomocníka.

Idealizmus a materializmus

Filozofické smery sa v základe delia na idealizmus a materializmus. Oba sa zaoberajú podstatou vzniku sveta. Idealizmus uznáva za prapočiatok všetkých vecí nejakú ideu. Jeho klasickými predstaviteľmi boli gr. matematik a filozof Pytagoras (+ c.500 pr. Kr.), ktorý učil, že harmónia sveta „kozmu“ je jedno – je číslo; gr. filozof Platón (+348 pr. Kr.), zakladateľ objektívneho idealizmu, ktorý vytvoril nemateriálnu „ideu“. Nemecký renesančný filozof Mikuláš Kuzánsky (vl. menom Nicolas Krebs, +1464) učil, že základom všetkého je Jedno – a to je Boh, ktorý stvoril svet podľa aritmetického poriadku.

V prípade materializmu prapočiatkom všetkých vecí je nejaká pralátka, z ktorej vznikol svet a následne všetko ostatné. Ku klasickým predstaviteľom materializmu patrili filozof a zakladateľ gr. vedy, Táles z Milétu (+c.546 pr. Kr.), jeho pralátkou bola voda; gr. filozof Anaximandros (+546 pr. Kr.), jeho pralátkou bol apeiron – zvláštna, jemná látka pripomínajúca dnešné fyzikálne vákuum; gr. filozof Anaximenes (+528 pr. Kr.), jeho pralátkou bol vzduch alebo para; gr. filozof Herakleitos z Efezu (+480 pr. Kr.), jeho pralátkou bol oheň; gr. mudrc Anaxagoras (+428 pr. Kr.), jeho pralátkou boli „semená vecí“, akési „pra-atómy“.

K otázke idealizmu a materializmu sa vzťahujú aj tri pojmy: monizmus (gr. monos - jediný), ktorý znamená, že existuje len jeden princíp (podstata) vzniku sveta (či Boh, idea, alebo pralátka), dualizmus (lat. duo - dve), ktorý učí, že existujú dva princípy sveta (napr. dvaja bohovia, dve pralátky, dve idey, alebo pralátka a idea) a pluralizmus (lat. pluralis - mnoho), ktorý uznáva množstvo základných princípov (podstát).

Katolícka cirkev náuku o stvorení sveta vyjadruje filozofickými pojmami idealistického monizmu, princípom všetkého je jeden Boh-Stvoriteľ.

Realizmus a nominalizmus

V období scholastiky sa riešila vážna otázka, ako existujú všeobecné pojmy čiže univerzália. Jestvujú reálne ako individuálne veci, alebo jestvujú len ako mená? Tí, ktorí tvrdili, že univerzália jestvujú reálne, sa nazývali realisti (lat. realis - skutočný) a ich filozofický postoj je realizmus.

Tí, ktorí učili, že univerzália nejestvujú reálne, sú to len mená (teda „človek“ reálne neexistuje, ale existuje len nejaký konkrétny Peter či Eva), sa nazývali nominalisti (lat. nomen - meno) a ich filozofia je nominalizmus. Podľa nominalizmu reálne jestvujú len singularne konkrétne bytia a jednotlivé znaky, ktoré sú ľudskými výtormi.

Nominalizmus (idey samostatne skutočne neexistujú) nevyhovoval teológii, tak ako jej nevyhovoval extrémny realizmus (skutočné sú len idey, meniaci sa hmotný svet je neskutočný). Preto teológia hľadala zlatú strednú cestu cez tzv. konceptualizmus (lat. conceptus - myšlienka). Peter Abelárd (+1142) učil, že univerzália majú pred stvorením vecí svoje miesto v Bohu a po stvorení vecí logicky – nie skutočne – aj v ľudskom rozume; toto stanovisko sa približuje k nominalizmu, až k umiernenému realizmu (Aristoteles, +322 pr. Kr. a Tomáš Akvinský, +1274). V individuálnych veciach sa prechodne konkretizuje jednota všeobecných i singularných pojmov.

Katolícka cirkev sa v náuke o všeobecných pojmoch pridrižiava realizmu. Nominalizmus napr. nedokáže pojať skutočnosť spolupodstatných osôb Najsvätejšej Trojice. Univerzália nie sú bez skutočnosti; formálne existujú vo veciach (Silvester Šoka, +2006).

Sloboda Božieho stvoriteľského konania

Filozofia delí slobodu rozumných bytostí (Boh, anjeli, ľudia) na vonkajšiu a vnútornú. Avšak v úvahe o Bohu možno striktno hovoriť len o vnútornej slobode, ktorá patrí k podstate jeho absolútneho bytia. O nejakej vonkajšej Božej slobode (či neslobode – nutnosti) nemožno uvažovať, lebo nič vonkajšie nemôže Pána Boha obmedziť.

Sväté písmo

Ef 1, 11: „(Boh) všetko koná podľa rady svojej vôle.“ Por. *Gn 1, 31; Lk 1, 37; Rim 9, 5.*

Ef 3, 20: „(Boh) je schopný okrem tohto všetkého urobiť oveľa viac, ako prosíme alebo chápeme.“

Exegéza: Stvoriteľ vo svojej nekonečnej múdrosti a добрote chcel slobodne stvoriť svet v stave napredovania k dokonalosti. V Božom pláne tento vývin prináša s dokonalejšími aj menej dokonalé, so zveľaďovaním prírody aj jej ničenie. A tak popri fyzickom dobre jestvuje aj fyzické zlo, až kým stvorenie nedosiahne svoju dokonalosť (KKC 310).

2 Kor 3, 17: „Pán je Duch; a kde je Pánov Duch, tam je sloboda.“ Por. *Sk 17, 25.* Exegéza: Boh je vzhľadom na svoje stvorenie transcendentný a zároveň imanentný (*Kol 1, 17; Sk 17, 28*). Zo svojej absolútne slobodnej vôle sa sám Boh rozhodol stvoriť svet. Trinitárna teológia chápe jeho rozhodnutie ako dôsledok jeho vnútrobožských vzťahov, t.j. z trojičnej lásky (Emil Krapka).

Mt 6, 10: „Príď tvoje kráľovstvo, buď tvoja vôľa, ako v nebi, tak i na zemi.“ Por. *Mt 7, 21; 26, 42; Jn 4, 34; 5, 30.*

Zjv 4, 11: „Hoden si, Pane a Bože náš, prijať slávu, česť a moc, lebo ty si stvoril všetky veci: z tvojej vôle boli a sú stvorené.“ Por. *Rim 8, 19-20.*

Ž 135, 6: „Čokoľvek Pán chce, urobí na nebi i na zemi, v mori a vo všetkých priepastiach.“ Exegéza: Boh sám je absolútne slobodný a zároveň je aj rozdávatelom slobody – fyzickej, duchovnej i eschatologickej, por. *Ex 14, 30; Neh 9, 27; Est 10, 9; Ž 14, 7; 22, 5; Sir 34, 15; Iz 19, 20; 38, 20; 61, 1; Jer 1, 19; 15, 21; Ez 13, 21. 24; Jdt 8, 17; Dan 3, 95; Oz 13, 14; Mich 5, 5; Zach 8, 13; Lk 1, 71; Jn 8, 36; Rim 8, 21; 1 Kor 7, 22; 2 Tim 3, 11; Hebr 2, 15.*

Ef 1, 5: „(Boh Otec) nás podľa dobrotivého rozhodnutia svojej vôle predurčil, aby sme sa skrze Ježiša Krista stali jeho adoptovanými synmi.“ Por. *Ef 4, 6; 1 Jn 2, 17.*

Tradícia

Otcovia tradície kladú stvorenie sveta jednoznačne do slobodnej vôle Stvoriteľa a učia, že Boh všetko stvoril, pretože to sám chcel a tak, ako to sám chcel.

Irenej (+202): „Ak (Stvoriteľ) stvoril všetko slobodne a svojou vlastnou mocou, a všetko usporiadal a dovŕšil, a jeho vôľa je podstatou všetkého, potom zisťujeme, že on je tým jediným Bohom, ktorý stvoril všetko...“ (*Adversus haereses* II, 30, 9).

Atanáž (+373), biskup, dielo je z obdobia 335-360: „Splodenie Slova je nutné, stvorenie sveta bolo celkom slobodné“ (*Contra Arianos* 1, 16). Teológia na základe Jánovho *Prológu* (*Jn* 1, 1-18) učí o trojakom narodení Krista: 1. vo Svätej Trojici (splodenie Slova); 2. v dejinách ľudstva (Betlehem); 3. v ľudských srdciach (Johannes Tauler, +1361).

Augustín (+430): „Svet bol od večnosti v Božej idey. Boh potom v čase celkom slobodne a z čirej dobroty túto ideu uskutočnil a nebol k tomu donútený ani zvonka, ani zvnútra... Príčinou všetkého, čo stvoril, je jeho vôľa“ (*De civitate Dei* XI, 24).

V staroveku len ariáni tvrdili, že Boh nebol celkom slobodný pri stvorení sveta, lebo je zlo na zemi. Nevedeli sa totiž vysporiadať s tajomstvom zdanlivej Božej bezmocnosti (por. *KKC* 272). Absolútny Boh a z neho vyplývajúca nezávislosť sú dostatočným dôvodom jeho slobody. Dostatočným dôvodom dobroty stvorenia je to, že vzniklo z Božej dobroty, a teda má na tejto добрote účasť (por. *KKC* 299).

Rozumová úvaha

Božia absolútnosť a nezávislosť sú dostatočnými dôvodmi jeho slobody od vonkajších vplyvov. Niektorí síce tvrdili, že Boh „ako dobrý“ musel svet stvoriť dobrý; to však nie je pravda, lebo Boh nie je – v konaní navonok – ničím obmedzený, ani „slobodou protikladu“.

Podľa Tomáša Akvinského (+1274) je sloboda schopnosť vôle a rozumu. Sloboda je „vôľa“, čiže možnosť, uvážlivo (zaangažovanie rozumu) si voliť a vybrať (por. *Theologická summa* I., 83, 3, 4; I., 19, 10). Boh je sám „Život“ a jeho intelektuálne prejavy (najdokonalejšie a večné poznanie a chcenie) sú totožné s jeho podstatou. Kto má rozum, má aj vôľu, lebo vôľa nasleduje rozum; tak, ako je Boh Bytie a Poznanie, tak je aj Chcenie – túžba po dobre, vzťah k dobru (por. *Theologická summa* I., 19, 1).

Keďže Boh je najdokonalejšie „poznanie“ a najdokonalejšie „chcenie“, aj jeho sloboda (spočívajúca na týchto schopnostiach) je najdokonalejšia. Tomáš učil, že Boh mohol stvoriť svet lepší – čo sa týka kvality diela; ale nie lepšie – čo sa týka jeho stvoriteľského konania (por. *Theologická summa* I., 25, 6).

Pritom však platí, že vnútorný život Boha (ad intra) sa vyznačuje **dialektikou** (abstraktným rozporom) **najvyššej slobody a najvyššej nutnosti** (Česlav Stanislav Bartnik), to je však vo vzťahu k stvoreniu (ad extra) irelevantné, celkom vedľajšie a nesmerodajné.

Magistérium

Dogma: „Boh stvoril svet slobodne – bez vonkajšieho donútenia a vnútorného nátlaku.“

Por. *Ef* 1, 11; 3, 20; 2 *Kor* 3, 17; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; Florentský koncil, r. 1442, *DH* 1333; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3025; *KKC* 310.

Boh nemusel svet stvoriť. Svet existuje len preto ad extra (mimo Boha), lebo bol Bohom ad intra (v Bohu) schvaľujúco poznaný. Božia večná rozumová predstava (Boží plán) sa spojila s jeho večným súhlasom (Božou vôľou), por. *Theologická summa* I., 14, 8, 9.

Stvoriť (úkon) a stvorenie (dielo) sú vonkajšie Božie akty a v nich – v konaní Boha navonok – Stvoriteľ nie je (ani nemôže byť) ničím obmedzený (Jerzy Buxakowski).

Sloboda rozumných bytostí

Sloboda rozumných tvorov (anjeli, ľudia) je vonkajšia (lebo sú kontingentné a závislé) a vnútorná. Vnútorná sloboda rozumných tvorov (anjeli a ľudia) je logicky trojaká:

1. Sloboda výkonu – konať alebo nekonať.
2. Sloboda výberu – konať dobré alebo lepšie.
3. Sloboda protikladu – konať dobré alebo zlé.

V súvislosti s Bohom možno analogicky hovoriť len o jeho dvojakej vnútornej slobode, o slobode výkonu a výberu. Boh nemá slobodu protikladu – on totiž nemôže robiť zlo. Na vnútornú Božiu slobodu stvorený svet vôbec nevplyva, ani sa jej netýka.

Slobodné pôsobenie Boha vo svete

Ostáva veľkým tajomstvom, ako „je“ transcendentný Boh v hmotnom svete. Ako chápať napr. zázraky?

Pri posudzovaní „zázrakov“ treba rozlišovať prírodovedeckú (vedou zistiteľnú) rovinu od roviny transcendentnej (duchovnej, Boha-zjavujúcej). Prírodné vedy, ktoré metodicky vychádzajú z predpokladu zákonitosti všetkého diania, nepripúšťajú zázrak v zmysle ničím nespôsobenej a prírodnými zákonmi neurčiteľnej udalosti. To, čo vedu teraz presahuje (čo ešte nepozná), bude poznať (možno) zajtra. Katolícka cirkev za zázrak považuje iba takú výnimočnú udalosť, ktorá na základe okolností, za ktorých sa udiala (a ktoré sú prísne preskúmané), vykazuje znak Božieho znamenia – znak potvrdenia, ktorý bol daný človeku; alebo znak odpovede na jeho prosbu (Raniero Cantalamessa). Zázraky sú celkom spoľahlivými znakmi Božieho zjavenia (por. *KKC* 156, 547; *Inšpirácia a pravda Svätého písma* 117); sú znameniami, ktoré zreteľne oslovujú aj ľudský rozum (*KKC* 812; por. *Sk* 2, 22). Preto Cirkev radšej učí o Božích znameniach (duchovná rovina), por. *Mk* 16, 17-18; *KKC* 670, 548.

Samotné slovo „zázrak“ poukazuje, že ide o niečo, čo je „za zrakom“, čo hneď nevidieť, čo odkazuje na „niečo ďalej“ (Mireia Ryšková). Znamenie je Boží Boha-zjavujúci úkon, mimoriadna udalosť, ktorá zaujme a vyvolá u ľudí úžas vedúci k spáse; znamenie je orientované na človeka, a nie na prírodu a jej zákony.

Dejiny spásy poznajú dve poslania božských osôb – poslanie Syna (vtelenie) a poslanie Duha Svätého (Turíce). Aké je toto prekročenie hranice medzi transcendentnou a prírodnou (hmotnou) oblasťou? Ako Boh pôsobí cez inšpirovaných svätopiscov, ktorí svojimi rukami (povahou, znalosťami, prostredím) píšú pravdivé Božie slovo? Ako sa posväcuje kajúcnik? Ako sa spája Božia milosť s človekom, so stvorenou dušou? Ako dochádza k transsubstanciácii v Eucharistii?

Náš stvorený svet je doslova „prešpikovaný“ Božou transcenciou; svet je dokonale preniknutý Bohom (božskou mocou poslaných osôb, por. *KKC* 1169, 2672), ale Boh nie je preniknutý svetom. Tento fakt mimoriadne vyvyšuje aj zaväzuje svet, najmä nás – ľudstvo. Avšak absolútne slobodný Boh pri stvorení nič nestráca zo svojho transcendentného božstva; ani nič nezískava.

Podrobnejšie o činnosti tvorov a Božom spolupôsobení sa hovorí nižšie.

Cieľ stvorenia

Podľa filozofie má každá rozumná činnosť dvojaký cieľ:

1. Subjektívny cieľ – cieľ činiteľa; to, čo chce konajúci dosiahnuť.
2. Objektívny cieľ – cieľ diela; to dobro, ktoré plyní z vytvoreného diela.

Pri stvorení sveta tieto dva ciele akosi splývajú (Pavol Kandra, +2004), avšak klasická teológia ich rozlišuje, a to z pedagogických dôvodov.

Subjektívny cieľ – cieľ Stvoriteľa

Absolútna plnosť Božieho bytia (por. *Dt* 6, 4) a v ňom spočívajúca nekonečná blaženosť vyľučuje (por. *I Krn* 16, 26-27), aby dôvod stvoriteľského činu spočíval v niečom inom okrem Boha samého. Subjektívnym cieľom stvorenia môžu byť len zjavené vnútrobožské vzťahy poznávané v novozákonnej trinitárnej teológii.

Sväté písmo

Ef 1, 9-10: „(Boh) nám dal poznať tajomstvo svojej vôle podľa svojho dobrotivého rozhodnutia, čo si v ňom predsavzal uskutočniť v plnosti času: zjednotiť v Kristovi ako v hlave všetko, čo je na nebi aj čo je na zemi.“ Por. *1 Jn 4, 16*. Exegéza: Zjednotenie všetkého stvorenstva v Kristovi je tajomstvom stvorenia i vykúpenia (spásy).

Mt 11, 25-27: „Zvelebujem ťa, Otče, Pán neba i zeme... Môj Otec mi odovzdal všetko.“

Jn 1, 3: „Všetko povstalo skrze neho a bez neho nepovstalo nič z toho, čo povstalo.“ Exegéza: Boha Otca motivovala k stvoreniu sveta láska k Bohu Synovi. Ide o preexistujúceho Krista, od večnosti Božieho Syna, ktorý sa v „plnosti času“ stal človekom.

Kol 1, 16-17: „V (Synovi) bolo stvorené všetko na nebi a na zemi, viditeľné i neviditeľné, tróny aj panstvá, kniežatstvá aj mocnosti. Všetko je stvorené skrze neho a pre neho. On je pred všetkým a všetko v ňom spočíva.“

Ef 4, 10: „Ten, čo zostúpil, je ten istý, čo aj vystúpil ponad všetky nebesia, aby naplnil všetko.“

1 Kor 15, 24, 28: „A potom bude koniec, keď (Kristus) odovzdá Bohu a Otcovi kráľovstvo..., aby bol Boh všetko vo všetkom.“ Por. *Múd 1, 7*. Exegéza: Boha Syna motivuje k zjednoteniu všetkého láska k Bohu Otcovi. Za toto zjednotenie sa obetoval na kríži (por. *Kol 1, 20*).

Jn 16, 13-15: „Duch pravdy uvedie vás do plnej pravdy... On ma oslávi, lebo z môjho vezme a zvestuje vám. Všetko, čo má Otec, je moje. Preto som povedal, že z môjho vezme a zvestuje vám.“

Teológia sa pokúša osvetliť, ako „Pán všetko stvoril pre svoj cieľ“ (*Prís 16, 4*). Hoci sa v biblickej správe o stvorení (*Gn 1-2*) nevyskytuje slovo „láska“, predsa sa Božia láska prejavila cez veľkú dobrotu k prvým rodičom. Tak to chápal celý *Starý zákon* (por. *Ž 104*).

Tradícia

Cirkevní otcovia sa obávali, ako správne vysvetliť stvorenie „pre Krista“ bez toho, aby sa nedotkli Božej slobody.

Didaché (Náuka dvanástich apoštolov, spis bol napísaný v r. 80-120): „Ty, všemohúci Vládca, si stvoril všetko kvôli svojmu menu... Za všetko ti vzdávame vďaky, pretože si mocný. Tebe sláva naveky“ (*X, 3*).

Klement Rímsky (+101): „Myslime na neho a očami svojej duše pozerajme na jeho veľkodušnú vôľu. Hľadme, ako veľkodušne preukazuje svoju dobrotu všetkému stvoreniu“ (*List Korinťanom 19, 3*).

Epistolé prós Diogneton (List Diognetovi, najstaršia apológia gréckeho autora asi z r. 120; v minulosti sa myslelo, že ju napísal Justín /+165/; niektorí nemeckí odborníci sa domnievajú, že autorom listu je Quadratus (Kodratus) /+ po r. 125/, apoštolský žiak, ktorý ho poslal cisárovi Hadriánovi /117-138/): „Boh mal totiž ľudí rád. Pre nich stvoril svet. Na zemi im všetko podriadil“ (*X, 2*).

Hermas (+c.160), brat pápeža Pia I. (140-155), zredigoval v r. 140-145 v Ríme spis známy pod menom *Pastor (Pastier)*. Pomenovanie spisu má pôvod z piateho videnia, v ktorom sa Hermasovi zjavil anjel v podobe pastiera. Dielo obsahuje starú tradíciu z r. 90-140 a patrí k najoriginálnejším apokalyptickým kresťanským knihám. Má tri časti – *Visionis (Videnia)*, *Mandata (Príkazy)* a *Similitudinis (Podobenstvá)*. Spis *Pastor* často zaraďovali medzi kánonické knihy. „Boh založil vinicu. To znamená, že stvoril ľudí a odovzdal ich svojmu Synovi“ (*Pastor, Similitudo V., VI., 2*).

Origenes (+253), kňaz, spisovateľ, dielo je z r. 225-230: „Keď Boh na počiatku stvoril, čo chcel stvoriť, to jest rozumné bytosti, nemal tu iného dôvodu stvoriť, ako seba samého, to jest svoju dobrotu“ (*De principiis II, 9, 6*).

Cyrl Jeruzalemský (+386): „Boh je jeden, je všade, všetko vidí, všetko pozná, všetko stvoril skrze Krista“ (*Catecheses illuminandorum 6, 9*). „Ako kráľ, keď chce stavať mesto, predkladá plán

svojmu spoluvládnuce mu synovi, a ten po jeho obdržaní vykonáva projekt; tak, keď Otec chcel stvoriť svet, urobil Syn všetko podľa plánu Otca. Ako plán Otca svedčí o jeho veľkosti, tak aj Syn je Pánom stvorenia“ (*Catecheses illuminandorum* 11, 22).

Lev Veľký (+461), pápež, z jeho 21 ročného pontifikátu sa zachovalo 97 kázni: „Kristus je v dvojakom zmysle počiatkom: ako Slovo (prvá príčina stvorenia) a ako Telo (prvá príčina spásy). V jeho vtelení sa oba tieto počiatky spojili v jedno tak, že Kristus ako jedna osoba je ten, skrze ktorého sa všetko stalo a v strede čoho sa on stal“ (por. *Tractatus* 68, 1).

Rozumová úvaha

Boh je plnosť bytia a každej dokonalosti – Absolútny, bez začiatku a bez konca. Kým všetky stvorenia dostali od neho všetko, čím sú a čo majú, on jediný je sám „Bytie“ a sám od seba je všetkým, čím je (por. *KKC* 213). „Absolútny“, ktorý je osobný, musí mať sám v sebe motív stvorenia – a tým je druhá osoba – spolupodstatný Syn (Česlav Stanislav Bartník).

Trinitárna teológia učí, že Boh Otec stvoril svet vo všetkých jeho časových a priestorových rozmeroch k oslave Boha Syna (por. *Ef* 1, 9-10). Boh Syn stvoril svet, presnejšie skrze neho bol stvorený, aby bol oslávený Boh Otec (por. *I Kor* 15, 24-28). A Boh Duch Svätý je ten, ktorý postupne naplňa a vyplní tento plán stvorenia (por. *Jn* 16, 13-15). Robí to tak, že svet uvádza do plnej pravdy Synovho zjavenia, a tým završuje Otcovo dielo stvorenia. Poslanie Ducha Svätého stvorenému svetu je posledné možné zjednotenie medzi stvorením a Najsvätejšou Trojicou.

Tomáš Akvinský (+1274) zdôrazňoval, že len vďaka Trojici možno správne pochopiť dôvod stvorenia – vnútrobožskú lásku (por. *Theologická summa* I, 32, 1). „Stvorenia vyšli z (Božej) ruky, otvorenej kľúčom lásky“ (*Commentum in secundum librum Sententiarum*).

Konštit. *Gaudium et spes* (36) učí, že stvorenie bez Stvoriteľa zaniká; podobne nie je možné vysvetlenie stvorenia bez vnútorného poznania Stvoriteľa.

Magistérium

Dogma: „Boh z lásky a slobodne stvoril svet.“

Por. *Kol* 1, 16-17; *Ef* 1, 9-10; *I Jn* 4, 16; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3025, 3002; *KKC* 257.

Boh je Láska – Otec, Syn a Duch Svätý. Boh chce slobodne darovať slávu svojho blaženého života. Také je jeho „dobrotivé rozhodnutie“ (*Ef* 1, 9), ktoré si ešte pred stvorením sveta predsavzal vo svojom milovanom Synovi. Preto predurčil ľudí, „aby sa skrze Ježiša Krista stali Božimi adoptovanými synmi“ (por. *Ef* 1, 5), a tak sa stali „podobnými obrazu jeho Syna“ (*Rim* 8, 29) skrze Ducha Svätého (por. *Rim* 8, 15). Kristus nijako neprišiel do Božieho stvoriteľského plánu dodatočne; celý plán je a priori „v Bohu“ (z vnútrobožských vzťahov).

Istá náuka: „Boha Otca motivovala k stvoreniu sveta láska k Synovi; Syna motivovala láska k Otcovi a toto ich vzájomné „dýchanie lásky“ sa uskutočňuje v Duchu Svätom.“

Por. *Mt* 11, 27; *Kol* 1, 16; *Ef* 1, 3-10; *KKC* 280.

Stvorenie je výlučne kristocentrické (por. *Jn* 17, 21). Už na počiatku boli všetky protočastice atómov tak „roztrúsené“, aby v plnosti času utvorili Pánovo telo. Boh si plánovite utváral telo z ľudského rodu a mystickú plnosť človečenstva. Celý vesmír nie je len poddaný Kristovi, ale aj podľa neho (a pre neho) naprogramovaný (Xavier Léon-Dufour, +2007; Česlav Stanislav Bartník; Emil Krapka).

Ani hriech neprekazí oslávenie Syna. Žiaľ, že je hriech vo svete, ale nielen hriech. Vo svete je zasiat Božie kráľovstvo, ktoré – napriek všetkému – neustále rastie (por. *KKC* 160, 755, 865).

Hans Urs von Balthasar (+1988) varoval, aby sa Božie znášanie zla vo svete nevidelo ako nejaký Boží prostriedok, ktorý by lepšie poukázal na nesmiernu Božiu lásku vo vydaní Syna na smrť (por. *Jn* 3, 16). Zlo vo svete je trpené preto, aby sa zjavili nepochopiteľné Božie sudy a nevyspytateľné Božie cesty (por. *Rim* 11, 33). Toto zjavovanie môže byť aj v tom, že vo svete,

kde môže prebývať strašné zlo, bude prebývať aj niekto druhý ako Boh, a to anjel i človek, ktorý bude milovať Boha nadovšetko.

Objektívny cieľ stvorenia – prvotný

Objektívny cieľ je dobro, ktoré plynie z vytvoreného diela. Stvorený svet má v objektívnej rovine dva ciele – prvotný a druhotný.

Sväté písmo

Iz 6, 3: „A (serafín) jeden druhému volal: Svätý, svätý, svätý je Pán zástupcov, celá zem je plná jeho slávy.“ Por. *Iz 43, 7*.

Ž 19, 2: „Nebesia rozprávajú o sláve Boha a obloha hlása dielo jeho rúk.“ Exegéza: Témou celého *Žalmu 19* je oslava Boha – Stvoriteľa.

Rim 11, 36: „Lebo od (Boha), skrze neho a pre neho je všetko. Jemu sláva naveky. Amen.“ Exegéza: Hymnus na Božiu milosrdnú múdrosť uzatvára kapitolu o obrátení Izraela. Zvyšok Izraela, ktorý ho dočasne reprezentuje, je zárukou jeho budúcej obnovy. A tento obrátený Izrael symbolizuje celý svet; celý svet je na slávu Božiu.

Jn 17, 4-5: „Ja som ťa oslávil na zemi: dokončil som dielo, ktoré si mi dal vykonať. A teraz ty, Otče, osláv mňa pri sebe slávou, ktorú som mal u teba skôr, ako bol svet.“ Exegéza: Ježiš chce, aby bol oslávený, ale nie z dôvodu sebeckva; chce, aby bol oslávený, lebo Otcova a jeho sláva je jedna (por. *Jn 12, 28; 13, 31*).

Jn 17, 24: „Otče, chcem, aby aj tí, ktorých si mi dal, boli so mnou tam, kde som ja, aby videli moju slávu, ktorú si mi dal, lebo si ma miloval pred stvorením sveta.“ Por. aj *Ž 97; Ž 145; Lk 2, 14; I Kor 6, 19-20; Rim 11, 36; Hebr 2, 10; Zjv 1, 8*;

Tradícia

Tertulián (+224) zdôrazňoval, že Boh učinil svet „ako ozdobu svojej slávy“ (*Apologeticum 17*).

Cyprián (+258), biskup, hymnus je asi z obdobia po r. 248: „V prostote piesňou slávy i úprimným hymnom Kráľovi vzdávame svätú odplatu za náuku života. Spievajme spolu, spievajme svätej skromnosti premocnému Synovi! Chórom pokoj – my, narodení s Kristom. Boží ľud skromný, spievajme všetci spolu, na slávu Boha pokoja! (*In Christo hymnus*).

Cyril Jeruzalemský (+386): „Neučíme, čím Boh je, priznávame otvorene, že ho dobre nepoznáme. Ale priznanie sa k neznalosti v otázkach, ktoré sa týkajú Boha, je veľkou vecou. Preto zvelebujte so mnou Pána a oslavujte jeho meno – spoločne všetci, čo jeden nedokáže urobiť. Avšak, hoci by sme sa všetci spolu zhromaždili, aj tak neurobíme ako treba. A nehovorím iba o vás tu prítomných, ale hoci by tu prišli všetky ovečky celej Katolíckej cirkvi, jestvujúcej teraz i v budúcnosti, aj tak by nedokázali hodne zvelebovať Pastiera“ (*Catecheses illuminandorum 6, 2*).

Augustín (+430): „Hľaď, prečo to robíš. Ak to robíš preto, aby si oslávil seba – to Boh zakázal. Ak všetko robíš preto, aby bol oslávený Boh – to Boh prikázal“ (*Enarrationes in Psalmos 55*). „Veľký si, Pane, a veľkej chvály hoden; si veľmi mocný a tvoja múdrosť je nesmierna. Chce ťa chváliť človek, čiastočka tvojho stvorenia; človek nesúci so sebou svoju smrteľnosť; nesúci so sebou svedectvo o svojom hriechu a svedectvo o tom, že pyšným odporuješ; a predsa ťa chce chváliť človek, čiastočka tvojho stvorenia. Ty spôsobuješ, že teba chváliť je potešením, lebo si nás stvoril pre seba a naše srdce je nespokojné, kým nespočinie v tebe“ (*Confessiones I, 1, 1*). „Keby som totiž len tie veci videl, už vtedy by som ťa musel chváliť, hoci by som si želal aj lepšie vidieť. Veď teba chvália obrovské morské zvieratá, všetky priepasti. Oheň, kamenec, sneh, ľad, víchrica, ktoré plnia tvoj rozkaz. Hory a všetky pahorky, ovocné stromy a všetky cédre. Divá zver, všetok dobytok, plazy zeme a okrídlené vtáctvo. Králi zeme a všetky národy, kniežatá a sudcovia zeme. Mládenci a panny, starí i mladí nech chvália meno Pánovo“ (*Confessiones VII, 13*).

Rozumová úvaha

Veľmi dôležité je teologické rozlíšenie, že **Božia sláva je vonkajšia a vnútorná**. Vnútorná Božia sláva (ad intra) pozostáva v tom, že Boh sám v sebe večne poznáva a miluje svoju dokonalosť. K tejto nekonečnej vnútornej sláve nijaké stvorenie nikdy nemôže nič pridať. Boh, ako taký, „nepotrebuje“ nijakú inú chválu. Tomáš Akvinský (+1274) tvrdil, že „Boh sám je svojou blaženosťou“ (*Theologická summa* I., 26, 2). Pritom platí, že Božia blaženosť vysoko prevyšuje každú inú (*Theologická summa* I., 26, 4).

Vonkajšia Božia sláva (ad extra) je však cieľom stvorenia, a tiež sa delí dvojako: na objektívnu a na subjektívnu. Objektívnu Božiu slávu robí celé tvorstvo, a to tak, že rozumné i nerozumné tvory ju samočinne vzdávajú svojim jestvovaním, dokonca aj zlý duch. Božia sláva subjektívna je tá, ktorú vzdávajú dobré rozumné tvory – tí ktorí plnia Božiu vôľu. Čnosť (svätosť) a hriech (zloba) sa nedotýkajú vnútornej Božej slávy, dotýkajú sa však vonkajšej slávy, a preto nie je jedno, či ľudstvo hreší, alebo oslavuje Boha.

Niektorí filozofi – René Descartes (+1650), Georg H. Hermes (+1831), Anton Günther (+1863) – namietali, že Boh nemohol svoju slávu určiť za prvotný cieľ stvorenia a za to potom odmeňovať ľudí, lebo by to bolo z jeho strany zavrhnutia hodné sebeckvo.

Táto námietka nie je oprávnená:

- a) lebo samotná vnútorná Božia sláva sa nijakým stvorením nedá zvýšiť;
- b) lebo činnosť Boha, ako najvyššieho Dobra, musí byť nutne zameraná k najvyššiemu cieľu.

Magistérium

Dogma: „Prvotným cieľom stvorenia je Božia sláva.“

Por. *Kol* 1, 16; *Jn* 12, 28; *Ef* 1, 5-6; *Ž* 19, 2; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3025; *KKC* 280, 293, 319.

Vonkajšia sláva (ad extra), pre ktorú Boh stvoril svet – všetky osobné i neosobné stvorenia – spočíva v tom, že majú účasť na jeho pravde, добрote a kráse. Boh všetko stvoril nie preto, aby svoju slávu zväčšil (tú mu nič z „extra“ nemôže dať), ale aby svoju slávu prejavil (vo stvorení a najmä vo vtelení Ježiša Krista) a aby ju udelil (omilosteným a spaseným bytostiam); to už je druhotný objektívny cieľ stvorenia.

Objektívny cieľ stvorenia – druhotný

Stvorenie sveta je základom všetkých spasiteľných Božích plánov (por. *KKC* 280, 288), ktoré majú svoj vrchol v Kristovi. A tiež: Kristovo tajomstvo je rozhodujúcim svetlom tajomstva všetkého stvorenia; Kristovo tajomstvo zjavuje cieľ, pre ktorý Boh stvoril nebo a zem, lebo Boh mal od začiatku na mysli slávu nového stvorenia v Kristovi (por. *Rim* 8, 18-23).

Sväté písmo

Jn 3, 16: „Veď Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodeného Syna, aby nezahynul nik, kto v neho verí, ale aby mal večný život.“ Por. *I Jn* 3, 16. Exegéza: Boh, absolútny pán života (*Gn* 9, 4-5), preniesol svoju moc na Syna; sám Syn je život (*Jn* 11, 25n). On, ktorý má „život“, dáva ho tým, ktorí v neho uveria. Večný život je termín opisujúci absolútnu nebeskú blaženosť.

Ef 1, 5: „On nás podľa dobrotivého rozhodnutia svojej vôle predurčil, aby sme sa skrze Ježiša Krista stali jeho adoptovaným synmi.“

Tob 13, 9. 15: „Ja chválím môjho Boha a oslavujem nebeského Kráľa a vždy budem jasat' nad jeho veľkosťou... Blažení sú, čo ťa milujú, blažení tí, čo sa tešia z tvojho pokoja!“ Por. *Ž* 105, 3.

Mt 25, 21: „Správne, dobrý a verný sluha; bol si verný nad málom, ustanovím ťa nad mnohým: vjdi do radosti svojho pána.“ Por. *I Kr* 10, 8n.

Jak 1, 12: „Blahoslavený muž, ktorý vydrží skúšku, lebo keď sa osvedčí, dostane veniec života, ktorý Boh prisľúbil tým, čo ho milujú.“ Por. aj *Iz* 43, 1. 7.

Zjv 22, 3-5: „Už nikdy nebude nič prekliate. V ňom bude trón Boha a Baránka a jeho služobníci mu budú slúžiť; budú hľadiť na jeho tvár a na čele budú mať jeho meno. Noci už nebude a nebudú potrebovať svetlo lampy ani svetlo slnka, lebo im bude žiariť Pán, Boh, a budú kraľovať na veky vekov.“

Tradícia

Tradícia sa nachádza v starej katechizmovej poučke - Na čo žijem na svete? Aby sme Boha poznali, milovali, a tak prišli do neba.

Didaché obsahuje prastaré cirkevné zmýšľanie o odmene dobrého života. Na začiatku diela stojí: „Sú dve cesty. Cesta života a cesta smrti“ (I, 1). A na konci diela: „Ktorí však vytrvajú vo svojej viere, budú zachránení od tohto prekliatia. A vtedy sa zjaví znamenie pravdy: otvorené nebo...“ (XVI, 5-6).

Athenagoras (+c.190), apologéta, spis je z r. 180: „Keď hľadáme na prvý a širší dôvod je jasné, že Boh bol pohnutý k stvoreniu človeka sebou samým, svojou dobrotou a múdrosťou, ktorá sa javí vo všetkých jeho dielach. Keď hľadáme na užší dôvod, ktorý je stvoreným ľudom akosi vnútorný, vidíme, že Stvoriteľ ustanovil, aby ľudia poznaním svojho Tvorcu, jeho moci a múdrosti a zachovávaním zákona a spravodlivosti večne žili“ (*De resurrectione mortuorum*).

Irenej (+202): „Boh veci tohto sveta stvoril nie preto, že ich potreboval, ale aby ich mohol zasypať svojimi dobrodeniami“ (por. *Adversus haereses* IV, 14, 1).

Cyprián (+258), biskup, zachovalo sa 65 jeho listov: „Aká len bude tvoja sláva a tvoje šťastie: mať výsadu vidieť Boha, mať česť zúčastňovať sa na radoostiach spásy a večného svetla v spoločnosti Krista, Pána a tvojho Boha. Tešiť sa v nebeskom kráľovstve v spoločnosti so spravodlivými a Božimi priateľmi radosťami získanej nesmrteľnosti“ (*Epistulae* 56, 10, 1).

Augustín (+430): „Radovať sa v tebe, z teba a pre teba, to je opravdivá blaženosť, inej niet“ (*Confessiones* X, 22). „Keď sa primknem k tebe celou svojou bytosťou, nikdy nepocítim bolesťami námahu a môj život, celý naplnený tebou, bude pravým životom“ (*Confessiones* X, 28, 39).

Rozumová úvaha

Tomáš Akvinský (+1274) učil, že Božie uvážlivé konanie (múdre a dobré) smeruje k istému cieľu – a tým je dobro stvorenia, por. *Theologická summa* I., 25, 5.

Najvyšší dôvod ľudskej dôstojnosti spočíva v povolání človeka – osoby do spoločenstva s trojosobným Bohom (KKC 299). Človek je už od začiatku svojho jestvovania pozvaný k dialógu s Bohom, veď jestvuje iba preto, že ho Boh z lásky stvoril a stále ho z lásky udržiava. Človek žije naplno, ak túto lásku slobodne uznáva a odovzdáva sa svojmu Stvoriteľovi (por. konštit. *Gaudium et spes* 19).

Tomáš Akvinský (+1274) tvrdil, že práve večná blaženosť je konečnou dokonalosťou človeka (*Theologická summa* I., 62, 3, 4). Pravá, večná blaženosť spočíva v spojení s Bohom a večné nešťastie je v odvrátení sa od Boha (*Theologická summa* II.-1., 3, 7, 8). Podstata blaženosti tkvie v poznávaní a podstata šťastia v chcení (*Theologická summa* I., 26, 2, 3), pričom blaženosť duše bude prenikať do (osláveného) tela (*Theologická summa* II.-1, 3, 3). Dokonalá blaženosť nespočíva v poznaní nejakej stvorenej veci, ale len v poznaní Boha (*Theologická summa* II.-1, 3, 7). Božia blaženosť vysoko prevyšuje každú inú (*Theologická summa* I., 26, 4) – preto je múdre a oplatí sa po nej túžiť.

Toto absolútne podriadenie ľudskej blaženosti oslave Boha nezavaruje ľuďom ich dôstojnosti. Človek je povolaný k tomu, aby sa ako slobodná bytosť snažil dosiahnuť prvotný cieľ stvorenia. To, že človek – ako taký – je vôbec povolaný slobodne oslavovať Boha, a vďaka Božej milosti je toho aj schopný, mu už tu na zemi dáva jeho najvyššiu dôstojnosť pred Bohom a tým aj pred sebou samým.

Magistérium

Dogma: „Druhotným cieľom stvorenia je blaženosť tvorstva.“

Por. *Ef* 1, 5. 11; *Jak* 1, 12; *Rim* 8, 18n; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3028; *KKC* 280.

V prvom rade sa to týka rozumných bytostí, v druhom rade sa to týka všetkých stvorení. Neuhasiteľná túžba po Bohu je vpísaná do srdca človeka, lebo človek je stvorený Bohom a pre Boha. Pán Boh neprestáva priťahovať človeka k sebe a každý jedinec iba v Bohu nájde plnú pravdu a trvalé šťastie, po ktorom túži (por. *KKC* 27).

Keďže stvorenie vzniklo, lebo Boh je Dobro, stvorenie má na Božej добрote účasť – ako také je dobré (por. *Gn* 1, 4. 10. 12. 31); - je dobré ontologicky (dosiahlo bytie); - je dobré globálne (dobro celku a podstaty, por. *KKC* 339).

Zlo a dobrý Stvoriteľ

Zlo rôzneho druhu možno denne zakúšať. Ľudstvo už tisíce rokov bojuje proti zlu a nemôže nad ním zvíťaziť. Každý veriaci kresťan si musí realitu zla zosúladiť s vierou v dobrého Boha.

Pravý Boh je rozhodne dobrý Boh (dogma; por. *Ex* 3, 14; *I Jn* 4, 8; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3001, 3002). Svet a ľudstvo by vôbec neexistovali, keby dobrý Boh nešíril dobro mimo seba. Kresťanská filozofia na základe Božieho zjavenia poukazuje na tri hľadiská, z ktorých je Pán Boh dobrý, t.j. Dobro: - ontologické (objektívne) dobro; - mravné dobro; - vzťahné dobro. Kde sa teda vzalo zlo?

Faktom je, že Boh neuplatňuje svoju všemohúcnosť tak, ako by to chceli ľudia (por. *KKC* 310; náš svet je v stave napredovania). Avšak pravé zlo začína existovať, až keď sa vo svete objavuje vedomie. Hmotný predmet predsa nikdy nič nebolí; a tiež je potrebné odmietnuť sklon premieňať svoje pocity do prírody a nazývať zlom niečo, čo je v skutočnosti prirodzené (napr. mačka zožerie myš).

Dobro a zlo sú rozdielne, ale nie tak, že by pochádzali od dvoch rozdielnych princípov (teologický dualizmus), ale tak, že fyzické zlo je nedostatok povinného fyzického dobra (zlo samo ako bytie nejestvuje) a morálne zlo je hriech – neposlušnosť voči Bohu (etický dualizmus). Takto teológia od čias Augustína (+430) delí zlo na fyzické a morálne, por. *KKC* 310-311.

Fyzické zlo je tam, kde je bytosť zbavená tej dokonalosti, ktorú vo fyzickom poriadku má mať (napr. kde chýba zdravie, je choroba). Toto zlo je prirodzene podmienené. Každá bytosť je dobrá a zlou sa nazýva len preto, že nemá nejakú dokonalosť. Je istou náukou, že „kvôli nejakému vyššiemu dobru Boh nepriamo chce fyzické zlo“. Boh nechce priamo ani fyzické zlo; odporovalo by to jeho добрote. Avšak aj tá najhoršia vec, ktorá sa v dejinách ľudstva stala – ukrižovanie Božieho Syna –, sa stala najlepšou vykupiteľskou akciou v celej existencii stvorenia.

Morálne zlo alebo hriech je urážka Boha, je to vlastné a opravdivé zlo. Toto zlo je spôsobené vždy slobodným rozhodnutím tvora proti Bohu. Mravné zlo nie je len nedostatok dobra, ale je aj jeho výslovné popretie. Boh nemôže chcieť morálne zlo ani priamo, ani nepriamo; odporovalo by to jeho svätosti, por. *KKC* 311-313. Je istou náukou, že „morálne zlo Boh iba pripustí, lebo človek má slobodnú vôľu“.

Takáto je realita po prvotnom hriechu. Pochybovať o Bohu (o jeho moci či добрote) len preto, že existuje zlo vo svete, je nesprávne a teologicky nedôsledné.

Hypoteticky je možné pýtať sa: Ako by vyzeral svet nepoznačený hriechom? Boli by ničiacie zemetrasenia, vesmírne katastrofy, morské vlnobitia, treskúci mráz, sužujúce horúčavy? Ako by vyzeral samotný človek? Trápilo by ho niečo, povedzme hlad, bežná únava, starnutie a slabnutie fyzických síl? V akej miere by mu robilo ťažkosť poznávanie a chcenie? Boli by choré a zomierali by aj deti? Ako by človek odchádzal z tohto časného sveta na druhý svet? A ako by vyzerali medziľudské vzťahy? Všetci by zmýšľali rovnako, boli by perfektne usilovní, dobrí a pekni? Rozkazoval by človek nemým tvorom? Podriaďoval by sa jeho vôli aj hmotný svet? Otázok je naozaj veľa.

Zjavenie však odpovedá len na to podstatné. Hriech na prvom mieste rozvrátil a zničil láskavý vzťah medzi človekom a Bohom (dogma; por. *Gn* 3, 21-24; *Múd* 2, 24; *Rim* 5, 12. 19; Tridentský koncil, r. 1562, *DH* 1512; *KKC* 404, 1250, 1714; *Lumen gentium* 16). Ďalej dedične

zasial nesúlád do ľudského vnútra a nepriateľsky postavil človeka proti človeku i svetu (por. *Gn* 3, 14-19). Následky prvotného hriechu boli katastrofálne a dodnes sa nedajú presne špecifikovať. Avšak toto ťažké a bezvýchodiskové postavenie ľudstva, popretkávané zlom a bolesťou každého druhu, nie je definitívne.

Augustín (+430) v diele z r. 421 učil: „Všemohúci Boh... keďže je nanajvyšší dobrý, by nikdy nedopustil, aby v jeho dielach bolo niečo zlé, keby nebol až taký mocný a dobrý, že by neurobil dobré aj zo zla“ (*Enchiridion de fide, spe et caritate* 11, 3). Kresťania veria, že každé utrpenie nesie v sebe aspoň možnosť pre dobro (por. *Rim* 8, 28); avšak nie každý dá onomu dobru šancu prejavíť sa (Lee Strobel).

Božia starostlivosť o stvorený svet

Súčasná teológia obdivuhodne spojila starý pohľad – „mystérium začiatku“; skutočnosť je stvorená a tlačaná akosi „zozadu“, akoby postrkováním a nový pohľad stvorenia – „mystérium konca“; skutočnosť je stvorená a priťahovaná „spred“ z bodu Omega, z konečného cieľa (por. *Zjv* 1, 8; 10, 5-6; 21, 6; 22, 5. 13; *Ef* 1, 3-10; *Hebr* 12, 22-24; *1 Kor* 15, 28; *KKC* 1326, 1042; konštit. *Gaudium et spes* 45; enc. *Spe salvi* 12, 43). V skutočnosti ide o to isté – o prejav Božej vzťahnej dobroty; prvý raz je to isté „videné“ ako „nula“ na ciferníku časopriestoru – a potom ako „dvanásťka“ na tom istom ciferníku; je to konanie a dielo toho istého dobrého a slobodného Stvoriteľa.

Klasická teológia rozlišovala v Božej starostlivosti tri dimenzie:

1. Dimenzia starostlivosti: Zachovávanie sveta (*Hebr* 1, 3; *KKC* 421).
2. Dimenzia starostlivosti: Božie spolupôsobenie a činnosť tvorov (*Iz* 26, 12; *Sk* 17, 28; *KKC* 300; 2428).
3. Dimenzia starostlivosti: Božia prozreteľnosť (*Múd* 6, 7; *KKC* 216, *KKC* 301).

Hoci sa v pokoncilovej teológii „stvorenie“ chápe už širšie, ako creatio continua evolutiva, z pedagogických dôvodov možno opísať jediný božský úkon stvorenia (stále evolučné stváranie) tak, ako ho videli klasickí teológovia, a to v jeho troch rozmeroch.

A) Zachovávanie sveta

Boh – Stvoriteľ, ktorý „všetko stvoril pre bytie“ (*Múd* 1, 14), je „actus purus“, ktorý je dynamicky nemenný a stále pracuje (*Jn* 5, 17). Nakoľko svet trvá – natoľko má účasť na „existovaní“ podľa Božej vôle.

Sväté písmo

Múd 11, 25: „Akože by mohlo obstať niečo, keby si to nechcel ty? Ako by sa bolo zachovalo niečo, keby si to nebol ty k jestvotnosti povolal?“ Por. *Múd* 1, 13-14; 8, 1. Exegéza: Stvoriteľ má moc zachovávať existenciu sveta (udržiavať ho v bytí).

Hebr 1, 3: „(Boh Syn) udržuje všetko svojím mocným slovom.“ Por. *Ž* 3, 6; 54, 6; *Jób* 25, 2.

Jn 5, 17: „Ježiš im povedal: Môj Otec pracuje doteraz, aj ja pracujem.“ Por. *2 Pt* 3, 7.

Gn 17, 8: „A tebe (Abrahám) i tvojmu potomstvu po tebe dám krajinu, v ktorej si ako prišelec, celú zem Kanaán do večného vlastníctva; a budem vašim Bohom.“ Por. *Jer* 31, 31. 33; *Hebr* 8, 8n. Exegéza: Boh, ktorý udržiava svet aj jeho „hodnoty“, ten ich môže aj sľubovať. Boh v *Starom i Novom zákone* často uzatváral so svojím ľudom sľuby a zmluvy.

Hebr 9, 15: „A preto je (Kristus) prostredníkom novej zmluvy, aby smrťou podstupenou na vykúpenie z previnení spáchaných za prvej zmluvy dostali tí, čo sú povolání, prisľúbenie večného dedičstva.“ Por. *Mt* 26, 27-28.

Ex 6, 6: „Preto povedz Izraelitom: Ja som Pán a ja vás vyvediem spod jarma egyptskej roboty, vyslobodím vás z otroctva a vykúpim vás zdvihnutým ramenom a veľkými trestami.“ Por. *Ex* 12, 42. 51. Exegéza: Dejiny spásy dokazujú, že Boh zasahuje do svojho stvorenia.

Hebr 1, 1-2: „Mnoho ráz a rozličným spôsobom hovoril kedysi Boh otcom skrze prorokov. V týchto posledných dňoch prehovoril k nám v Synovi, ktorého ustanovil za dediča všetkého a skrze ktorého stvoril aj svet.“ Por. *Jn* 1, 14; *Lk* 1, 41; *Sk* 2, 4.

Tradícia

Otcovia, nadväzujúc na početné citáty *Písma*, učia, že Boh všetky stvorené veci udržuje svojou vôľou.

List Diognetovi IX, 10-11: „Keď (Boh) mal a strážil svoj múdry úmysel (vtelenie Syna) v tajnosti, zdalo sa, že sa o nás nestará. Potom, keď skrze svojho Syna zjavil a ohlásil, čo bolo pripravené od počiatku, tým nám dal všetko.“

Origenes (+253): „Akoby sme v Bohu žili a hýbali sa a trvali, keby on svojou mocou neudržiaval vesmír?“ (*De principiis* II, 1).

Cyrl Jeruzalemský (+386): „Nebo je dielom rúk (Boha Otca); on vo svojich rukách drží celú zem; je vo všetkom a mimo všetkého. Never, že slnko svieti jasnejšie ako on, alebo že mu je rovné! Totiž ten, ktorý stvoril slnko, musel byť už predtým neporovnateľne väčší a jasnejší“ (*Catecheses illuminandorum* 4, 5). „Boh drží zemeguľu, ktorej obyvatelia sú ako kobyľky“ (*Catecheses illuminandorum* 6, 3). Biskup použil výraz z proroka Izaiáša (*Iz* 40, 22).

Augustín (+430), biskup, výklad je z r. 393-415: „Veríme teda, že Boh pôsobí až doteraz, takže ním stvorené veci by zanikli, keby im bolo odňaté jeho pôsobenie“ (*De Genesi ad litteram imperfectus* V, 20, 40). „Moc Stvoriteľa a sila Všemohúceho a všetko držiaceho je podkladom pre existovanie každého tvora. Keby tá sila niekedy prestala, v riadení tých (vecí), čo sú stvorené, spolu by prestal aj ich druh a každá prirodzenosť by sa rozpadla“ (*De Genesi ad litteram imperfectus* IV, 22).

Ján Zlatoústý (+407), biskup, zachovalo sa 34 gréckych kázní na *List Hebrejom*: „Nie je menej svet udržiavať, ako svet stvoriť. Keď sa smieme tomuto čudovať, potom je ono čosi väčšieho. Pri zachovávaní je potom stvorené udržiavané, aby neupadlo v nič“ (*Homilia in Hebreos* 2, 1, 3).

Rozumová úvaha

Tomáš Akvinský (+1274) učil, že svet existuje vďaka Božiemu plánu a rozhodnutiu; to znamená, že Božia rozumová predstava o svete sa spojila s Božou vôľou (por. *Theologická summa* I., 14, 8, 9). Božie múdre a dobré konanie smeruje k istému cieľu – a tým je dobro stvorenia (por. *Theologická summa* I., 25, 5); Božie uvážlivé konanie je nemenné (por. *Theologická summa* I., 19, 3). To vytvára základ pre „zachovávanie“ stvorenia.

Boh Otec zachováva stvorený svet v jestvovaní skrze svoje Slovo – Syna, ktorý udržuje všetko svojím mocným slovom a skrze svojho Ducha – Stvoriteľa, ktorý všetkému dáva život (por. *KKC* 320).

Scholastika obohatila teológiu o Bohu výrazom „actus purus“ (lat. číre konanie), čím dala najavo, že Boh je stále – večne rovnako konajúci a dynamicky nemenný.

Filozofia učí, že všetky veci duchovné aj hmotné sú kontingentné – závislé, nie nutné: sami v sebe nemajú dôvod svojej existencie. Tieto kontingentné veci jestvujú len vďaka tomu, že „sú napojené“ na Boha a Boh ich udržuje v bytí. Hmotné tvory sú vo svojom rozmanitom bytí udržiavané – tvarované aj prostredníctvom iných tvorov.

Magistérium

Materiálna dogma: „Boh všetko stvorené udržuje a zachováva v bytí.“

Por. *Múd* 11, 25; *Hebr* 1, 3; Inocent III. (1198-1216), proti Valdencom, r. 1208, *DH* 790; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3003; *KKC* 301, 421.

Cirkev túto pravdu dogmatizovala proti deizmu a panteizmu. Nejde tu o negatívne zachovanie sveta (že Boh svet neničí), ale o kladné zachovávanie (že Boh neustále stvára bytie sveta). Takto zmýšľajú katolícki teológovia – teisti.

Teológovia učia, že Boh, hoci by mohol, jednako svet ani ako celok, ani v jednotlivých častiach nezničí, ale celé stvorenie v podstate zachová. Ani koniec sveta nebude zničením, zánikom sveta, ale obnovou sveta. Duchovné bytosti budú žiť naveky, nie vlastnou mocou, ale preto, lebo ich nesmrteľnosť zaručuje Boh svojou múdrosťou, dobrotou a spravodlivosťou. Ani hmotné podstaty celkom nezaniknú, hoci nebudú trvať v terajšom svojom zložení (Miroslav Dancák).

Teizmus

Teizmus (gr. theos - boh) je nábožensko-filozofické učenie, ktoré tvrdí, že existuje Boh, ktorý stvoril svet. Tento Boh je osobná nadprirodzená bytosť s rozumom a vôľou, všemohúci a aktívne – podľa vlastnej vôle – zasahujúci do diania vo svete.

Teizmus môže mať dvojakú formu – monoteizmus (viera len v jedného Boha) a polyteizmus (viera v dvoch alebo viacerých bohov). Monoteizmus sa zhoduje s cirkevným učením.

Panteizmus

Panteizmus (gr. pan - všetko; theos - boh) alebo naturalizmus je nábožensko-filozofické učenie stotožňujúce boha s prírodou a pokladajúce prírodu za stelesnenie božstva. V panteizme existujú dve krajné možnosti – teopanizmus (boh je univerzum) a naturalizmus (univerzum je božské). Teopanizmus vychádza z predstavy, že boh je totožný so všetkým, čo je. K teopanizmu inklinujú najmä niektoré indické prúdy. Naturalizmus je predstupeň materializmu (najmä v 16. a 17. stor.) alebo tzv. „úctívý ateizmus“ (Friedrich Schleiermacher, +1834).

Panteistický boh nemá moc stvoriť niečo mimo seba.

Deizmus

Deizmus (lat. deus - boh) alebo prirodzené náboženstvo je filozofické učenie pripúšťajúce existenciu akéhosi boha alebo nejakého princípu, ktorý je prapríčinou sveta. Prvotný princíp vesmír stvoril, no po vzniku do jeho vývinu už nezasahuje – deus otiosus (lat. odpočívajúci boh). Svet sa vyvíja podľa svojich vlastných zákonov. Hlavnou postavou deizmu bol anglický filozof Herbert z Cherbury (+1648), ktorý vytýčil päť zásad prirodzeného náboženstva (por. dielo *De veritate*): - existuje boh; - boha treba uctievať; - náboženský kult má byť spojený s čnostným životom; - je nutné robiť pokánia za svoje hriechy; - existuje večná odmena alebo trest za ľudské činy (Stanisław Kowalczyk). Deizmus sa v rozmanitých podobách (napr. encyklopedisti – bohom je Rozum, slobodomurári – bohom je Architekt) rozšíril najmä v období osvietenstva (17. až 19. stor.) a zásady Herberta viac – menej opustil.

Jedným z prúdov deizmu je aj súčasný rozmanitý „humanistický svetonázor“, ktorý učí, že existuje prvý princíp všetkého – boh; avšak neprijíma zasahovanie prvého princípu (boha) do sveta a odopiera svojmu bohu prozreteľnosť, možnosť zjaviť sa i možnosť vykúpiť svet, a tým aj akékoľvek kultové náboženstvo. Humanistický svetonázor vidí v kulte nevhodné „diktovanie“ bohu, ktoré je vraj – v porovnaní s božou mocou – smiešne. Jediné spojenie boha so svetom je jeho poriadok v stvorení a ľudský rozum (podľa niektorých humanistov aj „srdce“). A tak človek – so svojím rozumom a citom – úplne nahrádza kresťanského Boha. Jediným „náboženstvom“ je potom slobodné vedecké poznanie a pravou „teológiou“ je každá veda.

Avšak taký boh, ktorý je človekom (humanistom) tak obmedzovaný, že nemôže do svojho stvorenia zasiahnuť, nemôže do stvorenia vstúpiť a posvätiť ho, ale len po stvorení odpočívať – potom už nie je pravým Bohom.

Druhý vatikánsky koncil varoval pred deistickým humanizmom (por. konštit. *Gaudium et spes* 7) a odporučil zodpovedný humanizmus: „Na celom svete sa čoraz väčšími vzráha zmysel pre samostatnosť a zároveň zodpovednosť, čo má veľký význam pre duchovnú a mravnú zrelosť ľud-

stva... Tak sme svedkami zrodu nového humanizmu, v ktorom človeka charakterizuje predovšetkým jeho zodpovednosť voči svojim bratom a voči dejinám“ (konštit. *Gaudium et spes* 55).

B) Činnosť tvorov a Božie spolupôsobenie

Stvorený svet nie je ešte celkom dokončený, stvorenie sa v časopriestore „stáva“ – a to najmä v oblasti „dozrievania“ človeka (posvätenie) a následne aj neosobného sveta (Česlav Stanislav Bartnik). V tomto článku ide o fyzické (prirodzené) Božie spolupôsobenie a vplyv na stvorenie, a nie o vplyv duchovný (nadprirodzená milosť), ktorý sa preberá v traktáte o milosti. Delenie spolupôsobenia (prirodzené a nadprirodzené) je aj logické, aj pedagogické.

Sväté písmo

Písmo pripisuje účinky stvorených vecí raz Bohu, raz zasa stvoreniam. Presnejšie o vzájomných vzťahoch, čo robí Boh a čo človek, zjavenie nepojednáva.

Gn 21, 22: „V tom čase Abimelech a veliteľ jeho vojska Pichol povedali Abrahámovi: Boh je s tebou vo všetkom, čo robíš.“ Exegéza: Abimelech bol filistínskym kráľom mesta Gerara. Abrahám s ním uzatvoril zmluvu o používaní studní. Rabínsky komentár zdôrazňuje, že kráľ Abimelech uzatvára s Abrahámom zmluvu ani nie tak kvôli jeho bohatstvu, ale kvôli tomu, že vie, že „Boh je s ním“.

Ex 18, 23: „Ak to urobíš takto a ak ti to Boh dovolí, tak obstojíš.“ Exegéza: Mojžišov test Jetro poradil Mojžišovi ako efektívnejšie spravovať ľud. A Boh mu to dovolil urobiť (išlo nielen o morálne schválenie, ale aj o spoluprácu pri fyzickom konaní).

Iz 26,12: „Pane, daruješ nám pokoj, veď aj všetky naše diela si ty urobil!“ *Por. Iz* 48, 17.

Sir 11, 23: „Ak Boh chce, ľahko sa stane, že chytrý obohatí aj biedneho.“

Sk 17, 28: „V (Bohu) žijeme, hýbeme sa a sme.“ Exegéza: Jednotlivé slovesá vyjadrujú absolútnu závislosť tvora na Pánu Bohu – prirodzenú i nadprirodzenú.

Tradícia

Otcovia zastávajú bezprostrednú spoluprácu Boha so stvorením aj pri prirodzenej činnosti, a to proti pelagiánom, ktorí tvrdili, že Boh v prirodzenej činnosti spolupôsobí s tvorom len tak, že mu dá schopnosť k činnosti.

Epistolé Barnába (neznámy žido-kresťanský autor napísal list po r. 135): „Ten, kto túži po spáse, nehľadá na človeka, ktorý mu ju ohlasuje, ale na toho, ktorý prebýva v ňom a hovorí skrze neho“ (16, 10). „Ukážem ti tiež, ako Pán, verný svojmu prisľúbeniu, uskutočnil v poslednej dobe nové stvorenie. Pán naozaj hovorí: Hľa, robím posledné veci ako aj prvé“ (6, 13). Pokrstený človek sa stal Božím dieťaťom (novým stvorením) a Boh „v ňom“ mu pomáha každodenne sväto žiť a zasluhovať.

Gregor Naziánsky (+390), biskup, zachovalo sa 45 jeho teologických rečí: „Krstom sa pochovajme s Kristom, aby sme s ním vstali z mŕtvych; zostúpme s ním, aby sme spolu s ním boli aj povýšení; vystúpme s ním, aby sme spolu s ním boli aj oslávení“ (*Oratio* 40, 9). Pri vysluhovaní sviatostí dochádza nielen k duchovnej, ale aj k fyzickej spolupráci Boha a človeka, lebo sviatosť je vždy „viditeľný znak“.

Bazil Veľký (+397): „Dokonalejšie skúmanie predložených otázok urobíme – s pomocou Svätého Ducha – v pokračovaní“ (*Hexaemeron* IX, 6).

Augustín (+430): „Všetko je podriadené Božej vôli ako všeobecnej príčine“ (por. *De Trinitate* III, 1, 6). „Zaiste aj my konáme, ale konáme spolu s ním, keď koná, lebo jeho milosrdenstvo nás predchádza. Predchádza nás, aby sme boli uzdravení, a sprevádza nás, aby sme aj po uzdravení boli oživovaní. Predchádza nás, aby sme boli povolaní, a sprevádza nás, aby sme boli oslávení.“

Predchádza nás, aby sme žili nábožne, a sprevádza nás, aby sme navždy žili s ním, lebo bez neho nemôžeme urobiť nič“ (*De natura et gratia* 31, 35), polemický spis je z r. 415.

Rozumová úvaha

Hoci je Boh zvrchovaným Pánom svojho plánu (ad intra), k jeho uskutočňovaniu (ad extra) používa aj spolupôsobenie stvorení – čo je znakom jeho veľkosti a dobroty (por. *KKC* 306, 1884). Boh totiž nedáva svojim stvoreniam iba jestvovanie, ale aj dôstojnosť, aby konali samy, aby jedny boli príčinou a počiatkom druhých, a tak slobodne spolupracovali na uskutočňovaní jeho plánu. Ľudia často nevedome spolupracujú s Božou vôľou, no môžu sa aj vedome zapojiť do Božieho plánu svojimi skutkami, modlitbami, ale aj utrpením, por. *Kol* 1, 24; *1 Kor* 3, 9; *Flp* 2, 13; *KKC* 793; konštit. *Lumen gentium* 7.

Viera v Boha Stvoriteľa obsahuje pravdu, že Boh pôsobí v každom konaní svojich stvorení. On je prvá príčina, ktorá pôsobí v druhotných príčinách a prostredníctvom nich. Ved' stvorená bytosť, ak je odlúčená od svojho Pôvodcu – zaniká, por. konštit. *Gaudium et spes* 36. Božia prozreteľnosť vedie rozumné bytosti dôstojnou cestou k spásu, por. *Mt* 19, 26; *Jn* 15, 5; *Flp* 4, 3.

Boh je absolútne transcendentný (presahujúci, nadskutočný) vo vzťahu ku stvoreniu a zároveň je stvoreniu imanentný – obsiahnutý (Česlav Stanislav Bartník), lebo stvorenie participuje na jeho bytí a na jeho konaní (concursum divinum).

Bezprostredné Božie spolupôsobenie s fyzickými činnosťami stvorených bytostí nutne vyplýva zo stvorenia a zachovávanía všetkého tvorstva všemohúcou Božou vôľou. Každá bytosť, pretože je stvorená, je závislá na Bohu vo všetkých chvíľach svojho jestvovania; teda je na ňom závislá aj vo svojej činnosti. Avšak spolupôsobenie Božie nenahrádza a nevytíška činnosť tvorov; ono ju umožňuje. Boh pôsobí ako prvá príčina a tvory pôsobia ako druhotné príčiny; ak ide o slobodné bytosti (anjeli, ľudia), tie nesú aj morálnu zodpovednosť za svoje skutky.

Magistérium

Istá náuka: „Boh bezprostredne spolupôsobí s činnosťou tvorov.“

Por. *Ex* 18, 23; *Sk* 17, 28; *KKC* 300, 306-308, 2427-2428.

Veľkodušný Boh udelil tvorom zvláštnu podstatu, primerané schopnosti a sily, aby mohli byť činní. Konanie živého tvora umožňuje Boh tak, že ho stvoril, a tak, že ho udržuje v bytí a spolupôsobí s ním. Toto spolupôsobenie Boha s činnosťou tvorov sa nazýva prirodzené (na rozdiel od posväcovania rozumných bytostí prostredníctvom milosti, ktoré sa volá nadprirodzené).

Božie spolupôsobenie a zlyhanie ľudskej slobody

Aj keď Boh fyzicky bezprostredne spolupôsobí so všetkými činnosťami stvorených bytostí, z toho nevyplýva, že aj on by bol príčinou alebo spoluvinníkom nejakého hriechu. V každom slobodnom skutku sa totiž rozlišujú dve stránky (dimenzie):

1. Materiálna stránka skutku – skutok podľa jeho fyzickej reality.
2. Formálna stránka skutku – vzťah skutku k mravnému zákonu.

Boh spolupôsobí pri zlom skutku tvora (anjela, človeka) len po materiálnej stránke; keď konkrétny človek hreší, Boh ho aj vtedy udržuje pri existencii a jeho fyzickej sile. Avšak formálnu stránku skutku – jeho morálne zlyhanie – vytvára slobodná bytosť (anjel, človek), ktorá nesie za skutok morálnu zodpovednosť.

Význam Božieho spolupôsobenia

Božie spolupôsobenie má v podstate dvojaký význam. Na jednej strane vedie rozumné bytosti k tomu, že sú na Bohu stále a úplne závislé.

Na druhej strane Boh mimoriadne vyzdvihuje ľudí, keď ich prizýva ku spolupráci na svojich plánoch a umožňuje im pretvárať (budovať) svet aj seba (zvyšovať) svoje schopnosti, por. *KKC*

2428); ide o napĺňanie Božej prozreteľnosti v širšom zmysle slova – jej fyzickej, prirodzenej časti (por. *KKC* 323).

Najkrajším a výnimočným príkladom spolupôsobenia Boha a človeka bolo vtelenie Božieho Syna. Keď Mária dala svoj súhlas Božiemu slovu, stala sa Ježišovou matkou. Celkom sa zasvätila osobe a dielu svojho Syna, aby v závislosti od neho a spolu s ním slúžila tajomstvu vykúpenia (por. *Lk* 3, 37-38; konštit. *Lumen gentium* 56, *KKC* 494).

Krásnym a častým prejavom spolupôsobenia Boha a človeka je počatie novej ľudskej bytosti, por. *Jer* 1, 5; *Jób* 10, 8-12; *Ž* 22, 10-11; konštit. *Gaudium et spes* 51; *KKC* 1703, 2270, 2274, 2378; inštr. *Donum vitae* 2, 3, 8.

C) Božia prozreteľnosť

Božia prozreteľnosť je súhrnom všetkých opatrení, ktorými Boh – s múdrosťou a láskou – vedie stvorenia k ich poslednému cieľu (por. *KKC* 321). „Prozreteľnosť“ vychádza z večného Božieho plánu pre svet i jednotlivcov. Boh „prozreteľnosťou“ uskutočňuje svoj plán v čase.

Z pedagogických dôvodov sa Božia prozreteľnosť chápe dvojako: v širšom zmysle slova je Božia prozreteľnosť „uskutočňovanie plánu“ so všetkým stvorením; v užšom zmysle slova je prozreteľnosť „uskutočňovanie plánu“ s rozumným stvorením, predovšetkým s človekom.

Sväté písmo

Písmo dosvedčuje, že nad svetom a ľuďmi vládne dobrý, múdry a všemohúci Boh. Začiatok Božej vlády je počiatok stvorenia sveta; t.j. realizácia Božieho plánu navonok.

Múd 6, 7: „Vládca všetkých nebojí sa nijakej osoby, ani veľikáša nijakého sa nezľakne; ved' on stvoril malého i veľkého, rovnako sa stará o všetkých“ Por. aj *Múd* 11, 24-26; *Jdt* 9, 5.

Múd 8, 1: „(Boh) siaha mocne od jedného konca k druhému a všetko riadi najlepšie.“ Exegéza: Veriaci Izraeliti prežívali obdivuhodnú Božiu starostlivosť o ich národ ako vlastnú skúsenosť.

Ž 89, 36-38: „Raz navždy som na svoju svätosť prisahal, nesklamem Dávida. Jeho rod bude trvať naveky a predomnou sa ako slnko bude vznášať jeho trón; a navždy bude pevný s' a luna, verný svedok na oblohe.“ Por. *Sir* 24, 34; *Dan* 7, 18; *Ž* 22, 1n. Exegéza: *Starý zákon* zvlášť zdôrazňuje Božiu starostlivosť o Izrael.

Utrpenie spravodlivého človeka nebolo ešte v *Starom zákone* teologicky vyriešené. V *Novom zákone* Božia prozreteľnosť zasahuje aj do podrobností, je blízka a otcovská, hoci neprestáva byť tajomstvom.

Mt 6, 32: „Váš nebeský Otec predsa vie, že toto všetko potrebujete.“

Sk 17, 25: „Ved' (Boh) dáva všetkým život, dych a všetko.“ Por. *Hebr* 4, 13.

I Pt 5, 7: „Na neho zložte všetky svoje starosti, lebo on sa o vás stará.“

I Kor 1, 21: „Keď svet v Božej múdrosti nepoznal svojou múdrosťou Boha, zapáčilo sa Bohu spasit' veriacich bláznovstvom ohlasovania.“ Por. *Hebr* 7, 25; *Jak* 1, 21; 4, 12.

Tradícia

Otcovia museli od počiatku brániť Božiu prozreteľnosť proti pohanskému fatalizmu, astrologii a gnosticcko-manichejskému dualizmu. A napokon – aj proti prehnanej ustarostenosti, akoby Boh nebdel nad ľuďmi.

Bazil Veľký (+379): „Tí, ktorí sa radia veštcov a používajú pohanské zvyky alebo privádzajú do svojich domov nejakých zaklínačov pre nájdenie strachu i očistenia, upadajú pod kánon vynášajúci trest šesť rokov“ (*Epistula* 217). Teda ten, kto sa chcel po tomto previnení vrátiť k plnej účasti na Eucharistii, musel robiť šesť rokov verejné pokánie.

Cyriľ Jeruzalemský (+386): „Aká je premúdra Božia prozreteľnosť, ktorá zvrátenú vôľu zužitkuje pre spásu veriacich! Boh využil nenávisť Jozefových bratov pre svoje plány; tým, že im dovolil predat' ho, urobil ho kráľom“ (*Catecheses illuminandorum* 8, 4).

Augustín (+430): „Pred tebou je moje srdce a moje spomínanie, pred tebou sú, ktorý si ma viedol tajomnými cestami svojej prozreteľnosti, ktorý si mi vyhadzoval na oči moje bludy, aby som ich videl a nenávidel“ (*Confessiones* V, 6). „V tajomnej skrýši tvojej prozreteľnosti, Bože môj, tvoje ruky nezanechali moju dušu a moja matka dňom i nocou prinášala za mňa obeť, kropenú slzami svojho krvácajúceho srdca“ (*Confessiones* V, 7). „Veď Pán rozptyľuje zámery národov a navnivoč obracia myšlienky kniežat. Teda Pánov úmysel trvá na veky, ak nás predvídal a vopred predurčil (*Ef* 1, 4). Kto teda zmarí Božie myšlienky? Pred stvorením sveta nás videl, napravil nás, poslal k nám, spasil nás. Tento jeho úmysel trvá na veky, tento jeho zámer trvá na veky vekov“ (*Enarratio in Psalmum* 32, 3, 14).

Ján Kasián (+435), opát, dielo je z obdobia po r. 415: „Od nás zasa závisí, či Božiu pomoc využijeme lenivo alebo horľivo. Za to tiež dostaneme najspravodlivejšiu odmenu alebo trest, že sme alebo zanedbali využitie najľútostivejšieho nariadenia jeho prozreteľnosti alebo tiež sme sa usilovali odpovedať mu našou pokornou poslušnosťou“ (*Collationes* 3, 16-19).

Ján Damaský (+749), teológ, dielo je z obdobia po r. 742: „Boh, ktorý nás stvoril, nechcel, aby sme sa poddávali nepokojnej starostlivosti o „príliš mnoho“, aby sme sa mračili a sužovali už vopred o náš život. Veď tomu vlastne podľahol Adam“ (*Expositio fidei* 2, 11).

Cirkev viedla veriacich od ľudského predurčenia (astrologia, veštenie, osudovosť...) k Božej prozreteľnosti, ktorá nie je slepá a nepôsobí tak, že by vylučovala slobodu človeka.

Rozumová úvaha

Pán Boh nemôže konať slepo a bezúčelne, to by odporovalo Božej múdrosti. Pánom stanovený cieľ sveta bude bezpodmienečne dosiahnutý. Tomáš Akvinský (+1274) poukazoval na Božiu prozreteľnosť z poriadku a účelnosti v stvorení (por. *Theologická summa* I., 22, 1).

Astrologovia nemajú žiadnu šancu dostať sa k Božím tajomstvám, ktoré sa nachádzajú „v čoraz väčšom priblížení sa k Bohu“, a nie v postavení nebeských telies. Astrologia priťahovala ľudí zvedavosťou. V gréckej mytológii boli bohynami osudu (sudičkami) Moiry a v rímskej kultúre Párky. Pred ich silou predurčenia museli dokonca ustúpiť aj vymyslení bohovia.

Božiu prozreteľnosť popierajú niektoré filozofie, napr. **panteizmus**. Iní hovorili, že svet je nevyhnutnou emanáciou boha a že jestvujú dva večné princípy, Dobro a Zlo, Svetlo a Tma, ktoré sú medzi sebou v ustavičnom boji (**manicheizmus, dualizmus**). Podľa niektorých týchto predstáv je svet (aspoň svet hmotný) zlý, je produktom akéhosi úpadku, a preto ho treba zavrhnúť alebo prekonať (**gnóza**). Iní pripúšťajú, že svet urobil Boh, ale potom ho nechal sám na seba (**deizmus**). Iní napokon nepripúšťajú nijaký transcendentný pôvod sveta, ale vidia v ňom iba hru večne jestvujúcej hmoty (**materializmus**).

Magistérium

Materiálna dogma: „Boh svojou prozreteľnosťou chráni a spravuje všetko, čo stvoril.“

Por. *Múd* 8, 1; *Sk* 17, 25; Prvý vatikánsky koncil 1870, *DH* 3003; *KKC* 216, 301-309, 323.

Ježiš sľúbil, že bude so svojou bojujúcou Cirkvou na zemi po všetky dni (*Mt* 28, 20). Preto nikdy neprestáva „byť“ pre svoju milovanú Snúbenicu, ani neprestáva žehnať jej činnosť, ani jej neprestáva pomáhať v nebezpečenstve. Táto jeho spásna prozreteľnosť je známa z početných dobrodení (por. konštit. *Dei Filius* 1 a 2).

Božia prozreteľnosť sa týka aj budúcnosti slobodných činov rozumných tvorov. Božia prozreteľnosť túto slobodu ochraňuje a vkladá zodpovednosť do rúk toho, kto sa rozhoduje.

Realizovanie Božej prozreteľnosti

Boh sa dobre stará o všetky stvorené bytosti, ale nie rovnako. Miera starostlivosti sa riadi podľa ich dokonalosti. Čím dokonalejšia je bytosť, tým účinnejšie sa Boh u ňu stará (por. *Mt* 6, 30).

Podľa spôsobu vykonania Božieho plánu je Božia prozreteľnosť:

- **Priama**; tá, ktorú vykoná Boh sám.
- **Nepriama**; tá, ktorú Boh vykonáva prostredníctvom druhotných príčin. Boh spravuje hmotný svet prírodnými zákonmi. Rozumné bytosti vedie k cieľu mravným zákonom a výchovou. Aj pri nepriamej prozreteľnosti nie je dotknuté zvrchované Božie právo, aby – ak to on chce – zasiahol do života jednotlivca alebo sveta priamo a bezprostredne.

Podľa druhu Božieho pôsobenia je Božia prozreteľnosť:

- **Riadna**, ktorá spočíva v obvyklom pôsobení. Uskutočňuje sa podľa istých trvalých zákonov a pravidiel tak v prirodzenom, ako aj v nadprirodzenom poriadku. Riadnej prozreteľnosti slúžia rozličné zákony prírody, taktiež aj nadprirodzené zákony milosti (napr. účinok sviatostí).
- **Mimoriadna**, ktorá spočíva v tom, že Boh zázračne spôsobí vo svete nejaký účinok. Takáto mimoriadna prozreteľnosť sa nemôže ľahkovážne predpokladať a vzbudzovať.

Podľa predmetu a stupňa prozreteľnosti je Božia prozreteľnosť:

- **Všeobecná**, ktorá sa vzťahuje na všetko, aj na nerozumné stvorenia.
- **Zvláštna**, ktorá sa vzťahuje na všetky rozumné stvorenia (svätcov i hriešnikov).
- **Najzvláštnejšia**, ktorá je venovaná len predurčeným.

Človek je prvým a hlavným objektom Božej starostlivosti, lebo môže Boha poznať, milovať a dôjsť do večnej blaženosti. Pokiaľ ide o najzvláštnejšiu Božiu starostlivosť, tá sa zakladá na výrokoch *Svätého písma*, por. napr. *Ž* 144, 20; *Rim* 8, 28; *Mt* 16, 18.

Vlastnosti Božej prozreteľnosti

Božia prozreteľnosť (jeho opatrenia, *KKC* 321) má dve základné vlastnosti:

1. **Neomylná**. Opatrenie sa uskutočňuje neomylné. Nie je možné, aby sa stalo niečo, čo by nebolo Bohom predvídané, chcené, alebo pripustené. Pre Boha neexistuje náhoda, ani osud.
2. **Nezmeniteľná**. Večný plán Božej prozreteľnosti je nezmeniteľný pre absolútnu nezmeniteľnosť Boha, ktorý je stále rovnaký – všemohúci, dobrý, verný...

V Božej prozreteľnosti je už vopred (vd'aka Božej predvídavosti) zakomponované všetko „premenné“, teda to, čo môžu urobiť a ovplyvniť všetky stvorenia.

II. časť

Stvorené Božie diela

V pasívnom zmysle slova stvorenie znamená vznikajúce (vzniknuté) dielo (*creatura*, *creatum*) ako výsledok Božej činnosti (*ad extra*). Boh, ako absolútne transcendentný voči všetkému, čo je stvorené, je zároveň voči stvoreniu imanentný (*natrvalo obsiahnutý*) – avšak v zmysle „dialógu“, nie v zmysle panteizmu, lebo Boh (slobodne) vychádza v ústrety človeku (Krzysztof Gózdź).

Stvorenie (ako dielo) má vzťah k Stvoriteľovi, ktorý možno rozdeliť na tri úrovne:

1. Ontologická rovina; všetko má božský pôvod, ale je to rozdielne od Stvoriteľa.
2. Empirická rovina; ide o známe *creatio continua* (stále Božie tvorenie).
3. Eschatologická rovina; cieľom stvorenia je vonkajšia oslava Božia, ktorá sa už uskutočňuje až sa zavŕši v osobe Ježiša Krista (*Ef* 1, 4-10).

Klasická cirkevná kreatológia (protológia) má v časti o Božích dielach tri základné kapitoly – učí o stvorení anjelov, sveta (*kozmozogénéza*) a ľudí (*antropogénéza*). Držala sa tradičného časového poradia vzniku diel (por. *DH* 800, 3002; *KKC* 327). Aj táto kniha sa drží tohto bežného poriadku, ale tak, že angelológiu (náuku o anjeloch), ktorá je už aj samostatným dogmatickým traktátom a antropológiu (náuku o človekovi), ktorá je tiež samostatná, spomína iba okrajovo.

1. Stvorenie anjelov – teologická angelológia

Nakoľko angelológia je už samostatným dogmatickým traktátom, tu sú predstavené len najhlavnejšie pravdy tejto náuky. Anjeli zohrávajú v dejinách spásy významnú úlohu; *Sväté písmo* hovorí o nich viac ako 350-krát.

Veríme, že anjeli boli stворení Bohom (por. *Ex* 20, 11; *Kol* 1,16; Nicejský koncil, r. 325, *DH* 125; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3002; enc. *Humani generis*, r. 1950; *KKC* 328). Teológovia usudzujú, že anjeli a hmotný svet boli stворení súčasne (por. *Jób* 38, 7; Tomáš Akvinský /+1274/, *Theologická summa* I., 61, 3; *KKC* 332). Počet anjelov je veľký (por. *Hebr* 12, 22; *KKC* 328-336) a neznámy.

Anjeli sú v podstate duchovné, netelesné a nehmotné osobné bytosti; nie sú vedecky skúmateľní (por. *Mt* 18, 10; *Zjv* 12, 7-9; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3002; enc. *Humani generis*, r. 1950, *DH* 3891; *KKC* 350, 330).

Keďže Boh určil anjelom nadprirodzený cieľ – oslavovať Boha (por. *Sir* 42, 17; *Hebr* 1, 6-7; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3024, 3025; *KKC* 319, 333) a potom pomáhať ľuďom k spásu (por. *Hebr* 1, 14; *Ex* 14, 19; *KKC* 336, 352), za čo si zaslúžia večnú blaženosť (bezprostredné videnie Boha) – tak im k dosiahnutiu cieľa dal aj posväcujúcu milosť; všetci boli stворení ako svätí (por. *Ez* 28, 14-15; *Kol* 1, 16; *KKC* 331, 335; enc. *Cirkev žije z Eucharistie* 19).

Anjeli boli podrobení mravnej skúške (por. *Iz* 14, 12; *Júd* 1, 6; *KKC* 385, 387). Niektorí obstáli, iní nie. Dobrí anjeli si zaslúžili videnie Boha, ktorú začali hneď požívať (por. *Mt* 18, 10; *Zjv* 3, 21; *KKC* 350, 385). Určitý počet anjelov ťažko zhrešil a rozišiel sa s Bohom (por. *Iz* 14, 12; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; Synoda v Brage, r. 563, *DH* 457; *KKC* 391-393).

Zlí anjeli stratili možnosť videnia Boha, upadli do zatratenia a už nikdy nebudú spasení (por. *Mt* 25, 41; *I Jn* 3, 8; *Zjv* 20, 10; Carihradská synoda, r. 543, *DH* 411; *KKC* 392, 414). Stali sa morálne zlými (diablami); začali urážať Boha (por. *Hebr* 2, 14; *Múd* 2, 24; Synoda v Brage, r. 563, *DH* 457; *KKC* 391-393) a zvädzať ľudí na zlé (por. *Múd* 2, 24; *Mt* 4, 1n; *I Jn* 3, 8; *Jn* 8, 44; *Zjv* 12, 9; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; Tridentský koncil, r. 1567, *DH* 1511-1527; por. konštit. *Lumen gentium* 16; por. konštit. *Gaudium et spes* 13; *KKC* 391, 394-395).

Diablovo pôsobenie je bolestná skutočnosť. Boh, rešpektujúci slobodu tvorov, nezabránil, aby sa časť anjelov s ním rozišla; tiež diablom povoľuje, aby ľudí zvädzali. Tomáš Akvinský učil, že toto pokúšanie je „ako cvičenie“ pre duchovný rast (por. *Theologická summa* I., 64, 4). Preto je potrebné bdieť (por. *I Pt* 5, 8; *Mt* 26, 41; *Mk* 13, 37), vyhýbať sa príležitostiam k hriechu a modliť sa (Gabriele Amorth). Ľudia sami prehrávajú boj s diablom; ak sa spájajú s Kristom, vyhrávajú. Diablovo pôsobenie je Bohom „dopustené“. Ani pri najsilnejšom posadnutí diabol nemôže celkom vplyvať na vôľu a rozum človeka, nezmocní sa duše ako takej (pokiaľ človek žije – je možná jeho náprava). Lepšie je predchádzať posadnutiu diablom, ako ho odstraňovať. Cirkev ako prevenciu pred posadnutím a kliatbou odporúča:

Na prvom mieste život v posväcujúcej milosti (*Jn* 7, 37-39; *2 Pt* 1, 4). Takémuto človeku môže diabol (alebo zlý človek dovolávajúci sa moci diabla) len veľmi ťažko ublížiť (*Kol* 1, 13-14). Vrúcna láska k Bohu a k blížnemu je ako nedobytná pevnosť.

Na druhom mieste pravidelnú modlitbu (*Mk* 9, 29; 16, 17), najmä *Otčenáš* a *Svätý Michal Archanjel*. Modlitba je nepretržitý exorcizmus (Albino Luciani) a kto sa dobre modlí, koná na sebe autoexorcizmus (Elias Vella). Modlitba buduje kontakt s Bohom i so svätými (Panna Mária, dobrí anjeli...). Je ideálne, keď je modlitba spojená s pôstom (*Mt* 6, 18).

Na treťom mieste prežehňavania a žehňania (*I Pt* 3, 9; *Ž* 129, 8). Treba sa viac prežehňávať a iných žehnať – súkromne i verejne (liturgicky). Požehnanie, najmä kňazské, má veľkú ochrannú moc. Žehnať by sa mali osoby, predmety i miesta (por. *Dt* 28, 8). Požehnané veci napomáhajú, aby človek otvoril svoje srdce Bohu.

Cirkevný postoj k diablom predstavuje stred, medzi dvoma extrémami: - **popieranie (ignorancia)**; diabol existuje, a preto jeho deštruktívnu činnosť nemožno ignorovať a nevšimáť si ho; - **preceňovanie (hrôza)**; diabol nie je absolútny pán; má obmedzenú moc. Tak zatváranie očí pred zlým duchom, alebo „poľovanie“ na diabla, nie sú cirkevné postoje.

2. Stvorenie človeka – teologická antropológia

Tu sú predstavené iba najhlavnejšie pravdy antropológie. Človek je najdokonalejšou bytosťou na zemi (antropický princíp; teoretický fyzik Brandon Carter), lebo je stvorený na Boží obraz (por. *Gn* 1, 27) a je schopný vnútorného posvätenia – zbožštenia. Zbožštenie (por. *Jn* 1, 12) sa volá aj znovuzrodenie (por. *Tít* 3, 5) alebo narodenie zhora (por. *Jn* 3, 3).

Veríme, že človeka stvoril Boh (por. *Gn* 1, 27; *Jn* 1, 3; Nicejský koncil, r. 325, *DH* 125; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3002; *KKC* 366); človek je stvorený na Boží obraz (por. *Gn* 1, 27; *Sir* 17, 5-6; *KKC* 343, 355-361).

Stvorenie človeka, ako muža a ženy, má ďalekosiahly význam. *Písmo* hovorí o manželskej (resp. snúbeneckej) láske ako o pozemskom obraze Božej lásky (napr. *Oz* 2, 3-22; *Ez* 16, 1-14; *Iz* 54, 4-8). Hoci je tento obraz analogický, predsa je najvernejší (Ján Pavol II., +2005).

Veríme, že človek je bytosť pozostávajúca z duše a z tela (por. *Gn* 2, 7; *Kaz* 12, 7; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3002; *KKC* 33, 362, 382; konštit. *Gaudium et spes* 14; 18). Každý človek (aj nenarodený aj degenerovaný) má len jednu jedi- nú rozumnú dušu (por. *Mt* 10, 28; Carihradský koncil, r. 869, *DH* 657; Piaty lateránsky snem, r. 1513, *DH* 1440; *KKC* 1022, 1703) a táto rozumná duša je, sama sebou a podstatne, formou ľudského tela (por. *Gn* 2, 7; Viennsky koncil, r. 1312, *DH* 902; *KKC* 364; konštit. *Gaudium et spes* 14). Teda: vďaka duchovnej duši je telo ľudským a živým telom. Duch a hmota nie sú v človeku dve spojené prirodzenosti, ale ich spojenie vytvára jednu ľudskú prirodzenosť (*KKC* 365).

Duša každého človeka je individuálna a nesmrteľná (por. *Kaz* 9, 10; *Rim* 14, 12; *Gal* 6, 7-8; *Hebr* 12, 22-24; Piaty lateránsky snem, r. 1513, *DH* 1440; *KKC* 366, 1022, 1703). Každá jednotlivá duša je Bohom bezprostredne stvorená z ničoho. Tomáš Akvinský (+1274) vyslovil zásadu: „Duše sú stvorené vliatím (do ľudského zárodku) a stvorením sa vlievajú“ (por. *Theologická summa* I., 118, 2), keď rodičia pripravíva materiálny základ (spoja sa dve jadrá ich pohlavných buniek). Tak sa Boží stvoriteľský akt („*creatio continua evolutiva*“) realizuje v čase (por. enc. *Humani generis*, r. 1950, *DH* 3896; *Kaz* 12, 7; *Múd* 15, 11; *Hebr* 12, 9).

Prirodzený zákon je vpísaný do duše každého človeka; je to ľudský rozum, ktorý človeku prikazuje konať dobre a zakazuje zlo. Tento zákon je prirodzený vo vzťahu k ľudskej prirodzenosti, nie k inej (por. *KKC* 1950-1955; Tomáš Akvinský: *In duo praecepta caritatis et in decem Legis praecepta expositio*, c. 1). Náuka Cirkvi o prirodzenosti človeka tvorí základ opravdivej rovnosti a bratstva všetkých ľudí. Všetci ľudia majú rovnakú dôstojnosť (por. *KKC* 1934), ktorú treba rešpektovať (por. *KKC* 2284).

Veríme, že prví rodičia dostali od Boha posväcujúcu milosť (por. *Gn* 2, 8; Tridentný koncil, r. 1562, *DH* 1511; *KKC* 375, 398), lebo Boh určil človeku nadprirodzený cieľ (por. *Ef* 1, 10; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3005; *KKC* 365). Milosť, ktorú dal Boh prvým ľuďom, bola „závdavok“ alebo „prvotina“ toho (por. *Rim* 8, 23; *2 Kor* 1, 22), čo má raz ľudstvo „dediť“ (por. *KKC* 735; *2 Pt* 1, 4). Božia milosť človeku neškodí; ona prirodzenosť očisťuje, zošľachťuje a povznáša (por. *Ž* 63, 4; 90, 14; konštit. *Gaudium et spes* 22, 58; *KKC* 1701, 1810, 2527).

Ľudská prirodzenosť je to, čo je človeku podľa ľudskosti vlastné (telesné a duševné vlastnosti). Nadprirodzenosť je to, čo presahuje ľudskú prirodzenosť; je to pozvanie do Božieho života; človek – ako osoba, so všetkým čo má – je schopný zbožštenia. Medzi prirodzenosťou a nadprirodzenosťou je rozdiel spočívajúci priamo v stvorení.

Prví rodičia ťažko zhrešili, keď prestúpili Boží príkaz (por. *Gn* 3, 1-6; 2, 16-17; *Múd* 2, 24; *Hebr* 2, 14; Tridentský koncil, r. 1562, *DH* 1511; *KKC* 396-397). Hriechom stratili prvotnú spravodlivosť a pritiahli na seba trest (por. *Gn* 3, 7-13; *Rim* 3, 23; Tridentský koncil, r. 1562, *DH* 1511; *KKC* 399). Avšak ich osobný hriech pre „jednotu ľudského pokolenia“ (spoločný pôvod, solidarita) zasiahol ľudskú prirodzenosť tak, že odvtedy sa odovzdáva len v nesvätom stave (por. *Rim* 5, 12-19; *I Kor* 15, 21-22; Tridentský koncil, r. 1562, *DH* 1512, 1513; konštit. *Lumen gentium* 16; *KKC* 404, 419, 1250; 1707); tento stav prvotnej „nesvätošti“ (aj so svojimi dôsledkami) sa volá dedičný hriech. Prídavné meno „dedičný“ je analogické, lebo jeho vina sa dedením nedelí, por. *KKC* 405.

Našťastie, Boh tak miloval svet, že poslal naň svojho Syna – Vykupiteľa, por. *Jn* 1, 14.

3. Stvorenie materiálneho sveta – teologická (katolícka) kozmológia

Podľa klasickej definície je kozmológia veda o svete z hľadiska jeho posledných príčin, založená na prirodzenom rozumovom poznaní. Kozmológia skúma začiatok a možný koniec vesmíru. Meno kozmológia bolo prvýkrát použité v roku 1730 (Christian Wolff, +1754), ale skúmanie vesmíru má oveľa dlhšiu históriu a zahŕňa vedu, filozofiu, ezoteriku i náboženstvo.

Náboženská kozmológia (religiózna alebo mytologická kozmológia) je súbor názorov, ktoré sa zakladajú na historicko-mytologickej, náboženskej a ezoterickej literatúre. Súčasťou religióznej kozmológie je aj teologická (katolícka, dogmatická) kozmológia, ktorá vychádza z Božieho zjavenia (*Sväté písmo* a Tradícia).

Vedecká (fyzikálna) kozmológia

Fyzikálna kozmológia (resp. astronómia) vedecky skúma pôvod, vývoj, štruktúru, dynamiku a konečný osud vesmíru a tiež prírodné zákony, ktoré ho ovládajú; výskum zahŕňa aj kozmogóniu (o pôvode vesmíru) a kozmografiu (o vlastnostiach vesmíru).

Moderná kozmológia začala publikovaním poslednej Einsteinovej úpravy teórie relativity v roku 1917 (Albert Einstein, +1955); dominuje jej teória Veľkého tresku. Všeobecná relativita prinútila odborníkov (astronómovia, teoretickí fyzici, filozofi fyziky a filozofi priestoru a času) skúmať astronomické následky teórie, čo ešte viac umožnilo pozorovať čoraz vzdialenejšie objekty. Predtým fyzici predpokladali, že vesmír je statický a nemenný.

Súčasne vrcholila debata o štruktúre vesmíru. Harlow Shapley (+1972) zastával model kozmu tvoreného iba Mliečnou cestou. Heber D. Curtis (+1942) tvrdil, že špirálové hmloviny sú samostatné galaxie vo vesmíre. Riešeniu týchto rozdielov napomohol Edwin Powel Hubble (+1953), ktorý zistil, že Androméda sa nachádza veľmi ďaleko za hranicami Mliečnej cesty.

Na základe možnosti (predstavenú Einsteinom v roku 1917), že vesmír sa rozširuje, vytvoril Georges Lemaitre (+1966) v roku 1927 model Veľkého tresku, ktorý neskôr (v roku 1929) potvrdil Edwin Hubble a ďalší vedci. Súčasné pozorovania žiarenia kozmického mikrovlnného pozadia zmenili kozmológiu z vysoko špekulatívnej vedy na vedu, ktorá poskytuje reálne predpoklady. Dnes sa fyzika i filozofia všeobecne klonia k euklidovskému názoru, že vesmír je do seba zakrivený – a teda je konečný.

K tomu privádza aj druhá termodynamická veta (vyrovnávanie rozdielnych teplôt). Podľa nej vo vesmíre musí raz nutne dôjsť k tomu, že sa všetka pohybová energia zmení na tepelnú a tá sa rozptýli; nastane bod absolútnej teploty (-273°C). Tým bude znemožnený akýkoľvek pohyb a nastane tepelná smrť vesmíru – entrópia.

Keby bol svet večný, to by znamenalo, že entrópia energie je už v platnosti nekonečne dlhú dobu – a teda, musela by už byť celkom rozptýlená. Pretože sa to dosiaľ nestalo, je zrejmé, že v minulosti existuje určitý bod, v ktorom hmotný svet vznikol.

Ešte vážnejšou námietkou proti večnosti vesmíru je teória o jeho rozpínaní, ktoré sa zrýchľuje. Svetlá galaxií vykazujú „červený posun“, z čoho Edwin Hubble v roku 1929 urobil záver:

Keďže sa pri pozorovaní červený posun galaktického svetla stále zväčšuje, znamená to, že sa hmloviny od nás vzdávajú, a to smerom presne opačným než je smer lúčov, ktoré k nám vysielajú.

V roku 1949 Viktor Amazaspovič Ambarcumjan (+1996) dokázal, že hviezdy stále (aj dnes) vznikajú z plyno-prachovej hmoty, ktorá bola pôvodne čistým vodíkom. Hviezda „žiari“ (t.j. mení ľahšie prvky na ťažšie), až sa vyčerpaním zásob ľahkých prvkov zmení na superhustú hviezdu (bieleho trpaslíka). To je podľa dnešných poznatkov zakončenie jej vývoja. Celkovo teda v rámci každej galaxie vidno dva procesy s jednosmerným charakterom: premenu hviezdnej hmoty (cez hviezdy) na bielych trpaslíkov; teda premenu vodíka na ťažké prvky.

Tieto tri známe fyzikálne deje – rozpínanie vesmíru, entropia a postup k ťažkým prvkom – dokazujú, že náš vesmír má istý začiatok (musel začať) a istý koniec. Všetky tri deje spochybňujú materialistické tvrdenia o večnosti hmoty (pozostatok vedy z 19. stor.).

Avšak, ani pri prijatí teórie Veľkého tresku – a tým aj začiatku i konca nášho vesmíru, nemožno tvrdiť, že Veľký tresk je „stvorenie“. Veľký tresk je počiatok vesmíru, v ktorom teraz sme a ktorý poznávame. Aj pojem „nič“, ktorý sa používa v kozmologických modeloch, napríklad v „kvantovom tunelovaní“ z ničoho, nie je to isté ako „nič“, o ktorom hovorí náboženská tradícia. Stvorenie nie je nejaký fyzický jav, ktorý možno raz nejak „objaviť“ v našom vesmíre. Stvorenie je metafyzické a teologické tvrdenie; stvorenie je pôvod, nie zmena (William E. Carroll).

Úvahy Stephena Hawkinga a Leonarda Mlodinowa

Dvaja známi vedci, Stephen Hawking (nar. 1942) a Leonard Mlodinow (nar. 1954), v roku 2010 publikovali knihu s názvom *The Grand Design (Veľký plán)*. Autori zaujali svet výrokom, že na vysvetlenie vzniku sveta nie je potrebný stvoriteľ.

Naozaj ponúka Hawking s Mlodinowom nový postoj, ktorý by mal dopad na filozofiu náboženstva? Nie. Veda sa zaoberá zmenami v „tom, čo je“ a nie otázkou „prečo niečo je a nie radšej nič“; tým sa zaoberá metafyzika (filozofia) a teológia (William E. Carroll).

To, že obaja použili pravdepodobnosť pri vysvetlení vzniku vesmíru a nepotrebnosť príčiny pri otvorenom intervale, si nutne vyžaduje hlbšie filozofické zdôvodnenie. Ved' zavedenie otvoreného intervalu (t.j. zrušenie časového okraja), v ktorom sa len limitne blížíme k začiatku, nevytvára potrebu účinnej príčiny začiatku existencie vesmíru. Otvorený interval (ani kvantová teória) predsa neumenšuje požiadavku princípu príčinnosti. Z následných úvah napokon vyplýva, že zatiaľ je rozumnejšie zostať pri tradičnej teórii Veľkého tresku a jeho božskej príčine (Luboš Rojka).

Títo dvaja autori však pozabudli najmä na to, že „Boh je vecne a podstatne odlišný od sveta; je nevysloviteľne vyvýšený nad všetko, čo okrem neho je, alebo môže byť obsiahnuté mysl'ou“ (dogma; por. *Gn* 1, 1; *I Krn* 29, 10-12; Štvrtý lateránsky snem, r. 1215, *DH* 800). Z *Písma* jasne vyplýva, že medzi Bohom a svetom je obrovský rozdiel; Boh je transcendentný (presahujúci zmyslové aj rozumové chápanie, je nadskutočný), a preto je v prírodovedeckej rovine „nezistiteľný“.

Katolícka kozmológia

Hľadaniu správneho vzťahu medzi Pánom Bohom a stvoreným svetom sa venuje teológia prírody, nová teologická disciplína z konca 20. stor. (Ladislav Hučko). Hlbšia analýza vzťahov medzi teológiou a prírodnými vedami je potrebná preto, aby obhájila racionalitu náboženských tvrdení. Ved' existuje aj iná, širšia racionalita, než aká je v empirických vedách (Róbert Sarka). Žiaľ, že v istom období bolo náboženstvo považované za nepriateľa vedy. Ukazuje sa však, že konflikt bol často vyvolaný nedostatkom vzájomnej informovanosti a nesprávnym pochopením stanovísk druhej strany (odhliadnuc od konfrontačnej ideológie).

Ďalší motív na nadväzovanie dialógu teológie s vedami má psychologický a sociologický charakter. Veriaci vedec by nemal žiť v „schizofrénii“, lebo teória o dvojakej pravde – teologickej a prírodovedeckej – neobstojí (Tomáš Akvinský, +1274). Teologický a prírodovedecký obraz sveta

sa odlišujú, čo vyplýva z ich rozdielneho prístupu, ale sa navzájom nevyklučujú. Súčasný trend naznačuje, že tri oblasti ľudského poznania: empirická veda, filozofia a teológia sa v skutočnosti zblížujú a vstupujú do vzájomného dialógu (Josef Petr Ondok, +2003).

Výsledky prírodných vied môžu byť využívané aj na účinnejšiu a komplexnejšiu teologickú argumentáciu. Stredoveká morálna teológia nepovažovala vzťah človeka k prírode za etickú tému. Avšak súčasný kresťan je „pozemšťanom“ viac, než kedykoľvek predtým. Preto aj hľadanie nových koncepcných schém v súčasnej teológii je charakteristické obratom k teológii prírody (kresťanská ekológia pápeža Františka) a jej významu pre náboženský život (Josef Petr Ondok, +2003).

Katolícka kozmológia je náuka o hmotnom svete z pohľadu Božieho zjavenia. Biblický hexameron (šesťdenie) pripisuje vznik celého sveta jedinej príčine – Bohu Stvoriteľovi. Opis stvorenia je schematický; nie je chronologický (a už vôbec nie vedecký), ale faktografický. Jadrom celej správy je, že všetko pochádza od slobodne konajúceho a dobrého Boha, ktorý stvoril materiálny svet z ničoho a má s ním svoj krásny plán.

A) Pôvod materiálneho sveta

Sväté písmo

Gn 1, 1-2: „Na počiatku stvoril Boh nebo a zem. Zem však bola pustá a prázdna, tma bola nad priepasťou a Duch Boží sa vznášal nad vodami.“ Por. *Gn* 1, 27-31; *Ž* 102, 26-27. Exegéza: Keďže Boh tvorí s múdrosťou (inak ani nemôže), stvorenie malo od počiatku svoj zmysel (por. *Múd* 11, 20). V stvorení sa navonok odzrkadľuje vnútrobožský dialóg a poriadok.

Gn 2, 1: „Takto boli ukončené nebo a zem, a všetky ich voje.“ Por. *2 Mach* 7, 28; *Sk* 4, 24.

Gn 1, 31: „A Boh videl všetko, čo urobil, a hľa, bolo to veľmi dobré. A nastal večer, a nastalo ráno, deň šiesty.“ Por. *1 Jn* 4, 8; *Lk* 18, 19. Exegéza: Kresťanská teológia na základe Božieho zjavenia poukazuje na tri hľadiská, z ktorých je Pán Boh dobrý, t.j. Dobro: - ontologické (objektívne) dobro; - mravné dobro; - vzťahné dobro. Stvorenie sveta je prejav vzťahnej Božej dobroty; preto stvorenie vo svojej podstate nemôže byť zlé.

2 Mach 7, 28: „Prosím ťa, dieťa moje, pozri na nebo a na zem, všimni si všetko, čo je na nich, a poznáš, že Boh ich stvoril z ničoho a že ľudské pokolenie takisto povstalo.“

Sk 4, 24: „Pane, ty si stvoril nebo a zem i more a všetko, čo je v nich.“ Exegéza: V týchto slovách sa odzrkadlila prvá viera a vďačnosť jeruzalemskej kresťanskej komunity; ide teda o pôvodnú a pravú vieru Kristovej Cirkvi v tridsiatych rokoch 1. stor. (Lukáš spísal túto tradíciu asi v r. 80-90).

Tradícia

Klement Rímsky (+101): „Buďme vľúdni, ako nám to káže láska a dobrota nášho Stvoriteľa“ (*List Korinťanom* 14, 3).

Hermas (+c.160): „(Prvým prikázaním je) viera v jedného Boha, ktorý všetko stvoril a usporiadal, ktorý z ničoho urobil všetko“ (*Pastor, Mandatum* I., 1).

Justín (+165), apologéta, dielo je asi z r. 155: „My tvrdíme, že Boh, pôvodca všetkého, prevyšuje premenlivé veci. Hovoríme, že on všetko usporiadal a urobil. Určite je tvorca viac, ako jeho dielo“ (*Apologia prima*, cap. 20). Justín bol presvedčený, že Boh sa nazýva Otcom predovšetkým preto, lebo on je tvorcom všetkého (por. *Apologia secunda*, cap. 5), druhé dielo z obdobia po r. 161.

Tertulián (+224), kresťanský spisovateľ, spis je z obdobia po r. 200: „Preto hovorím, že hoci Písmo nehľasa jasne, že všetko bolo stvorené z ničoho – rovnako ako nehovorí o tom, že by bolo stvorené z hmoty – nebolo veľmi nutné vyhlásiť, že všetko bolo stvorené z ničoho, ako by tomu bolo v prípade, že by všetko bolo stvorené z hmoty“ (*Contra Hermogenos* 22, 2).

Atanáž (+373): „Zo všetkého, čo jestvuje a vzniká, nie je nič, čo by nebolo povstalo a existovalo v ňom (v Bohu) a skrze neho... Lebo ako hudobník dobre naladenou lýrou dômyselne skladá hlboké tóny s vysokými a stredné s ostatnými a vytvára ladnú melódiu, tak aj Božia múdrosť drží celý svet ako lýru... a vytvára jediný svet a jediný nesmierne krásny a harmonický poriadok vo svete“ (*Contra gentes* 42).

Augustín (+430): „Celý tento prekrásny poriadok veľmi dobrých vecí po splnení svojho cieľa pomínie, lebo všetko má svoje ráno a večer“ (*Confessiones* XIII, 35). „Hľa, tu je nebo i zem. Ty, Pane, si ich teda stvoril, sú krásne, dobré a jestvujú. Pravdaže, nie sú zas také krásne, dobré a nejestvujú tak isto ako ty, lebo v porovnaní s tebou nie sú vlastne ani krásne, ani dobré, ani nejestvujú“ (*Confessiones* XI, 4). „Keď niekto povie, že Boh utvoril všetko z nejakej hmoty, treba vedieť, že aj tú hmotu on stvoril z ničoho“ (*De Genesi contra Manichaeos* I, 5, 10), dielo je asi z r. 389.

Rozumová úvaha

Všeobecne platný zákon príčinnosti (najprv akcia – potom reakcia) vylučuje, žeby svet vznikol sám od seba; a tiež, žeby sa neživé oživilo samé. Tomáš Akvinský (+1274) zdôrazňoval: „V bytiach nemôže byť nič, čo by nebolo od Boha. Iba on je všeobecnou príčinou celého bytia. Preto je nutné povedať – Boh priviedol veci z ničoho k bytiu“ (*Theologická summa* I., 45, 2). Stvorenie je vyplývanie celého jestvovania z ničoho (por. *Theologická summa* I., 45, 1). Hoci sa v kvantovej fyzike ukazuje, že svet atómov je príliš odlišný od sveta našej bežnej skúsenosti – čo ale neznamená, že by bol menej reálny (Miroslav Karaba) – aj naň sa vzťahuje zákon príčinnosti.

Ľudský rozum dokazuje dogmu stvorenia z faktu, že hmotné veci na svete vznikajú. Čo vzniká, vzniká od iného; čo vzniká, nemá dôvod jestvovania v sebe. Prvým dôvodom existencie vecí je Bytosť, ktorá nikdy nevznikla, ale stále „Je“ (por. *Ex* 3, 14).

Filozofia zároveň učí, že každá prirodzenosť, pokiaľ je prirodzenosťou, je dobrá. *Katechizmus Katolíckej cirkvi* (č. 1604) dodáva, že Boh, ktorý stvoril človeka z lásky, ho aj k láske povolal. Láska je základným a vrozeným povolaním každej ľudskej bytosti, lebo človek je stvorený na obraz a podobu Boha – a sám Boh „je Láska“ (por. *Gn* 1, 27; *I Jn* 4, 8. 16). Popieranie Božej dobroty – ktorá sa špeciálnym spôsobom zjavuje v stvorení – vedie k vzbure.

Magistérium

Dogma: „Boh tvorí svet usporiadaný a dobrý.“

Por. *Gn* 1, 1-2. 31; *Múd* 13, 5; 11, 20; *Iz* 66, 22; 65, 17; *Hebr* 13, 14; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; Florentský koncil, r. 1442, *DH* 1333; *KKC* 299, 339.

Boh mohol stvoriť aj lepší svet, lebo má slobodu výberu. Náš svet je však v tom dokonalý, že je stvorený presne podľa Božej myšlienky, ktorú on o svete má. Tomáš Akvinský (+1274) duchaplné rozlišuje, že Boh mohol stvoriť svet lepší, ale nie lepšie (*Theologická summa* I., 25, 2, 10). Akt, ktorým Boh stvoril svet, je celkom dokonalý, lebo je totožný s Božou podstatou; avšak účinok, dielo tohto aktu – stvorený svet, ten je konečný, a preto je v kvalite obmedzený, teda nie je najlepší.

Teologické učenie o hmote

Zhrnutím náuky Katolíckej cirkvi o hmote sú nasledujúce body:

1. Všetka hmota je stvorená z ničoho, je stvorená iba dobrým Bohom, a preto je dobrá. Vesmír má istý zmysel už vo svojom vnútri – v podobe transcendentnej príčiny. Vesmír spočíva na globálnom a nedeliteľnom poriadku, rovnako na úrovni atómu i na úrovni hviezd (astrofyzik Hubert Reeves). Dejiny vesmíru sú, ako organicky začlenený dejinný aspekt, zamerané na stretnutie Boha a človeka v Ježišovi Kristovi – v dejinách spásy (antropický princíp).
2. Dejiny spásy dávajú poznať vystupovanie hmoty k stále vyšším symbolom a znakom, čo dokazuje, že v centre samého vesmíru je veľká inteligencia. Dušou preniknuté hmotné telo je vo vyššom zmysle zrkadlom a nástrojom ducha, pokiaľ je to u hmoty vôbec možné. „Vystupovanie“ hmoty

je takéto: - hmotné stvorenie; - hmotno-duchovné stvorenie; - duchovné stvorenie; - Boh – Stvoriteľ (Alfa a Omega všetkého).

3. Tým, že sa „Logos“ (Boh Syn) stal človekom, preukázala sa hmote nielen najvyššia česť, ale dostalo sa jej aj najvyššej symbolickej sily. V Kristovi sa Božie tajomstvo stalo zjavným a hmatateľným. Od prvotného hriechu pôsobí hmota na človeka hriechne – zvádza ho k hriechu; ale po príchode Krista dostáva hmota aj inú úlohu – privádzať človeka k Bohu. Ježišovo hmotné telo sa stalo prostriedkom k vykúpeniu. Kristus si vzal svoje hmotné telo do neba – a tým bola hmota aj nekonečne oslávená.
4. V Bohočloveku sa najdokonalejším spojením neviditeľného (božského) a hmotného (ľudského) dokonale uskutočnilo sviatosťné tajomstvo (sviastostná matéria je nástrojová príčina posvätenia v každej sviastosti). Sviastosti sú veľkolepým Božím dielom.
5. Medzi sviastosťami najdôležitejšie miesto zaujíma Eucharistia. Chlieb a víno sú podstatne premenené do nadprirodzenej podstaty Kristovho tela a krvi (transsubstanciácia).

Teologické učenie o živote

Zhrnutím náuky Katolíckej cirkvi o živote sú nasledujúce body:

1. Doposiaľ neexistuje všeobecne prijímaná vedecká definícia, čo je život. Významná časť vedcov prijíma za definíciu, že život je organizovaná (resp. informovaná) hmota. Ak je život organizovaná hmota, ktorá dosiahla vrchol v človekovi (antropický princíp), musí mať organizátora. Cirkev učí, že Boh – Stvoriteľ je organizátorom všetkého, aj života.
2. Materialistické učenie o vývoji odporuje Božiemu zjaveniu najmä v bode, že „aj duša je prejav hmoty“. Cirkev učí, že Boh v čase pretvára svet (*creatio continua evolutiva* - stále evolučné stváranie). Keď rodičia pripravujú materiálny základ (spojenie jadier pohlavných buniek), vtedy Boh stvorí a vloží dušu do zárodka človeka. Tak sa jediný stvoriteľský Boží akt (*creatio continua evolutiva*) uskutočňuje v čase (por. enc. *Humani generis*, r. 1950, *DH* 3896).
3. Moderní biológovia uznávajú, že pravdepodobnosť náhodného usporiadania tisícky enzýmov k vytvoreniu jedinej živej bunky je nulová (Francis Crick, +2004). Vznik života (na zemi či kdekoľvek vo vesmíre) je pevným a nespochybniteľným dôkazom prítomnosti vyššej inteligencie (Organizátora – Stvoriteľa).
4. Zjavenie nepodáva správu o tom, že pri prvom vzniku života Boh bezprostredne zasiahol. Teologické *creatio continua evolutiva* vylučuje nejaké „bezprostredné Božie vstupy“, lebo Boh – Stvoriteľ „je“ stále vo svojom stvorení.
5. Evolučná teória podľa Božieho plánu je zlučiteľná so Zjavením. Evoluícia chápaná materialisticky, že stvorenie samo si dáva vyššiu dokonalosť, neobstojí. Aby sa zmenila podstata bytosti z jej vlastnej sily, nie je možné. Vznik organického života a vznik ľudskej duše nemôže byť samovoľný; je to Božie plánovité konanie.

B) Časnosť stvoreného sveta

Pohanská filozofia a materialisti učia o večnom svete (večné idey, resp. večná hmota). Cirkev učí, že všetko je časné; svet i čas – všetko mimo Boha – má svoj pôvod v stvorení.

Sväté písmo

Gn 1, 1: „Na počiatku stvoril Boh nebo a zem.“ Exegéza: „Na počiatku“ treba rozumieť ako pôvod všetkého (*Theologická summa* I., 46, 3). Čas bol stvorený a začal existovať s tvorstvom, ako miera materiálneho sveta. „Na počiatku“ treba rozumieť ako začiatok Božej činnosti navonok (*ad extra*).

Ž 102, 26-27: „Na začiatku si stvoril zem, aj nebesia sú dielom tvojich rúk. Ony sa pominú, ale ty zostaneš; rozpadnú sa sťa odev, vymeníš ich ako rúcho a zmenia sa.“

Sir 1, 3-4: „Božiu múdrosť, čo predchádza všetko – ktože vie prebádať? Prv, ako (to) všetko, bola stvorená múdrosť a múdra rozvaha je odveká.“ Exegéza: Božia múdrosť je nestvorená; potom prvá zo stvorení bola stvorená múdrosť (poriadok sveta).

Jn 17, 5: „A teraz ty, Otče, osláv mňa pri sebe slávou, ktorú som mal u teba skôr, ako bol svet.“ Exegéza: „Skôr, ako bol svet“, bol len trojosobný Boh; Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Svätý. Ježiš, vtelený Syn Boží, sa na to odvoláva.

1 Tim 1, 17: „Kráľovi vekov, nesmrteľnému, neviditeľnému, jedinému Bohu česť a sláva na veky vekov. Amen.“ Por. *Dan* 7, 13-14.

Zjv 22, 20: „Áno, prídem čoskoro.“ Exegéza: *Sväté písmo* úspešne spája ideu Božej transcencie s istotou, že Boh robí zásahy do dejín a je jediným pánom času. Zjavenie sa začína i končí časovým údajom (*Gn* 1, 1; *Zjv* 22, 20) a úspešne odolalo dvojakému pokušeniu: zbožstviť čas (gr. boh Chronos), alebo času – vzhľadom na Boha – odoprieť akýkoľvek význam, ako to robí islam. Zjavenie teda nepredstavuje Boha abstraktne, ako o Bohu zmýšľali filozofi Platón (+348 pr. Kr.) alebo Aristoteles (+322 pr. Kr.), ale reálne.

Tradícia

Starovekí otcovia vo väčšine zastávali názor o časnosti sveta. Výnimkou bol Origenes (+253) so svojimi prívržencami, lebo v otázke večnosti sveta bol pod silným vplyvom Platóna (+348 pr. Kr.). Origenes učil, že večný Boh nemôže byť všemohúci, keby jestvoval len sám. Keďže Boh je všemohúci, musel nad niekým vládnuť, takže vládol na ideami (por. *De principiis* II).

Augustín (+430) správne dokazoval, že svet sa začal, keď ho Božie slovo vytvorilo z ničoho. Všetky jestvujúce bytosti, celá príroda a celé ľudské dejiny, majú korene v tejto prvotnej udalosti: je to „genéza“ vzniku sveta a začiatku času (por. *De Genesi contra Manichaeos* I, 2, 4).

Epistolé Barnába: „Prvou je cesta Pána večnosti, druhou je cesta vládca terajšej hriechnej doby“ (18, 2). Neznámy žido-kresťanský autor v moralizujúcom liste nazval Boha „Pánom večnosti“; list je z obdobia po r. 135.

Hypolit Rímsky (+235): „Keď bol Boh sám a okrem neho nebolo nič rovnako večné, rozhodol sa vytvoriť svet... Stačí nám teda vedieť, že Boh nemá nijakého súčasníka. Okrem neho nebolo nič; on bol jediný a všetko obsahoval“ (*Contra haeresim Noeti*, kap. 10).

Pseudo-Origenes (+4. stor.), neznámy grécky autor anti-agnostických spisov: „Kto sa to naučil, vie, že tieto písmená, alfa a omega, nie sú zmyslové, ale že ich píše Duch Svätý. On sám je začiatkom celého sveta i koncom všetkého, ako sám povedal Ján Teológ: Na počiatku bolo Slovo a Slovo sa stalo telom“ (*Homilia in diversos secunda* 7).

Augustín (+430): „Čas si ty, Bože, stvoril a nijaký čas nemohol plynúť prv, kým si ho ty nestvoril. Pred stvorením neba i zeme nebolo nijakého času“ (*Confessiones* XI, 13). „Hľa, tu je nebo i zem. Ty, Pane si ich teda stvoril, sú krásne, dobré a jestvujú. Pravdaže, nie sú zas také krásne, dobré a nejestvujú tak isto ako ty, lebo v porovnaní s tebou nie sú vlastne ani krásne, ani dobré, ani nejestvujú“ (*Confessiones* XI, 4). „Keď niekto povie, že Boh utvoril všetko z nejakej hmoty, treba vedieť, že aj tú hmotu on stvoril z ničoho“ (*De Genesi contra Manichaeos* I, 5, 10).

Rozumová úvaha

Tomáš Akvinský (+1274) zdôrazňoval, že zrejmu postupnosť a následnosť vo svete treba vysvetľovať podľa princípu: „Úkon Boží je od večnosti, ale účinok nie je od večnosti, je len odvtedy, keď ho Boh od večnosti ustanovil, aby sa stal“ (*Contra gentiles* I., 2, 35, 2).

Žiadna filozofia nemôže dokázať večnosť sveta. Podobne obmedzená je aj empirická veda. Veriaci filozofi tvrdia, že čas nie je samostatná bytosť, ale že je odrazom a meradlom postupných zmien. Výsledky modernej jadrovej fyziky hovoria o veku zeme (asi 5 miliárd rokov) a o veku vesmíru (asi 15 miliárd rokov). Či bolo niečo pred časovým bodom „nula“, pred tzv. Veľkým treskom, to veda nevie a nemôže dokázať.

Grécky filozof Platón (+348 pr. Kr.) aj tu preukázal svoju múdrosť učiac, že nie je pravda, že všetko sa mení. Veci, ktoré sa menia sú zrejmé a hmotné. Ale abstraktná vlastnosť, neviditeľná idea, sa nemení (Gilbert K. Chesterton, +1936).

Pre kresťanov je odpoveď, že Ježiš Kristus je Pánom času, odpoveďou viery. *Biblia* chápe Boha časovo, chápe ho v jeho zásahoch na zemi, ktoré pretvárajú dejiny sveta na sväté dejiny. V priebehu stáročí sa viera Božieho ľudu rozvíjala; stávalo sa zjavnejším, že Boh je „Ten, ktorý je“ od vekov a naveky, a preto ostáva stále verný sebe samému a svojim prisľúbeniam (por. *KKC* 212).

Magistérium

Dogma: „Boh stvoril svet v čase, vlastne spolu s časom, takže svet má svoj začiatok.“

Por. *Gn* 1, 1; *Ž* 102, 26-27; Nicejský koncil, r. 325, *DH* 125; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800; *KKC* 280.

Z dogmy vyplýva, že svet nie je večný. Náuka (28 viet) majstra Johannes Eckharta (+1327), nemeckého mystika, ktorá tvrdila, že svet je večný (hoci nevedno, ako tieto vety sám Eckhart vysvetľoval), bola odsúdená r. 1329 pápežom Jánom XXII. (1316-1334), por. *DH* 950-980. Čas a priestor sú (v bežnom uvažovaní; odhliadnuc od kvantovej teórie) vlastnosti hmoty (por. *KKC* 645-646); až keď bola stvorená hmota, spolu s ňou začali existovať aj jej základné vlastnosti – bežný čas a priestor.

Vedecky je vek nášho sveta zistiteľný; nami poznávaný svet je asi 15 miliárd rokov starý. To znamená, že „táto naša“, teraz nami poznávaná sústava sveta, vtedy začala. Naše prírodné vedy totiž nemôžu nič vedieť o tom, či pred týmto časovým bodom „nula“, bola materiálno-energetická ničota, alebo nie. To nie je možné zistiť našimi metódami v tejto našej sústave. Zároveň nie je ani vedecké, ani filozofické, ani teologické tvrdiť, že singularita Veľkého tresku (ku ktorej sa filozofi a vedci dopracovali) je Boh – Stvoriteľ (Georges E. Lemaitre, +1966; William E. Carroll; Česlav Stanislav Bartnik; Jiří Langer). Ved' kvantová kozmológia, zdá sa, poukazuje, že môže existovať „realita“, ktorá je „mimo čas“ (Jiří Langer).

Ježiš Kristus – Pán časov

Božie zjavenie predstavuje Boha ako takého, ktorý vstúpil (v Ježišovi Kristovi a v Duchu Svätom) do dejín sveta a premieňa ich. Čas – ako Božie dielo – slúži za rámec dejinám, v ktorých sa nachádza ľudstvo a v ktorých hrá kľúčovú úlohu Ježiš Kristus (por. *Kol* 1, 15-20):

- ako Stvoriteľ;
- ako Vtelený;
- ako (permanentný) Vykupiteľ;
- ako Zavŕšiteľ všetkého.

Kvôli tejto podstatnej a viacnásobne rozvrstvenej úlohe je Kristus par excellence „pánom času“ (Pánom večnosti). „Cirkev... verí, že kľúčom, stredobodom a cieľom celých ľudských dejín je jej Pán a Učiteľ“ (konštit. *Gaudium et spes* 10).

Pravda, že Ježiš je „Pán časov“, má aj pastoračno-morálny rozmer. Človek nesmie bezpodmienečne podriaďiť svoju osobnú slobodu nijakej pozemskej moci, osobe alebo veci, ale jedine Bohu – Ježišovi Kristovi.

Teológia prírody – rôzne modely

Boh je vzhľadom na svoje stvorenie transcendentný a zároveň imanentný (*Kol* 1, 17; *Sk* 17, 28). Stvorenie participuje na jeho bytí a na jeho konaní (concursum divinum). Ostáva veľkým tajomstvom, ako existuje hmotný svet v transcendentnej moci Boha? Zdá sa, že samoorganizujúcemu systému stačí stála transcendentná prítomnosť Boha – Stvoriteľa; avšak náhodné aj nutné zmeny v stvorení už majú prírodný charakter (William E. Carroll).

Ako Boh svet riadi a posväčuje? Imanentnosť Boha vo svete má charakter osobného „diálogu“ (nejde o žiaden panteizmus), lebo Boh (slobodne) vychádza v ústrety človeku, ktorý môže konštruktívne odpovedať (Krzysztof Gózdź).

Podrobnejšie odpovede na otázky typu: Čo tento náš svet znamená? Čo nám chce svet povedať? – ponúka teológia prírody (z konca 20. stor.), ktorá pozná a opisuje viaceré modely vzťahu – Boh a svet (Ladislav Hučko).

Tomisticko-aristotelovský model (Tomáš Akvinský, +1274). Boh je prvotná príčina všetkého; on vo svete stále účinkuje prostredníctvom stvorených druhotných príčin. Druhotné príčiny sú relatívne nezávislé, ale možno prostredníctvom nich spoznať Stvoriteľa. V tomto modeli prevláda filozofický, tzv. „príčinný“ rozmer. Katolícka teológia rozvíja tento model v perspektíve trinitárnej teológie s oboma dimenziami – s transcendentnou aj immanentnou.

Interaktívny model (Alfred N. Whitehead, +1947; Charles Hartshorne, +2000). Model zdôrazňuje vzájomný a neustály vplyv medzi Stvoriteľom a stvorením. Celý vesmír je „procesom“, živým organizmom, ktorý „sa stáva“. Model má nad-konfesijný charakter (nazýva sa aj panenteizmus či procesná teológia) a nie je prijateľný pre katolícku náuku.

Model systémovej analýzy (Ludwig von Bertalanffy, +1972). Model stojí na princípe, že celok nie je obyčajný „súčet“ častí, lebo časti sa neustále ovplyvňujú. Tak vznikajú meniace sa rôzne systémy, pokiaľ sa celkom nestabilizujú. Niektoré systémy sú uzavreté, iné sú otvorené (to sú napr. živé organizmy; Ilya Prigogin, +2003).

Mysticko-teologický model (Jürgen Moltmann). Model tvrdí, že existencia sveta mimo Boha je možná iba Božou „inverziou“. Od čias Augustína (+430) je Božia činnosť rozlišovaná na „ad intra“ a „ad extra“. Aby však mohlo byť niečo mimo Boha (ktorý je všemohúci a všadeprítomný), Boh sa sústredil (koncentroval) v sebe a toto jeho sústredenie vytvorilo priestor pre nič a pre svet stvorený z ničoho.

Evolučno-vedecký model (prijímaný väčšinou vedcov) stojí na vlně najnovších vedeckých teórií, v súčasnosti je to Veľký tresk. Vedecký model sa usiluje odpovedať „ako“ svet začal, pričom rešpektuje teológiu (resp. filozofiu), ktorá odpovedá „čo“ sa to stalo na začiatku a čo znamená existencia sveta. Takto sa oba pohľady dopĺňajú. Teológovia sú však presvedčení, že Veľký tresk nie je okamihom stvorenia. Ján Pavol II. (+2005) si želal, aby pokrok vedeckého poznania bol vždy impulzom pre katolícku kreatológiu.

Panteistický model (prijímaný väčšinou ľuďstva) v rôznych podobách je v súčasnosti populárnou odpoveďou „sveta“ na teistický model veriacich kresťanov. Panteistický model tvrdí, že samoorganizujúca hmota a samovyvíjajúci sa život je prejavom božstva. K takémuto panteistickému modelu majú (sčasti) blízko aj interaktívny, systémový a evolučný model (Ladislav Hučko).

C) Úlohy materiálneho sveta v Božom pláne

Boh všetko stvoril pre svoj cieľ (por. *DH* 3025). Aj hmotný svet má v diele stvorenia významné miesto. Koniec koncov, svet bol naprogramovaný pre vtelenie Božieho Syna – Ježiša Krista (Xavier Léon-Dufour, +2007; Česlav Stanislav Bartnik; Emil Krapka).

S vtelením Boha úzko súvisia ďalšie veľké úlohy hmotného sveta.

Zo stvoreného sveta možno spoznať Boha

Sväté písmo

Múd 13, 1: „Hlúpi boli totiž všetci ľudia od rodu, ktorým chybovala znalosť Boha, ktorí z viditeľných dobier nevládali poznať toho, ktorý je, a čo nepoznali tvorcu pri pohľade na (jeho) diela.“ Por. *Jób* 42, 2-5; *Múd* 15, 11; *Jer* 4, 22. Exegéza: Hriech zabraňuje, aby ľudia zbadali

Boha z viditeľných dohier, lebo hriech „zaslepuje oči“ (Tomáš Špidlík, +2010), por. *Gn* 19, 1-11; *Nm* 14, 39-45; *Múd* 2, 21; *I Kor* 13, 12.

Múd 13, 5: „Lebo z veľkosti a krásy stvorenia sa úsudkom poznáva ich Stvoriteľ.“ Por. *Kaz* 8, 16-17; *Sk* 14, 15-17; 17, 27-28. Exegéza: Keď ľudia čistého srdca nezaujato skúmajú svet, dochádzajú k záveru, že musí byť ktosi, kto dal svetu začiatok aj obdivuhodný poriadok a stále ho udržiava v „bytí“ (por. *KKC* 32-35).

Rim 1, 20: „Ved' to, čo je v ňom neviditeľné – jeho večnú moc a božstvo – možno od stvorenia sveta rozumom poznávať zo stvorených vecí; takže nemajú výhovorky.“ Exegéza: Človek sa musí vo svojom vnútri (v duši) disponovať – otvoriť sa – poznávaniu Boha, por. *Zjv* 3, 20. Východní kresťania veria, že „čisté srdce má intuíciu Boha“ (Tomáš Špidlík, +2010).

Rim 2, 14: „A keď pohania, ktorí nemajú zákon, od prírody robia, čo zákon požaduje, hoci taký zákon nemajú, sami sebe sú zákonom.“ Exegéza: Tu ide o tzv. prirodzený zákon, ktorý je spojený s ľudskou prirodzenosťou, por. *KKC* 1950-1955; Tomáš Akvinský (+1274) *In duo praecepta caritatis et in decem Legis praecepta expositio*, c. 1.

Tradícia

Aristides z Atén (+c.140), apologéta, list bol napísaný cisárovi Hadriánovi (117-138) alebo cisárovi Antoniusovi Piovi (138-161) v prvom roku jeho vlády: „Pochopil som, že je Boh, ktorý všetkým hýbe a všetko zachováva. To, čo pohybuje, je silnejšie ako to, čím sa hýbe. Preto nazývame Bohom toho, ktorý všetko stvoril a všetko zachováva“ (*Apológia*).

Teofil Antiochijský (+c.186): „Ty mi hovoríš: Ukáž mi svojho Boha! ... A ja ti odpovedám: Ukáž mi svoje kvality!“ (*Ad Autolyicum* I, 2).

Minutius Felix (2. stor.), kresťanský apologéta z Afriky, list je asi z r. 175-180: „Keby si vkročil do niektorého domu a nájdeš tam všetko pekne zariadené, usporiadané a ozdobené, určite by si bol presvedčený, že je to dielo nejakého pána, ktorý je oveľa dokonalejší, ako tie pekné veci. Podobne, keď v dome sveta objavíš prozreteľnosť, starostlivosť, poriadok a zákony na nebi i na zemi, buď pevne presvedčený, že existuje Pán a Otec vesmíru, ktorý je obdivuhodnejší ako hviezdy a časti celého sveta“ (*Octavius*).

Gregor Nysský (+394), biskup, spis je z r. 380-390: „Kto si obraz o Božej povahe vytvoril na základe pojmov svojho rozumu, ten si vytvoril idol Boha a nič o ňom nepochopil“ (*De vita Moysis*). Biskup učil, že pohanskí bohovia sú idoly (ľudské výmysly); k poznaniu pravého Boha treba aj svetlo viery (katolíckej).

Augustín (+430): „Opýtaj sa krásy zeme, opýtaj sa krásy mora, opýtaj sa krásy rozšíreného a rozptýleného vzduchu, opýtaj sa krásy neba,... opýtaj sa týchto vecí. Všetky ti odpovedia: Pozri, aké sme krásne! Ich krása je ich vyznaním. Kto urobil tieto premenlivé krásy, ak nie nemeniteľne Krásny?“ (*Sermo* 241, 2). „S pomocou svojej vlastnej duše vystúpim (k Bohu)“ (*Confessiones* X, 7). „Keď si na teba (Bože) spomeniem, vždy ťa nachádzam (v pamäti)“ (*Confessiones* X, 25). Augustín bol presvedčený, že duchovné schopnosti (najmä pamäť) najviac umožňujú objaviť Boha.

Rozumová úvaha

Prirodzené cesty poznania Boha

Cesty k spoznaniu jestvovania Boha (slovo „dôkazy“ nie je presné), ktoré možno nazvať aj „žasnutie“ nad stvorením, tvoria dve hlavné skupiny (por. *KKC* 31, 34):

1. Kozmologické cesty (gr. kozmos - vesmír) vyplývajúce z pozorovania viditeľného i neviditeľného fyzického kozmu a z histórie sveta. Cesta k poznaniu Stvoriteľa však má metafyzický charakter, a nie fyzický charakter prírodných vied (William E. Carroll).
2. Psychologické cesty (gr. psyché - duša) vyplývajúce z pozorovania duchovných zážitkov človeka a z dejín ľudstva. Tu majú miesto aj realistické životopisy svätcov a mystikov (známe je konšta-

ovanie: Proti slovu možno povedať iné slovo; proti náuke možno postaviť inú náuku; ale, čo je možné postaviť proti životu?).

Klasické cesty poznania Boha

Tomáš Akvinský (+1274) učil, že prirodzené poznanie Boha je možné, hoci existencia Boha nie je zrejmá sama o sebe. Toto poznanie vyžaduje, aby človek uvažoval. Tomáš rozpracoval päť ciest poznania Boha (por. *Theologická summa* I., 2, 3):

1. Cesta z pohybu; Boh ako prvý nehybný hýbateľ (primum movens immobile).
2. Cesta z účinnej príčiny; tzv. kauzálny argument; Boh ako prvá príčina (causa prima).
3. Cesta z kontingentnosti (náhodnosti) bytí; to, čo je, je podľa bytia len ako „možné“ alebo len ako „nutné“; Boh ako absolútne bytie je nutný, u neho nie je možné ne-bytie.
4. Cesta z dokonalosti; dokonalosť vecí je odstupňovaná; absolútne dokonalým bytím – ako príčina každej dokonalosti – je Boh, u neho nie je možné „stupňovanie“.
5. Cesta z poriadku v stvorení; tzv. teologický argument, lebo poriadok predpokladá inteligentného Stvoriteľa.

Aby človek mohol prirodzene spoznať Boha, musí prijať isté filozofické predpoklady a prekonať „prekážky“ tohto poznania (najväčšou prekážkou býva hriešny život, najmä pýcha).

Magistérium

Dogma: „Jedného a pravého Boha, Stvoriteľa a nášho Pána možno s istotou poznať zo stvorených vecí prirodzeným svetlom ľudského rozumu.“

Por. *Múd* 13, 1-9; *Rim* 1, 20; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3004; *KKC* 31, 36, 50.

Cirkev netvrdí, že každý človek Boha spozná, ale že je možné poznať Boha prirodzeným rozumom. Človek totiž spoznáva aj metafyzicky (filozoficky), nielen vedecky.

Východiskom pri prirodzenom spoznávaní existencie Boha je tzv. integrálna skúsenosť človeka; tá má štyri rozmery – racionálny, metafyzický, existenciálny a personálny. V konkrétnom človeku sa všetky tieto rozmery spájajú do jedného syntetického celku. Preto je povaha a hĺbka istoty presvedčenia o existencii Boha u každej osoby jedinečná (Ján Letz). Hľadiac na onú integrálnu skúsenosť človeka „ateizmus je rozprávka pre tých, ktorí sa boja svetla“ (John Lennox).

Vedecká vedomosť (isté poznanie skutočnosti) je historická cesta k Bohu

Cestou „spoznať Boha zo sveta“ možno vykročiť vtedy, keď existuje správne poznanie nejakej reality (niektorí ateisti tvrdia, že Boha potrebuje len ten, kto „nepozná“ svet; „Boh“ povstal ako dôsledok slabého a nevedeckého poznania). Cesta „zo sveta“ je dôkladná empirická vedomosť o takej realite, ktorá je v skutočnosti „inak“, ako by mala byť. Ide o „znamenie“. Znamenie je Boží, Boha-zjavujúci úkon, mimoriadna udalosť, ktorá zaujme a vyvolá u ľudí úžas vedúci k spásu; znamenie je orientované a priori na človeka, a nie na prírodu a jej zákony (*KKC* 812; por. *Sk* 2, 22).

„Spoznať Boha zo sveta“ napr. umožňujú:

- **Zmŕtvychvstanie Krista** (je empiricky isté, že umučený mŕtvy človek, pochovaný v skalnom hrobe bez vetrania, nemôže na tretí deň vstať z mŕtvych a ďalej žiť). Zmŕtvychvstanie je vrcholom všetkých Ježišových znamení (*Inšpirácia a pravda Svätého písma* 118).

- **Turínske plátno** (ľanové plátno s perfektnými odtlačkami krvavých obrysov mužského tela, je znamením svojím vznikom, anatomickou presnosťou a nevídanými podrobnosťami).

- **Obraz Guadalupskej Panny Márie** je z r. 1531. Podobná látka, tzv. tilma, vydrží bežne len desať rokov; jej zadná strana je bežne drsná, ako má byť, ale predná strana s obrazom je taká jemná ako najčistejší hodváb. Oftalmologické štúdie vykonané na očiach Márie ukázali, že jej sietnica reaguje na približujúce sa svetlo, rovnako ako sietnica živého oka. Teplota vlákna tilmy udržiava konštantnú teplotu 36,6 °C, rovnako ako telo živej osoby. Prostredníctvom fonendoskopu počuť pod odevom Panny Márie tep, rovnako ako u dieťaťa v maternici. Prostredníctvom laserových lúčov je vidieť, že farby textílie sú tesne nad plátnom, bez toho, aby sa ho dotýkali. Hviezdy vidi-

teľné na plášti Panny Márie odrážajú presnú konfiguráciu hviezdneho neba nad Mexikom v zimnom slnovrate – presne 12. decembra 1531.

Takéto evidentné skutočnosti „inak“ sú vo vedecko-technickom svete reálnym poukazom (t.j. „cestou“) na existenciu Boha. Len Boh – Stvoriteľ dokáže ten „pevný“ a „istý“ poriadok (ktorý je v danej veci dôkladne poznaný teoreticky i prakticky) jedinečne, elegantne a inteligentne prekročiť:

- jedinečne (to sa už nikdy viac a nikde inde tak nezopakuje);
- elegantne (výnimočná skutočnosť na spôsob „inak“ je pritom jednoduchá a krásna);
- inteligentne (daná skutočnosť je „cestou k Bohu“ len pre dôsledne uvažujúce osoby).

Evidentná skutočnosť „inak“, teda overený vedecký poznatok vedúci k pojmu Boha, vytvorí diametrálne odlišný pojem Boha od toho pojmu, ktorému sa hovorí „výplň medzier“ (Boh sa použije ako zdôvodnenie a vysvetlenie všade tam, kde sa nevie – ako, čo a prečo). Pravý Boh nie je výplň medzier; to by bola modla (Raniero Cantalamessa).

Vtelenie Božieho Syna – vrcholná úloha materiálneho sveta

Svet je naprogramovaný pre vtelenie Božieho Syna (Xavier Léon-Dufour, +2007; Česlav Stanislav Bartnik; Emil Krapka). To je vrcholná úloha vesmíru, ktorá sa stala zrejmom až v novozákonnej dobe.

Apoštolský list Jána Pavla II. (+2005) *Tertio millennio adveniente* z r. 1994 v prvej kapitole hovorí o historickom príchode Bohočloveka na túto zem. O skutočnosti, že Ježiš z Nazareta žil pred dvetisíc rokmi v Palestíne, sa nedá rozumne pochybovať.

Sväté písmo

Evanjelisti píšu o Ježišovi Kristovi, že žil ako človek – rástol, jedol, hovoril, spal... Predpovede prorokov a výpovede *Nového zákona* označujú Krista ako potomka Abrahámovho rodu a Dávidovho domu, ktorý sa narodil z Panny Márie.

Lk 1, 30-33: „Anjel jej povedal: Neboj sa, Mária, našla si milosť u Boha. Počneš a porodiš syna a dáš mu meno Ježiš. On bude veľký a bude sa volať Synom Najvyššieho. Pán Boh mu dá trón jeho otca Dávida, naveky bude kraľovať nad Jakubovým rodom a jeho kráľovstvu nebude konca.“ Por. *Lk 2, 6-7*. Exegéza: V okamihu Máriinho súhlasu sa v jej lone, mocou Ducha Svätého, počal Ježiš.

Jn 1, 14: „A Slovo sa telom stalo a prebývalo (postavilo si stan) medzi nami.“ Por. *Gal 4, 4*; *1 Jn 1, 1*; *Mt 26, 38*; *Lk 23, 46*; *2 Jn 7*. Exegéza: Ján apoštol sa stal – svojím životom i spismi – osobitným svedkom vtelenia Božieho Syna.

Lk 2, 14: „Sláva Bohu na výsostiach.“ Por. *Neh 9, 5-6*; *Ž 8, 2*; 145, 10. Exegéza: *Písmo* poskytuje aj výroky o vtelení kvôli Božej sláve.

Kol 1, 16: „Všetko je stvorené skrze neho a pre neho.“ Por. *Hebr 3, 1-5*; *Tob 3, 11*; 8, 5; 11, 14; 12, 22. Exegéza: Pavol apoštol učí o Kristovi to, čo veril Izrael o Bohu – Stvoriteľovi.

Ž 148, 13: „Nech chvália meno Pánovo, lebo iba jeho meno je vznešené. Jeho veleba prevyšuje zem i nebesia.“ Por. *Dan 2, 20*; 3, 52n.

Ef 1, 10: „Boh si v Kristovi predsavzal zjednotiť ako v hlave všetko, čo je na nebi aj čo je na zemi.“ Por. aj *Ž 97*; *Iz 6, 1-3*; *Jn 17, 24*; *Lk 2, 14*; *1 Kor 6, 19-20*; *Rim 11, 36*; *Zjv 1, 8*.

Tradícia

Argumentácia otcov o vtelení Boha bola orientovaná soteriologicky (historický pohľad).

Klement Rímsky (+101): „Z lásky sa nás ujal Pán; z lásky, ktorú mal k nám, dal Pán Ježiš podľa Božej vôle svoju krv a svoju telo za naše telá a svoju dušu za naše duše“ (*List Korintanom 49, 6*).

Ignác Antiochijský (+117), biskup, apoštolský otec, sedem jeho listov je zo začiatku 2. stor.: „Budte pevne presvedčení, že náš Pán je – naozaj z Dávidovho rodu podľa tela (por. *Rim 1, 3*); Božím

Synom podľa vôle a moci Božej (por. *Jn* 1, 13); opravdivo narodený z Panny“ (*List Smyrňanom* 1, 1). Proti doketistom: „Rúha sa Pánovi ten, kto nevyznáva, že nosil ľudské telo“ (*List Smyrňanom* 5). „Ježiš Kristus sa stal dokonalým človekom“ (*List Smyrňanom* 4). Aristides z Atén (+c.140): „Ježiš Kristus v Duchu Svätom zostúpil z neba, aby spasil ľudí a narodený zo svätej panny bez semena a bez jej porušenia si vzal telo..., aby ľudí oslobodil z bludu polyteizmu“ (*Apologia*). Irenej (+202): „Preto sa Božie Slovo stalo telom a Boží Syn synom človeka, aby človek prijal do seba Slovo a aby sa stal Božím synom“ (*Adversus haereses* III, 19). Atanáz (+373), biskup, spis je spred r. 318: „Logos sa stal človekom, aby sme sa my mohli stať Bohom (zbožštiť sa)“ (*Oratio de incarnatione Verbi* 54).

Možno nájsť aj poukazy na transhistorický dôvod vtelenia – dôvodom je vonkajšia Božia sláva.

Didaché: „Lebo tvoja (Otče náš) je moc a sláva naveky. Takto sa modlite trikrát denne“ (8, 2-3).

Por. aj *Didaché* 9, 2-4; 10, 2.

Klement Rímsky (+101): „Uskutoční všetko – kedy a ako chce, a nič nezanikne z toho, čo nariadil.

Všetko vidí, nič nie je skryté jeho poriadku. Nebesia hlásajú jeho slávu a moc, obloha ohlasuje dielo jeho rúk“ (*List Korintňanom* 27, 5-6). Por. aj *List Korintňanom* 32, 4; 34, 6; 38, 4; 43, 6.

Tertulián (+224) zdôrazňoval, že Boh učinil svet „ako ozdobu svojej slávy“ (*Apologeticum* 17).

Augustín (+430): „Hľaď, prečo to robíš. Ak to robíš preto, aby si oslávil seba – to Boh zakázal. Ak všetko robíš preto, aby bol oslávený Boh – to Boh prikázal“ (*Enarrationes in Psalmos* 55). „Mária bola viac blahoslavená preto, že prijala vieru v Krista, ako preto, že dala Kristovi telo“ (*De sancta virginitate* III), spis je z r. 400-401.

Gregor Veľký (+604), pápež, zachovalo sa 60 kázni z obdobia po r. 590: „K Panne Márii nebol poslaný hocijaký anjel, ale archanjel Gabriel. Patrilo sa totiž, aby na takúto službu išiel ten najvyšší anjel, veď zvestoval najväčšiu vec zo všetkých“ (*Homilia* 34, 8).

Rozumová úvaha

Vtelenie Božieho Syna je vrcholom stvorenia. Význam vtelenia je veľký a ďalekosiahly. Tomáš Akvinský (+1274) učil, že Kristova ľudská prirodzenosť je akýmsi „nástrojom“ jeho božskej prirodzenosti (*Theologická summa* III., 7, 1, 3).

Teológovia si položili otázku: Došlo by k vteleniu Boha, keby ľudstvo nezhrešilo? Iba Bohom predvídané padnutie ľudstva bolo motívom vtelenia? Každá motivácia pôsobí na slobodu. Vo vzťahu k Bohu možno hovoriť len o vnútornej motivácii. Boh je motivovaný, iniciovaný len svojimi vnútornými pohnútkami. Teda: Svet je (v prvom rade) stvorený „pre Boha“, pre jeho česť a slávu; ktorá sa najkrajšie prejavila vo vtelení.

Božia sláva je dvojaká: vnútorná a vonkajšia. Vnútorná Božia sláva pozostáva v tom, že Boh večne poznáva a miluje seba, svoju dokonalosť. K tejto nekonečnej sláve nijaké stvorenie nemôže nič pridať. Vonkajšia Božia sláva pochádza z veľkosti, krásy a dobra stvorenia. Keďže Boh, ako taký, vôbec „nepotrebuje“ chválu (slávu, česť) stvorenia (ani vonkajšiu), nebol – a priori – ani k stvoreniu sveta ani k vteleniu Syna motivovaný stvorením.

Keď však Boh celkom slobodne svet stvoril a poslal naň svojho Jednorodného Syna, vonkajšia Božia sláva sa stala cieľom stvorenia aj vtelenia Božieho Syna. Tomáš Akvinský (+1274) učil, že Boh miluje Krista (vteleného Božieho Syna) viac, ako všetko ľudstvo, ba viac, ako celý vesmír (*Theologická summa* I., 20, 4, 1).

Z *Písma* a Tradície vyplýva, že historická teória vysvetľujúca Božiu motiváciu vtelenia Božieho Syna (a tým aj stvorenia) nie je jediná. Existuje aj transhistorická teória. Obe teórie sú teologicky prípustné a katolícke.

Magistérium

Dogma: „Ježiš Kristus je pravý človek. Prijal ľudskú prirodzenosť (skutočné telo a rozumnú dušu) z Panny Márie.“

Por. *Jn* 1, 14; *Lk* 2, 6-7; *Gal* 4, 4; Chalcedónsky koncil, r. 451, *DH* 301-303; Lyonský koncil, r. 1274, *DH* 852.

Vtelenie Božieho Syna znamená, že matéria a ľudské telo nie sú (ako také) zlé. Iba v novozákonnom zjavení (vd'aka vteleniu) možno správne pochopiť zmysel stvorenia. Boh – Stvoriteľ, to je Ježiš Kristus, por. *Hebr* 3, 1-5.

Materiálna dogma: „Stvorený svet poskytol ľudskú prirodzenosť Ježišovi Kristovi – aby on v sebe zjednotil všetko.“

Por. *Jn* 1, 14; *Ef* 1, 10; *Rim* 11, 36; *I Kor* 15, 28; *Zjv* 4, 11; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3002, 3025; *KKC* 1326; enc. *Spe salvi* 12.

S vtelením Božieho Syna, s najkrajšou a najväčšou úlohou materiálneho sveta, súvisia ďalšie veľkolepé „povýšenia“ hmoty, tak, ako s najvyšším vrcholom súvisia vysokohorské masívy.

Veľkolepé povýšenia hmoty (6)

Ďalšími mimoriadnymi vrcholmi povýšenia hmoty sú:

1. Stvorenie človeka, telesno-duchovnej bytosti.
2. Stvorenie Panny Márie – Bohorodičky.
3. Ustanovenie sviatostí, najmä Eucharistie, kde je pod spôsobom chleba a vína prítomný Boh.
4. Ustanovenie Cirkvi – tajomného Kristovho tela.
5. Vzkriesenie ľudských tiel.
6. Nové nebo a nová zem.

Stvorenie človeka, telesno-duchovnej bytosti

Človek je stvorený „na Boží obraz“ (dogma, por. *Gn* 1, 27; *Jn* 1, 3; *DH* 800, 3002; *KKC* 31). Človek prevyšuje všetko stvorenie (por. *Gn* 1, 31), lebo iba človek je bytosť „pozostávajúca z duše a z tela“ (dogma, por. *Gn* 2, 7; *DH* 800, 3002; *KKC* 362; konštit. *Gaudium et spes* 14; 18), a tak je schopný poznať a milovať Boha (por. *DH* 3004; *KKC* 1, 16, 31).

Hierarchiu jednotlivých stvorení zjavuje poradie šiestich stvoriteľských dní *Knihy Genezis* – stvorenie postupuje od menej dokonalého k dokonalejšiemu. Boh (chce) miluje všetky svoje stvorenia; človeka (chce) miluje najviac, por. *Lk* 12, 7; *Mt* 12, 12.

Stvorenie Panny Márie – Bohorodičky

Teologickým dôvodom pre Božie materstvo Márie (dogma, por. *Mt* 1, 18; *DH* 252; konštit. *Lumen gentium* 56; *KKC* 501) je skutočnosť, že Mária počala a porodila samostatnú historickú osobu Ježiša Krista. Tomáš Akvinský (+1274) učil, že Mária nedala Kristovi božskú osobu, resp. božskú prirodzenosť (mal ju od večnosti), no dala mu ľudskú prirodzenosť z vlastného tela – preto je pravou Božou Matkou (por. *Theologická summa* III., 35, 2-3-4). Ježišova ľudská prirodzenosť ani na chvíľu nejestvovala samostatne; v okamihu počatia ju druhá božská osoba prijala a zosobnila.

Podľa proroka Jeremiáša (*Jer* 1, 5) Božiemu povolaniu vždy predchádza príprava. Mária bola tiež vopred pripravená na úlohu Bohorodičky (por. *KKC* 489, 772). Pápež Pius XII. (1939-1958) v enc. *Ad coeli reginam* (r. 1954) učil, že Boh spojil s Božím materstvom Márie rad mimoriadnych výsad, ktoré sa dotýkajú aj jej tela, aj jej duše.

Výsady (privilégiá) Matky Božej v náuke Katolíckej cirkvi (Pavol Kandra, +2004):

- 1) Mária je dokonale svätá svojím vznikom (nepoškvrnené počatie).
- 2) Mária je dokonale svätá svojím životom.
- 3) Mária je stále panna.
- 4) Mária je vzatá do neba s telom i dušou.

5) Márii patrí mimoriadna úcta – hyperdúlia.

Ustanovenie sviatostí – najmä Eucharistie

Boh veľkodušne rozhodol, že do dejín spásy budú zakomponované aj sviatosti (sviatosť je viditeľný znak založený Kristom, ktorý sprostredkuje neviditeľnú milosť, por. *KKC* 1084, 1116). Spojenie „matéria a milosť“ kresťanov nepohoršuje, lebo Boží Syn si vzal telo (*Jn* 1, 14). Tým potvrdil starozákonnú myšlienku, že Stvoriteľ má hmotu rád (por. *Gn* 1, 31).

Vtelený Kristus je „stredom“ sviatostí, lebo on ich ustanovil a on v nich udeľuje milosti. Všetko, čo bolo na Vykupiteľovi viditeľné, prešlo do sviatostí (por. Lev Veľký, +461, *Sermo* 74, 2). Tomáš Akvinský (+1274) učil o vhodnosti „takýchto“ sviatostí, odvolávajúc sa na prirodzenosť človeka (duša a telo) a na Božiu pedagogickú múdrosť (por. *Theologická summa* III., 61, 1).

Najsvätejšia zo všetkých sviatostí je Eucharistia (*KKC* 1169), ktorá je prameňom a vrcholom celého kresťanského života (konštit. *Lumen gentium* 11). Ostatné sviatosti slúžia Eucharistii, pretože Eucharistia obsahuje samého Boha (por. Tomáš Akvinský, *Theologická summa* III., 65, 3).

Eucharistické prepodstatnenie (pri premenení chleba a vína na telo a krv Krista) vkladá do stvorenstva princíp radikálnej zmeny vnesený do najhlbšej intimity bytia. Bytie je už zemi povolané k takej zmene, aby Boh bol všetko vo všetkom (por. *1 Kor* 15, 28; exhort. *Sacramentum caritatis* 11).

Ustanovenie Cirkvi – tajomného Kristovho tela

Cirkev je viditeľným znakom (sviatosťou, por. konštit. *Lumen gentium* 1) spoločenstva Najsvätejšej Trojice a ľudí (por. *KKC* 258-259, 738). Najsvätejšia Trojica „sa angažuje“ v Cirkvi aj vnútorne, aj navonok, preto je v Cirkvi Trojica odzrkadľovaná v dvoch rovinách – v predmetovej i podmetovej (por. *KKC* 770, 775).

Predmetová rovina Cirkvi (alebo vecný, predmetový princíp) je jej vonkajšie bytie – prejav; ona je „sviatosťou“ poslaných božských osôb, je zjavená idea, je poriadok spásy (por. *KKC* 66, 90, 672, 835).

Podmetová rovina Cirkvi (alebo osobný, podmetový princíp) je jej vnútorné (neviditeľné) bytie – pôsobenie; ona je tajomná spoločná osoba, organizmus (nie organizácia), Kristova nevesta, totálny Kristus (por. *KKC* 763, 789, 807).

Obe roviny sa navzájom dopĺňajú a tvoria „jedno“ asi tak, ako telo (predmetová dimenzia) a duša (podmetová dimenzia) jedného človeka. Tieto roviny patria k základu sviatostnej štruktúry Cirkvi. Pritom „inštitúcia“ Cirkvi je ako kostra ľudského tela. Bez nej človek nemôže ani chodiť, ani stáť, ani sedieť... Avšak, bolo by urážlivé, keby niekto oslovil človeka „ty kostra“. Hoci mlčky treba predpokladať prítomnosť kostry, človek je viac – aj Cirkev je viac ako inštitúcia (Gertrud Ressayguier).

Vzkriesenie ľudských tiel

Dogma o vzkriesení ľudského tela (por. *1 Kor* 15, 12n; *Hebr* 6, 1-2; *Apoštolské vyznanie viery*, *DH* 30; *Nicejskokarihradské vyznanie viery*, *DH* 150) pochádza len zo zjavenia (por. *KKC* 1000) a dokazuje veľkosť človeka. Celý človek (telo i duša) si zaslúži dôstojnosť a úctu (*KKC* 1004).

Život človeka po smrti bude pokračovať nielen v duši (duchovne), ale aj vo vzkriesenom tele. Každý bude mať svoje vlastné telo, podľa kvalít vlastnej duše (dogma, por. *1 Kor* 15, 38n; *DH* 801, *DH* 540). Pri vzkriesení tiel sa úplne zrealizuje (prejaví) Kristova vykupiteľská milosť. Telá svätých budú dokonale preniknuté Duchom Svätým (por. *2 Pt* 1, 4); tak sa stanú preduchovnené („spiritualizácia tela“); t.j. dokonale integrálne (duša s telom) a dokonale zbožštené.

Nové nebo a nová zem

Existuje večný život (dogma, por. *Iz* 66, 22; *Jn* 6, 51; *DH* 1-76). Kristovým príchodom bude obnovený celý svet (dogma, por. *Mt* 25, 31n; *Zjv* 1, 8; *DH* 1-76, *Theologická summa* IV., 73, 2). Keďže svet bol stvorený ako priestor pre ľudí, obnova (vzkriesenie) ľudí si vyžiada aj obnovu sveta (por. *Theologická summa* IV., 74, 1).

Materiálny vesmír sa tvoril miliardy rokov, keď sa objavil vo svete duch – v človekovi a neskôr do neho viditeľne vkročil Boh – v Ježišovi. Kristov vplyv sa neobmedzuje len na vnútro človeka a na oblasť milosti. Jeho vplyv preniká všetko. Okrem posvätenia ducha posväčuje a zachraňuje aj viditeľný svet. Skrze Krista všetko kráča k zavŕšeniu (Pierre Teilhard de Chardin, +1955; Karl Rahner, +1984), ktoré dozreje v novom nebi a novej zemi.

D) Materiálny svet a Božie kráľovstvo

Dobro hmotného sveta

Všetky stvorené veci majú svoju stálosť, pravdivosť, dobrotu, vlastné zákony a svoj poriadok (por. konštit. *Gaudium et spes* 36). Človek má nadprirodzený cieľ, ale putovanie do „novej zeme“ vedie veriacich zveľaďovať zem, lebo na nej rastie Kristovo telo – Cirkev. A tak pozemský pokrok má veľký význam pre kráľovstvo, nakoľko môže lepšie usporiadať ľudskú spoločnosť (por. konštit. *GS* 39).

Prirodzené hodnoty – napr. ľudská dôstojnosť, solidarita, sloboda... – všetko dobré z prírody a z ľudskej pracovitosti sa nestratí, ale očistené od každej nedokonalosti a premenené Kristom bude patriť do Božieho kráľovstva (por. konštit. *GS* 39).

Materiálny svet vôbec nepatrí diablove, pretože to, čo je stvorené, patrí Bohu. Človek rešpektuje aj tak, že uznáva príslušné metódy jednotlivých náuk a technických odborov. A ak pracuje vedecky a v zhode s mravnými zásadami, nikdy sa nedostane do skutočného rozporu s kresťanskou vierou (por. konštit. *GS* 36).

Nečistý predmet (vec, miesto)

Hoci materiálny svet nepatrí diablove, diabol ho (veci, miesta i zvieratá) zneužíva, aby robil ľuďom zle a privádzal ich k hriechu (por. *KKC* 1673). Zneužitie predmety sa volajú nečisté. Nečistých predmetov (miest) sa treba štiť nie pre ich „vnútornú silu“, ale pre ich zlý vplyv (napr. sledovanie brutality, pozeranie pornografie, počúvanie rúhavých rečí...).

Nečisté predmety neúčinkujú automaticky, lebo nemajú duchovnú informáciu. Duchovnú informáciu (vnútornú silu, vlastné pôsobenie) môžu mať – samy v sebe – len duchovné bytosti: Boh, anjeli a ľudia. Prírodoveda aj teológia vylučujú, žeby nejaká hmota mala (a mohla mať) duchovnú informáciu (František Tondra, +2012).

Nečistých predmetov sa netreba obávať tak, žeby samy spôsobili zlo. Žiadna vec – ani „okúzlená“, ani „počarovaná“ – svoju vnútornú moc nemá. Potvrdil to Pavol apoštol, keď riešil naliehavú otázku kresťanov, či možno jesť mäso obetované (zasvätené) modlám. Pretože niet nijakej modly a nijakého boha (okrem pravého Boha), všetko možno jesť (por. *I Kor* 8, 4-9); treba sa však vyhnúť pohoršeniu druhých.

Požehnaný predmet (vec, miesto)

Náboženské veci (najmä požehnané a posvätené) privádzajú ľudí k nadprirodzenému konaniu, ak ich človek používa s vierou. Ony tiež nemajú duchovnú informáciu (silu, vlastné pôsobenie). *Kódex kánonického práva* učí o „res sacrae“ (posvätné, sväté veci, por. kán. 1171), ktoré sú posvätením alebo požehnaním určené na božský kult, a treba s nimi úctivo zaobchádzať.

Medzi požehnaním a posvätením je rozdiel. Požehnanie (benedictio) je najnižším stupňom posvätných vecí; robí sa vždy bez použitia oleja. Posvätenie je vyšším stupňom požehnania (robí sa s použitím oleja) a môže byť dvojaké. Ak ide o požehnanie vecí (miesta) posväteným olejom, kó-

dex používa výraz posvätenie (*dedicatio*), napr. kán. 1171; 1208; 1212; 1217; 1219; 1237; 1269. Iba svätá krizma je *consecrata* (zasvätená), por. kán. 880. Ak ide o posvätenie osôb posvätným olejom, kódex používa výraz zasvätenie (*consecratio*), napr. kán. 207; 666.

Graciológia nazýva náboženské veci (predmety, miesta) vonkajšou milosťou Vykupiteľa. Je to všetko, čo cez zmysly privádza človeka k náboženským myšlienkam (napr. Pánov kríž, kňazský alebo rehoľný odev, kostol, kaplnka, obraz, socha...).

Platí, že žiadny predmet (ani posvätený, ani prekliaty) – dokonca ani materiál sviatosti, napr. olej chorých, či krizma – nemá duchovnú informáciu. Veľkú a jedinečnú výnimku predstavuje Eucharistia (sväté prijímanie), lebo po premenení oba spôsoby prijímania už nie sú veci, ale sú v podstate živou osobou – Kristom Pánom.

Mystika materiálneho sveta

Mystika materiálneho sveta neznamena, že svet je „božský“, ani že jeho rozvoj je rozvojom Božieho kráľovstva. Svet bude vždy ambivaletný (vnútorne rozpoltený, orientovaný na dve strany). Pritom doménou diabla je (a ostane) predovšetkým duchovný svet (Česlav Stanislav Bartník). Diablu nejde „o kamene“, o nejakú materiu, jemu ide len o duše.

Ježiš Kristus – Slovo, ktoré sa stalo telom (*Jn* 1, 3-14) – vstúpil do svetových dejín ako dokonalý človek. On učil, že základným zákonom dokonalosti a princípom pretvorenia tohto sveta je jeho nové prikázanie lásky (por. konštit. *Gaudium et spes* 38). Diabol bol porazený (*Júd* 1, 6).

Pre kresťana je teda tento materiálny svet tým mystickým nástrojom, hodnotou, miestom a časom, kde sa sám pretvára (pomocou milosti) podľa Božej vôle (por. *Sk* 17, 26-28; Pierre Teilhard de Chardin, +1955).

Financie – správny postoj

V celej hospodárskej oblasti treba rešpektovať ľudskú dôstojnosť (por. *KKC* 2407) pomocou čnosti miernosti (nepripútať sa k dobrám tohto sveta), spravodlivosti (dať bližnému, čo mu patrí) a solidárnosti (pomáhať druhým podľa „zlatého pravidla“).

Žiaľ, modloslužba sa netýka len nepravých pohanských bohov a kultov, spočíva aj v zbožšťovaní peňazí (por. *Mt* 6, 24; *KKC* 2113). Smäd žiadostivej túžby po majetku sa nikdy neutiší (por. *Kaz* 5, 9; *KKC* 2536). Ak sa politika podriadi financiám, ekonomický záujem veľmi ľahko preváži nad spoločným dobrom a zmanipuluje informácie tak, aby boli zmarené dobré a ekologické plány (por. enc. *Laudato si* 54; *KKC* 2424).

Všetci sa musia zmeniť. Ak viacerí zmenia svoj konzumný životný štýl, to vyvinie zdravý tlak na tých, ktorí majú v rukách moc. Je faktom, že keď spoločenské návyky siahnu na zisky podnikov, tieto podniky sa cítia nútené vyrábať inak; tu sa ukazuje veľká spoločenská zodpovednosť spotrebiteľov (por. enc. *Laudato si* 206).

Vždy je možné vyjsť zo seba smerom k druhému cez základný postoj sebatranscendencie, ktorý umožňuje starostlivosť o druhých a prekonanie individualizmu (por. enc. *Laudato si* 208).

Ekológia a stvorenie

Božia starostlivosť o svet je základom pravej ekológie. Ekológia (gr. *oikos* - prostredie) je náuka o vzájomných vzťahoch tvorov medzi sebou aj o vzťahoch živých tvorov k prostrediu.

Integrálna ekológia si vyžaduje otvorenosť voči kategóriám, ktoré presahujú exaktné vedy a biológiu. Keď sa sv. František pozeral na slnko, mesiac či najmenšie zvieratá, jeho reakciou bol spev chvál. To bolo oveľa viac, ako intelektuálne ocenenie alebo ekonomická kalkulácia, pretože preňho každé stvorenie bolo bratom alebo sestrou, ku ktorým ho viazali citové putá.

Ak sa, vďaka stvoreniu, cítíme spojení so všetkým, čo existuje, z toho vyplynie striedmosť a starostlivosť (por. enc. *Laudato si* 11). Kresťanská (integrálna) ekológia má pevný základ v Božom stvorení. Zneužívanie tvorstva je opovrhovanie Stvoriteľom a má neblahé následky pre ľudí a ich prostredie (por. *KKC* 339).

Každý skutočne ekologický prístup musí mať sociálnu perspektívu, ktorá berie do úvahy základné práva znevýhodnených. Princíp podriadenosti súkromného vlastníctva spoločnému určeniu dohier a univerzálne právo na ich používanie je „zlaté pravidlo“ spoločenského správania a prvá zásada celého spoločensko-etického poriadku (por. enc. *Laudato si* 93).

Eschatologizmus a inkarnacionizmus – extrémne vzťahy k svetu

Eschatologizmus (z gr. eschatos - posledný) je teologický prúd (zrodil sa na prelome 19.-20. stor.), ktorý učí, že Božie kráľovstvo a materiálny svet – čiže náboženský život a bežná ľudská činnosť – si navzájom prekrážajú (napr. Yves Congar, +1995; Jean Daniélou, +1947; Charles Journet, +1975). Eschatologizmus (tzv. pietistická cesta) kladie dôraz na večnosť, napr. *Flp* 3, 20: „Veď naša vlasť je v nebi.“ Por. aj *Lk* 9, 23n; *Hebr* 11, 13n; *Kol* 3, 1 a i.

Inkarnacionizmus (z lat. incarnatio - vtelenie) je široký teologický prúd (zrodil sa už v kresťanskom staroveku), ktorý kladie dôraz na kresťanskú prítomnosť vo svete a na úlohu svet pretvárať (tzv. „časná verzia kresťanstva“), napr. *Mt* 5, 14. 16: „Vy ste svetlo sveta. Mesto postavené na návrší sa nedá ukryť... Nech tak svieti vaše svetlo pred ľuďmi, aby videli vaše dobré skutky a oslavovali vášho Otca, ktorý je na nebesiach.“ Por. aj *Jn* 1, 12; *Mt* 13, 33. Časť toho prúdu prechádza do panenteizmu (tzv. procesná teológia).

Oba teologické prúdy predstavujú extrémne vzťahy ku svetu a k životu. Správny kresťanský život predstavuje rovnováhu oboch (Bohom zjavených) princípov, por. *Flp* 1, 21-24: „Veď pre mňa žiť je Kristus a zomrieť zisk. Ale ak žiť v tele znamená pre mňa plodnú prácu, neviem, čo si vyvolať. Oboje na mňa dolieha: túžim zomrieť a byť s Kristom, a to by bolo oveľa lepšie, ale zostať v tele je zasa potrebnšie pre vás.“

Teológovia (Cipriano Vagaggini, +1999; Česlav Stanislav Bartnik; Mirosław Kowaczyk) hovoria o rovnováhe a o tzv. chalcedónskom princípe v kresťanskom živote (prítomnosť dvoch prirodzeností v Kristovej osobe). Je isté, že nič neosoží človeku, keby získal aj celý svet, ale seba by zahubil (por. *Lk* 9, 25). Avšak očakávanie blaženej budúcnosti, musí podnecovať k zveľadovaniu tejto zeme, na ktorej rastie tajomné Kristovo telo – Cirkev. A tak, hoci Božie kráľovstvo nie je pozemský pokrok, pokrok má tiež význam pre Božie kráľovstvo – a naopak (por. konštit. *Gaudium et spes* 39).

Záver

Svet, v ktorom žijeme, privádza každého uvažujúceho človeka k otázke vzniku. Ruský vedec Michail Vasilievič Lomonosov (+1765) povedal: „Boh nám dal dve knihy: Prírodu a *Sväté písmo*. Prvá hovorí, aký je Boh mocný a druhá, čo máme robiť, aby sme k nemu prišli.“ Vo všeobecnosti existujú tri hlavné odpovede na otázky vzniku sveta, života a človeka.

1. Vesmír, hmota a život sú dielom náhod. Večná hmota (matéria) je základom všetkej existencie; filozoficky ide o materializmus, ktorý privádza k ateizmu.
2. Svet je výsledkom stvorenia nejakej Bytosti (Boha) a nie je len výsledkom náhod. Boh svet stvoril, vložil do neho svoje (prírodné) zákony (t.j. „poriadok“) a nechal, nech sa svet ďalej vyvíja. Boh je svetu vzdialený, tajomný a viac sa oň, ani o človeka nestará (teologicky ide o deizmus).
3. Svet je výsledkom stvorenia starostlivého Boha a nie výsledkom náhod. Boh svet stvoril a vložil do neho svoje (prírodné) zákony. Svet sa vyvíja „skrže Krista, s Kristom a v Kristovi“. Boh stále nad svojím stvorením bdie a stará sa oň (Božia prozreteľnosť), lebo s každým stvorením, najmä s človekom, má svoj vynikajúci plán (teologicky ide o teizmus).

Veriaci kresťan musí v otázke stvorenia kráčať „úzkom cestou“ podľa Ježišových slov „Aká je úzka cesta, čo vedie do života, a málo je tých, čo ju nachádzajú!“ (por. *Mt* 7, 14). Je to cesta Božej transcendentnosti a Božej imanentnosti zároveň. Ak sa človek uchýli napravo, upadne do prie-

pasti pietizmu a fundamentalizmu. Ak sa uchýli vľavo, upadne do priepasti panteizmu a ateizmu. Božia transcendentnosť a imanentnosť sú dve strany jedného krásneho vzťahu Boha k stvoreniu.

© Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, Badín

© ThDr. Marián Chovanec

Máj 2017

Obsah

Úvod	1
Historická cesta k súčasnej katolíckej kreatológii	1
Prvá etapa kreatológie: Predvedecký, naivný obraz sveta	1
Druhá etapa kreatológie: Prírodovedecký, novoveký obraz sveta	2
Tretia etapa kreatológie: Súčasný obraz prírody (nie sveta)	2

I. časť	3
Stvoriteľský Boží čin	3
Pokoncilový pohľad na stvorenie	3
Viera a veda	5
Zásady katolíckeho biblického bádania	6
Skutočnosť Božieho stvorenia	7
Historický vývin pojmu „stvorenia“	9
Stvorenie – priestor a čas	11
Stvorenie a evolúcia	11
Svet bez stvorenia – materializmus	11
Život bez stvorenia – darvinizmus (evolucionizmus)	12
Stvorenie bez vývoja – kreacionizmus	12
Stvorenie a vývoj – katolícky kreacionizmus	12
Boh – Najsvätejšia Trojica a stvorenie	14
Význam stvorenia ako spoločného diela božských osôb	16
Úloha stvorení v tvorení	16
Božia idea stvorenia	16
Idealizmus a materializmus	18
Realizmus a nominalizmus	19
Sloboda Božieho stvoriteľského konania	19
Sloboda rozumných bytostí	20
Slobodné pôsobenie Boha vo svete	21
Cieľ stvorenia	21
Subjektívny cieľ – cieľ Stvoriteľa	21
Objektívny cieľ stvorenia – prvotný	24
Objektívny cieľ stvorenia – druhotný	25
Zlo a dobrý Stvoriteľ	27
Božia starostlivosť o stvorený svet	28
A) Zachovávanie sveta	28
Teizmus	30
Panteizmus	30
Deizmus	30
B) Činnosť tvorov a Božie spolupôsobenie	31
Božie spolupôsobenie a zlyhanie ľudskej slobody	32
Význam Božieho spolupôsobenia	32
C) Božia prozreteľnosť	33
Realizovanie Božej prozreteľnosti	35
Vlastnosti Božej prozreteľnosti	35
II. časť	35
Stvorené Božie diela	35
1. Stvorenie anjelov – teologická angelológia	36
2. Stvorenie človeka – teologická antropológia	37
3. Stvorenie materiálneho sveta – teologická (katolícka) kozmológia	38
Vedecká (fyzikálna) kozmológia	38
Úvahy Stephena Hawkinga a Leonarda Mlodinowa	39
Katolícka kozmológia	39
A) Pôvod materiálneho sveta	40
Teologické učenie o hmote	41
Teologické učenie o živote	42
B) Časnosť stvoreného sveta	42
Ježiš Kristus – Pán časov	44
Teológia prírody – rôzne modely	44
C) Úlohy materiálneho sveta v Božom pláne	45
Zo stvoreného sveta možno spoznať Boha	45
Vtelenie Božieho Syna – vrcholná úloha materiálneho sveta	48
Veľkolepé povýšenia hmoty (6)	50
D) Materiálny svet a Božie kráľovstvo	52
Dobro hmotného sveta	52
Nečistý predmet (vec, miesto)	52
Požehnaný predmet (vec, miesto)	52

Mystika materiálneho sveta	53
Financie – správny postoj	53
Ekológia a stvorenie	53
Eschatologizmus a inkarnacionizmus – extrémne vzťahy k svetu.....	54
Záver	54
Obsah	55